

**Erzurum Kent Merkezindeki Bazı Tarihi Yapı ve
Çevreleri Üzerine Görsel Etki Değerlendirmesi
Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK
Yüksek Lisans Tezi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Yahya BULUT
2007
Her hakkı saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERZURUM KENT MERKEZİNDEKİ BAZI TARİHİ YAPI VE
ÇEVRELERİ ÜZERİNE GÖRSEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ**

Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**ERZURUM
2007**

Her hakkı saklıdır

Yrd. Doç. Dr. Yahya BULUT danışmanlığında, Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK tarafından hazırlanan bu çalışma 20/ 07/ 2007 tarihinde aşığıdaki jüri tarafından Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan YILMAZ *İmza :*

Üye : Prof Dr. Sezai ERCİŞLİ *İmza :*

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yahya BULUT *İmza :*

Yukarıdaki sonucu onaylarım

(İmza)

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ERZURUM KENT MERKEZİNDEKİ BAZI TARİHİ YAPI VE ÇEVRELERİ ÜZERİNE GÖRSEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yahya BULUT

Hızlı ve çarpık kentleşme sonucunda bozulan tarihi çevreler kendi kimliklerini koruyamamakta ve bu sorunun baskısı altında kalmaktadırlar. Kentlerde yapılacak herhangi bir düzenlemenin öncesi ve sonrasında oluşturacağı görsel potansiyeli ortaya çıkarmak amacıyla yapılan görsel etki değerlendirme çalışmaları günümüzde daha da önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, Erzurum kent merkezinde bulunan tarihi eserlerden Çifte Minareli Medrese, Kale, Mecidiye Tabyası, Üç Kümbetler ve Yakutiye Medresesi'nin çevrelerine ait mevcut fotoğraflar ve bu fotoğraflara ait fotomontaj görüntüler Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencileri tarafından görsel etki değerlendirmesi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu tarihi eserlerin çevrelerinin görsel kalitelerini artırmayı amaçlayan bu çalışmada en önemli sorunun bakımsızlık olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da bu eserlerin çevrelerinde görsel etki düzeyinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan değerlendirmelere göre her bir alan için çözüm önerileri getirilmiştir.

2007, 105 sayfa

Anahtar Kelimeler: Görsel etki değerlendirme, görsel kalite, tarihi çevre, koruma, Erzurum

ABSTRACT

Master Thesis

VISUAL IMPACT ASSESSMENT OF SOME HISTORICAL BUILDINGS AND ENVIRONMENTS IN ERZURUM CITY CENTRE

Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Yahya BULUT

Historical environments urbanized rapidly and distortedly have not been protecting its own identity and remain under pressure of this matter. In after and before any arrangement which will be done in cities assessment should be is done in order to appear visual potential have been gaining more importance nowadays. In this research Cifte Minareli Medresse, Kale, Mecidiye Tabyası, Uc Kümbetler, Yakutiye Medrese are studied. Photos belonging to their environments and their photomontage images were evaluated by students from Department of Landscape Architecture by using visual impact assessment. The aim of this research was to increase visual qualities of their environments of these historical monuments and the most important problem determined is lack of proper care to monuments and environments. As a result of this study, it is also appeared that visual impact level of these monuments in their environments is poor. According to assessments, solutions for each area are suggested.

2007, 105 pages

Keywords: Visual impact assessment, visual quality, historic environment, conservation, Erzurum

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım süresince bana sağladığı desteğinden dolayı yönetici hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Yahya BULUT'a ve değerli bölüm başkanım Sayın Prof. Dr. Hasan YILMAZ hocama şükranlarımı sunarım.

Ayrıca tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Sayın Günden YOMRALI'ya, nişanlıma ve çalışmalarım süresince beni hiç bir zaman yalnız bırakmayan aileme ve özellikle anneme en derin teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep Rabiye BOZHÜYÜK

Temmuz, 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Tarihi çevre ve temel öğeleri	4
1.2. Tarihi çevre koruma	6
1.2.1. Koruma planlamasının Dünya'daki gelişimi	12
1.2.2. Koruma planlamasının Türkiye'de gelişimi	13
1.3. Tarihi çevrelerde peyzaj planlama ilkeleri.....	17
1.4. Görsel etki değerlendirme	18
1.4.1. Görsel etki değerlendirmesinde kullanılan yöntemler	22
1.5. Görsel algı	23
2. KAYNAK ÖZETLERİ	26
3. MATERYAL ve YÖNTEM	35
3.1. Materyal	35
3.1.1. Çifte Minareli Medrese	36
3.1.2. Erzurum Kalesi.....	38
3.1.3. Mecidiye Tabyası.....	40
3.1.4. Üç Kümbetler	41
3.1.5. Yakutiye Medresesi	43
3.2. Yöntem.....	44
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	54
4.1. Çifte Minareli Medrese	55
4.2. Kale	65
4.3. Mecidiye Tabyası	73
4.4. Üç Kümbetler	77
4.5. Yakutiye Medresesi	83
5.TARTIŞMA ve SONUÇ	93
KAYNAKLAR	100
EKLER.....	104
EK 1.....	104
ÖZGEÇMİŞ	106

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Çalışma alanındaki tarihi yapıların il içindeki konumları plan görünüm (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2007	37
Şekil 3.2. Çifte minareli medreseden bir görünüm	38
Şekil 3.3. Kale dış çevre genel görünüm	39
Şekil 3.4. Kale içinden bir görünüm	40
Şekil 3.5. Mecidiye Tabyasından bir görünüm	41
Şekil 3.6. Üç kümbetlerden bir görünüm	42
Şekil 3.7. Yakutiye Medresesinden bir görünüm	43
Şekil 3.8. Çalışmanın akış şeması	46
Şekil 3.9. Çifte Minareli Medrese avlu mevcut durum	47
Şekil 3.10. Çifte Minareli Medrese ön bahçe mevcut durum	47
Şekil 3.11. Çifte Minareli Medrese avlu düzenlenmiş durum	47
Şekil 3.12. Çifte Minareli Medrese ön bahçe düzenlenmiş durum	47
Şekil 3.13. Kale dış çevre mevcut durum	48
Şekil 3.14. Kale iç avlu mevcut durum	48
Şekil 3.15. Kale dış çevre düzenlenmiş durum	48
Şekil 3.16. Kale iç avlu düzenlenmiş durum	48
Şekil 3.17. Mecidiye Tabyası mevcut durum	49
Şekil 3.18. Üç Kümbetler mevcut durum	49
Şekil 3.19. Mecidiye Tabyası düzenlenmiş durum	49
Şekil 3.20. Üç Kümbetler düzenlenmiş durum	49
Şekil 3.21. Yakutiye Medresesi mevcut durum	50
Şekil 3.22. Yakutiye Medresesi ön bahçe mevcut durum	50
Şekil 3.23. Yakutiye Medresesi düzenlenmiş durum	50
Şekil 3.24. Yakutiye Medresesi ön bahçe düzenlenmiş durum	50
Şekil 4.1. Medresenin Tebrizkapı Caddesinden bir görünümü	57
Şekil 4.2. Estetik olmayan kuşatma elemanları ve eski yapılar	57
Şekil 4.3. Kazı çalışması sonrasındaki bakımsızlık	57
Şekil 4.4. Çifte minareli medrese ön bahçeye ait faktör dağılımı(%)	59
Şekil 4.5. Çifte minareli medrese ön bahçeye ait görsel etkiyi belirleyici faktörler(%)	61
Şekil 4.6. Çifte minareli medresenin avlusuna ait faktör dağılımı(%)	63
Şekil 4.7. Çifte minareli medresenin avlusuna ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%) ..	64
Şekil 4.8. Kalenin dış çevresindeki görsel kirliliğe neden olan görüntüler	66
Şekil 4.9. Kalenin dış çevresine ait faktör dağılımı(%)	69
Şekil 4.10. Kalenin dış çevresine ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)	70
Şekil 4.11. Kalenin avlusuna ait faktör dağılımı(%)	72
Şekil 4.12. Kalenin avlusuna ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)	73
Şekil 4.13. Mecidiye tabyasına ait faktör dağılımı(%)	75
Şekil 4.14. Mecidiye tabyasına ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)	77
Şekil 4.15. Üç kümbetler etrafındaki eki evler	78
Şekil 4.16. Üç Kümbetler ana giriş	78
Şekil 4.17. Üç Kümbetler etrafındaki bakımsız yapılar ve bozuk yollar	78
Şekil 4.18. Üç kümbetlere ait faktör dağılımı(%)	81
Şekil 4.19. Üç kümbetlere ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)	82

Şekil 4.20. Yakutiye Medresesinin çevresindeki görsel kirliliğe neden olan görüntüler....	84
Şekil 4.21. Yakutiye medresesi ön bahçeye ait faktör dağılımı(%).....	87
Şekil 4.22. Yakutiye medresesi ön bahçeye ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%).....	88
Şekil 4.23. Yakutiye medresesine ait faktör dağılımı(%)	90
Şekil 4.24. Yakutiye medresesine ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)	92

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Mevcut ve fotomontaj görüntülerin değerlendirilmesine yönelik form.....	52
Çizelge 3.2. Değerlendirme skalası.....	53
Çizelge 4.1. Çifte Minareli Medrese mevcut duruma ait ortalama değerler.....	56
Çizelge 4.2. Çifte Minareli Medrese ön bahçe öğrenci değerlendirmesi.....	58
Çizelge 4.3. Çifte Minareli Medrese ön bahçe görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	60
Çizelge 4.4. Çifte Minareli Medrese avlu öğrenci değerlendirmesi	62
Çizelge 4.5. Çifte Minareli Medrese avlu görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	64
Çizelge 4.6. Kale için mevcut duruma ait ortalama değerler	66
Çizelge 4.7. Kale dış çevre öğrenci değerlendirmesi	67
Çizelge 4.8. Kale dış çevre görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi ...	68
Çizelge 4.9. Kale avlu öğrenci değerlendirmesi	70
Çizelge 4.10. Kale avlu görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	71
Çizelge 4.11. Mecidiye Tabyası öğrenci değerlendirmesi	74
Çizelge 4.12. Mecidiye Tabyası görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	76
Çizelge 4.13. Üç Kümbetler için mevcut duruma ait ortalama değerler.....	79
Çizelge 4.14. Üç Kümbetler öğrenci değerlendirmesi	80
Çizelge 4.15. Üç Kümbetler görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi ...	82
Çizelge 4.16. Yakutiye Medresesi için mevcut duruma ait ortalama değerler	85
Çizelge 4.17. Yakutiye Medresesi ön bahçe öğrenci değerlendirmesi	86
Çizelge 4.18. Yakutiye medresesi ön bahçe görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	88
Çizelge 4.19. Yakutiye Medresesi öğrenci değerlendirmesi.....	89
Çizelge 4.20. Yakutiye Medresesi görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi	91

1.GİRİŞ

Günümüz kentlerinde yaşanan hızlı değişmelere bağlı olarak, fiziksel ve sosyal yapının yeniden şekillenmesiyle, yerleşimler giderek geleneksel değerlerini ve kimliklerini kaybetmektedir. Yitirilen doğal ve kültürel karakteristikleri, yerleşimlerin bugünü ve geleceğine yönelik fiziksel gelişimlerini ve sosyal yaşamlarını görsel bağlamda ele alan görsel etki değerlendirme kapsamındaki araştırmalar giderek önem kazanmaktadır (Hepcan 2003).

İnsanın arazi kullanımı ve yapay strüktürler oluşturma yoluyla, çevrenin görsel değerini artırması, çevre planlama ve tasarlama sürecinde, gelişmenin kontrolünün dayandığı fayda-maliyet ilişkileri yanında, yeni unsurların çevre görsel niteliklerinin analizlerini de gerekli kılmaktadır. Günümüzde çevre planlama ve tasarlama problemlerinin çözümü çevrenin soyut ve somut niteliklerinin değerlendirilmesi ile yakından ilişkilidir. Giderek artan çarpık kentleşme sonucu meydana gelen olumsuz görüntüler tasarımda mevcut çevre sisteminin görsel olanak ve kısıtlamalarını doğal ve kültürel çevre alt sistemlerine bağlı olarak verecek bir görsel değerlendirme yöntemi geliştirilmelidir (Yürekli 1977).

Kentlerin görsel kaliteleri incelenirken ilk önce, bir kentin biçimi ve onun yerleşiminin görsel olarak nasıl algılanabildiği, o kentin ne kadar işlevsel olduğunu belirleyen önemli bir unsur olarak göze çarpar. Kent ölçeğinde görsel biçim, oldukça karmaşık bir süreç olduğu için, araştırmaya değer bulunmaktadır. Kentlerdeki görsel kalite kendiliğinden, planlı ve toplu bir çalışma olmadan oluşmakta ve ortaya çıkabilecek sorunlar önceden kestirilememektedir (Yıldız 1996).

Özerdim (1983)'e göre kent mekânlarının düzenlenmesi ve çevrenin görsel yolla değerlendirilmesi, yerel gözlemciler için kültürel birikimi ve iletişimi sağlayan bir çevre oluşturur. İnsan ve çevre ilişkisi, bu çevre-düzen bütünü içerisinde, karşılıklı etkileşimleri ile önemli bir yer tutar. Bu nedenle kent mekânlarının görsel analizini

yapmak, doğru sentezlere ulaşabilmek, kentsel çevrenin karakterinin korunması açısından gereklidir.

Görsel etki değerlendirme çalışmalarının ortak amacı, planlama ve tasarlama süreçlerinde kullanılabilecek görsel ölçüt ve modelleme süreçleri geliştirerek, çevre koruma ve geliştirme için gerekli çevresel veriler dizisini genişletmektir. Çalışmaların özel amaçları; arazi kullanımı ve geliştirme stratejilerini saptama için veriler sağlamak; gelişme kontrol kararlarını yönlendirmek amacıyla, farklı çevreleri karşılaştırmak, önerilen gelişmelerin görsel etki alanlarını ortaya çıkarmak; yeni elemanların ilavesi ya da mevcut elemanlar açısından çevrenin değişme yönünü araştırmak olarak sıralanabilir. Bu nedenle çevrenin görsel niteliklerinin değerlendirilmesine ilişkin yöntemler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Hızla artan nüfus, iç göçler, çarpık kentleşme nedeniyle bozulan çevrenin görsel değerleri korunmalıdır (Yürekli 1977).

Bulunulan çevredeki görsel nitelikler, birey için oldukça önemlidir. Pek çok araştırma ile bireyin yaşadığı çevrede yönlendirme ve çeşitliliğin bir kombinasyonu olarak görsel girdilere ihtiyacı olduğu ortaya konmuştur. Tamamlanmış veya tasarım sürecindeki alternatiflerin çevre kullanıcıları tarafından nasıl algılandığı, nasıl imgelendiği, nasıl değerlendirildiği saptanarak, daha sonraki çalışmalar için belirleyici ipuçları elde edilebilir (Baytın 1993).

Görsel etki değerlendirmesi çalışmaları ile, insan-çevre etkileşimini ortaya koymak, etkileşim sonuç verilerinin yaşam çevresinin temel sosyal ve fiziksel kolaylıklar açısından iyileştirilmesi, yaşanabilir çağdaş mekânların meydana getirilmesi yönünde kullanılmasını sağlamak için çözüm öneriler sunulmaktadır. Bu sayede yerleşimlerin bugünü ve geleceğine yönelik fiziksel planlama ve tasarım çalışmalarına ve sosyal yaşamına yol gösterici çözümler sağlanmaktadır.

Günümüzde görsel amaçlar üzerinde ortak belirlemeler yapılmış olsa bile, bunların tasarıma yansımaları planlama sürecinin en zayıf noktalarından birini oluşturmakta ve bireyin, fiziksel planlama ve kent mekânlarındaki görsel gereksinimleri göz ardı

edilmektedir. Çağdaş kent tasarımlarının oluşturduğu negatif duyulara karşın geçmişin pek çok kent mekânı olumlu görsel nitelikler sergilemektedir (Baytin 1994).

Günümüzde hızla gelişen kentler ve giderek artan tekdüze ve karmaşık yapılaşma sonucu fiziksel çevreler, dolayısıyla tarihi çevreler olumsuz yönde değişmektedir. Tarihi çevreler yeni yapılar içinde bozulmaya hatta yok olmaya başlamış ve ikinci plana itilmişlerdir. Tarihi çevreler bugün bakımsızlık, terk, bayındırlık etkinlikleri, rant baskısı gibi çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Kimi yerler terk edilerek yıkılmaya mahrum olurken, üzerinde yaşamın sürdüğü yerleşmelerde ise yoğun yapılanma istekleri, yeni yollar açılması tarihi dokunun değişip yok olmasına neden olmaktadır. Yeni yollar açılması, yada mevcut olanların genişletilmesi de tarihi çevrenin dokusunu zedelemekte, hem görsel hem de fiziksel bozulmalara neden olmaktadır (Ahunbay 2004).

Özellikle tarihi dokular kentin kimliği üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu mekânlar kentsel peyzaj tasarımları ile hem yenilenerek, sağlıklılaştırılarak yaşam kaliteleri artırılmakta hem de kimlikleri korunmaktadır. Kentsel tasarımda yaşam kalitesi artırılmak istendiği için kentli insanın yaşam çevresi önemli bir kriterdir. Bu çevre içinde insan fiziksel ve sosyal gereksinimlerini karşılamaktadır. Tarihi çevreler içinde aynı şey geçerlidir.

Kentlerin düzensiz bir şekilde planlanması, köylerden kentlere göçlerle birlikte doğal ve kültürel kesimin hızla yok olması, koruma kaygısını artırmıştır. Kültürel sürekliliğin ortadan kalktığı, insan sağlığını tehdit eden, estetik niteliklerden yoksun görüntülerden kurtulmak isteği tarihsel mirasın korunması ve yeni işlevler kazandırılması sorununu gündeme getirmiştir. Günümüzde kentlerin kişiye tarihsel ve toplumsal kimlik bilinci verecek bir fiziksel çevrenin oluşması için kültürel sürekliliğin sağlam bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Nalbantoğlu 1993).

Hem bilinçsiz yapılaşma hem de planlamadan uzak şehirleşmeler sonucunda kentlerin kültürel mirası olan tarihi çevreler gerektiği gibi korunamamakta ve bakımsızlığa terk

edilmektedirler. Sadece tarihi yapıyı korumak yetmez aynı zamanda tarihi çevreler çevreleri ile birlikte korunmalı ve gelecek kuşaklara bu değerlerimiz aktarılmalıdır. Döneminin en güzel eserleri olan ve günümüze kadar gelebilmiş olan bu yapılar insanlarda bir hayranlık uyandırmaktadır. Tarihi eserler öğretici olmalarının yanı sıra turizme olan katkıları yönüyle de iyi korunmalı ve çevreleri de ihtiyaçlara cevap verecek şekilde planlanmalı ve tasarlanmalıdır. Tarihi eserlerimizin karşı karşıya olduğu en büyük problem bakımsızlıktır. Bunun sonucu olarak ta görsel kalite beklenen düzeyde olamamaktadır. Çevresel kalite yönünden iyi tasarlanmış alanlar yüksek bir görsel etki de sunmaktadırlar.

1.1. Tarihi çevre ve temel öğeleri

Tarihi çevreler bulundukları kentlerde, genelde düğümler ve vurgu noktaları durumundadırlar. Tarihi çevrelerin bu bağlamda yeni yapılaşmalar içinde ikinci plana itilmeleri sonucu algılanmaları zorlaşmakta, kent içinde pasif hale gelmektedirler. Oysaki kentlerin kimliğinin “geçmişten geleceğe” bir süreklilik olarak algılanması ve kavranması önemlidir. Yani kentlerin tarihsel kimliğini, bu çevrelerin sürekliliği belirler. Tarihi çevreler aynı zamanda geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran kültür varlıklarıdır. Bu kültür varlıkları yaşanıldığı döneme ait ipuçları ile geçmişimizi tanımaya ve anlamaya yardımcı olmaktadır. Örneğin, kentsel kamusal alanlardaki mekân kullanımları, yapıların parsel içindeki konumları, tarihi yapılar, kullanılan malzemeler, yapım teknikleri, bahçelerdeki dış mekân kullanımları, yaşanıldığı dönemin izlerini taşımaktadır. Bu izler ile toplumların; sosyo-kültürel yapıları, ekonomik durumları, gelenek ve görenekleri, yönetim şekilleri, dini inançları, teknoloji düzeyleri gibi detaylar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Tarihi çevre Avrupa konseyi kültürel işbirliği konseyinin Avrupa kültürel mirasının envanteri çalışmasında şöyle tanımlanmaktadır; “Doğa yada kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnoğrafik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleriyle korunması ve değerlendirilmesi gereken bir bütündür”. Tarihi çevreler, önemli olayların yaşandığı mekânlar olabileceği gibi, belirli bir dönem sosyo-

ekonomik-kültürel yapısına ve sanat anlayışına ilişkin mesajlar veren kent parçaları da olabilmektedir. Tarihi çevreler ölçeğe bağlı olarak 3 gruba ayrılmaktadır:

1. Tarihi Çevre: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bir veya birkaç sokaktan oluşan dokulardır.
2. Tarihi Kent: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kent yerleşmeleridir.
3. Tarihi Bölge: Birkaç kenti de içine alan tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bölgelerdir (Aydemir vd. 2004).

Tarihi çevrelerin insan ölçüsüne göre düzenlenmiş mekânlar olarak öğretici ve ilgi çekici olmalarının yanı sıra sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesine yardımcı olan bir ortamları vardır. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekânları geçmişte nasıl bir çevrede yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak da düşünülebilir (Ahunbay 2004).

Tarihi çevrelerin taşıdıkları değerlerden dolayı kent kimliğine şu şekilde etki edebilirler:

- Kentlerin okunabilirliğini sağlamaları (vurgu ve düğüm noktalarını oluşturmaları),
- Özgün olmaları,
- Kent bölgesini ve kenti sembolize ermeleri,
- Toplumlara tarihlerini hissettirebilmeleri,
- Eski-yeni ilişkisini (uyum yada zıtlığı) ortaya koymaları,
- Taşıdıkları değerler ve biçimler açısından ortak bir dil oluşturmaları,
- Kültürel sürekliliği sağlamaları,
- Anısal / duygusal ve kullanım değeri taşımaları,
- Kentlerin kuruluşunda çekirdek noktalarını oluşturmaları (Karadayı 2000).

1.2.Tarihi çevre koruma

Tarihi çevre korumanın amacı, tarihi yerleşmeyi yok olmaktan kurtarmak ve kültür mirasını günümüz yaşamıyla bütünleştirmektir. Dolayısıyla bu konu tarihsel değerler ve kültürel yaşamla yakından ilgilidir. Korumada istenilen amaca ulaşabilmek için tarihi çevrenin yaşam standartlarının yükseltilmesi, tarihi dokuyu bozan karmaşıklığın ve olumsuz baskıların merkezden uzaklaştırılması ve yerine kültürel işlevlerin çekilmesi, sürekli bakımı sağlayacak kaynak sorunlarının çözülmesi gerekir.

Tarihi çevreler yerleşim bölgelerini tarih öncesinden günümüze kadar geçen zaman sürecinde yaşamış insan topluluklarının ortaya koyduğu medeniyetlerinin birikimleri ve ürünleridir. Kentler bu değerleriyle kendi kimliklerini kazanırlar. Tarihi çevreler, insanlığın ortak malı olarak kabul edilmektedirler. Günümüzde yaşanan çarpık kentleşme ile giderek artan niteliksiz yapılaşmalar sonucu fiziksel çevreler ve dolayısıyla tarihi çevreler de olumsuz yönde değişmektedirler. Yok olan tarihi değerler ve kültürel çevre tahribi beraberinde korumanın önemini gündeme getirmiştir (Özen 2006).

Tarihi çevreleri korumanın önemi üç genel amaç içinde toplanabilir:

1. Tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi
2. Kültür sürekliliğinin sağlanması
3. Çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması (Baytin 1994).

Koruma yalnızca tarihi yapılar veya yerler ile ilgilenmek değildir. Daha kapsamlı bir görüşte geçici ve kalıcı mevcut tüm yapıları ve mekânları da göz önünde tutmalıdır. Elbette bunların hepsinin korunacağı anlamına gelmez. Fakat onların ekonomik önemi ve kültürel anlamları olduğu sürece korunması için gayret göstermelidir (Yaşlıca 1993).

Arslan (1990)'a göre tarihi çevre korumada şu değerler göz önünde bulundurulmalıdır:

Kültürel değerler: Tarihsel değer, belgesel değer, simgesel değer, sanat değeri.

Morfolojik değerler: Özgünlük değeri, teklik değeri, nadirlik değeri, homojenlik değeri, denge değeri.

Duygusal değerler: İzlenim değeri, hatıra değeri.

Kullanım değeri: Maddesel değer, işlevsel değer, onarılabilmek potansiyeli.

Doğal ve tarihi çevrenin korunmasında üzerinde durulması gereken konu, korumanın olabilirliğinin artırılması gereğidir. Bu olabilirlik korumanın hem ekonomik hem de siyasal olabilirliğinin ve yapılabirliğinin bilinmesi olarak anlaşılmalıdır (Tanku 2005).

Özellikle kırsal kesimden kentlere olan göç sonucunda kentler hızla büyümüş, nüfusu ve trafik yükü artmış, tarihi çevreler üzerinde olumsuz baskılar meydana gelmeye başlamıştır. Geleneksel kent biçiminin değişim sürecine girdiği aşamada sosyal yapıda da değişim ve dönüşümler gündeme gelmiştir. Tarihi çevrenin ve tarihi anıtların korunması, tıpkı doğal çevrenin korunması gibi, özel bir bilinçlenme sonucu olmaktadır. Tarih bilinci, bugünü oluşturan tarihi verileri tanımak ve onlara sahip çıkmak olanağı verecek kültürel aydınlanmadır (Kuban 2000).

Koruma; tarihsel alana ilişkin kültürel önemi sürdürmek için gerekli süreçlerin tümüdür ve bakım, saklama, restorasyon, yeniden inşa, uyarlama eylemlerini kapsar.

1.Bakım (Maintenance) : Dokunun sürekli koruyuculuğu demektir. Yaşamın sürdürülmesi için gerekli müdahaleleri içerir. Bu anlamda onarım değildir.

2.Saklama (Preservation) : Alanın dokusunun mevcut haliyle ve bozulmayı erteleyerek bakımının yapılmasıdır. Daha çok arkeolojik alanlar için geçerli olup, onarım tekniklerinden biri ile birlikte düşünülebilir.

3.Restorasyon : Yeni malzeme katmadan mevcut elemanların yeniden birleştirilmesi veya olumsuz eklemelerin temizlenmesi yoluyla alanın mevcut dokusunun bilinen en özgün duruma dönüştürülmesidir.

4.Yeniden inşa etme (Reconstruction) : Eski ve yeni malzeme kullanılması yoluyla alanın olabildiği ölçüde bilinen en özgün duruma getirilmesidir.

5.Uyarlama (Adaptation) : Yapının alana en uyumlu kullanıma dönüştürülmesidir. Uyarlama alanın veya yapının kültürel önemini olumsuz yönde etkilemediği durumlarda kabul edilebilir. Ancak ileride geri dönülebilir olması önemlidir (Çelik 2004).

1987 tarihli “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için ICOMOS Bildirgesi” ile ise Amsterdam Deklerasyonu ile belirlenen genel ilkeler ayrıntılandırılmış ve korunması gerekli nitelikler tanımlanmıştır. En önemli katkısı koruma planının içeriğinin belirlenmesidir. Buna göre koruma planı:

- Disiplinlerarası bir çalışma olarak yürütülecektir.
- Temel hedefleri içinde plana ilişkin yasal, yönetsel ve parasal ölçütler açıkça tanımlanacaktır.
- Tarihi kentsel alanlar ile kent arasındaki ilişkiyi uyumlu bir bütün olarak değerlendirilecektir.
- Korunması gerekli yapılara ilişkin koruma koşulları ve yıkılması gerekli yapılar belirlenecektir. Bunun için alanda yaşayanların desteği alınacaktır.
- Koruma planı uygulanıncaya kadar yapılacak herhangi bir uygulamla Venedik Tüzüğü ilke ve hedeflerine öre gerçekleştirilecektir.
- Alanın etkin kullanımının sağlanabilmesi için sürekli bir onarım programı önerecektir.
- Önerilen yeni fonksiyonlar tarihi alanın özelliklerine uygun olacaktır.
- Alanın çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli kamu hizmetlerinin özenle geliştirilmesi gereklidir.
- Önerilecek yeni binalarda veya mevcut yapının uyarlanmasında mevcut mekânsal doku, özellikle ölçek ve büyüklük anlamında dikkate alınacaktır.
- Çevresi ile uyumlu çağdaş eleman ve malzemenin kullanılması alanın zenginliğine katkıda bulunacaksa sözkonusu olabilir.
- Tarihi alanda dokuyu ve çevresini olumsuz etkilemeyecek kontrollü trafik ve parkyeri alanları planlanmalıdır.

- Kent veya bölge planlamanın, önemli trafik yollarının yapımını öngörmesi durumunda sözkonusu yollar tarihi dokunun içine girmeyecek ancak alana ulaşılmasını kolaylaştıracaktır (Aydemir vd. 2004).

Koruma planlamasında amaç; seçilen özel yörenin çevre dokusunun tarihsel, arkeolojik, doğal mimari ve işlevsel değerlerini koruyarak çağdaş koşullara uygun gelişimini sağlayacak genel planlama kararlarının belirlenmesidir. Koruma planları gerçekleştirilirken alana ilişkin şu değer ve özellikler göz önünde bulundurularak karar aşamasına ulaşılmalıdır.

A. Doğal Yapı

1. Topoğrafik yapı, topoğrafik birimler
2. Eğim yönü, eğim derecesi
3. Jeolojik yapı
4. Doğal değerler ve bitki örtüsü

B. Tarihi Gelişim

C. Koruma Alanının Görsel ve Fiziksel Özellikleri

1. Koruma alanının algılanabilirliği
2. Manzara noktaları
3. Yapı ölçeği ve yapı oranları
4. Yapı malzemesi
5. Yol dokusu, sokak özellikleri
6. Tescilli tarihi yapılar
 - Plan, kütle özellikleri, strüktürel özellikler, vb.
 - Binaların fiziksel problemleri
 - Korunacak yapıların sahipleri (mülkiyet durumu), işlev açısından uygunluğu
7. Koruma alanındaki yeni yapılarda
 - Mimari özellikleri ve korunması gerekli yapılarla uyumu
8. Çevreye aykırı yapılar
9. Boş alanlar, meydanlar

D. Koruma Alanında, Alan kullanımında İşlevsel Baskılar

- Mevcut alan kullanımı, yeni kullanımlar
- Konut talebi, ticaret merkezleri
- Koruma alanının kültürel potansiyeli
- Koruma alanının turistik ve rekreasyon potansiyeli
- Koruma alanında yöre özelliğine aykırı kullanımlar
- Koruma alanının gelecekte üstleneceği işlev

E. Koruma Alanında Alan Kullanımında Ekonomik Baskılar

- Arazi değerleri
- Bina değerleri
- Korunmada maliyet sorunları

F. Koruma Alanının Ulaşımı

- Mevcut ulaşım yolları
- Yaya ulaşımı
- Tarihi dokuda yeni yol talepleri

G. Koruma alanında Mülkiyet Durumu

- Kamu mülkiyeti
- Özel mülkiyet

H. Koruma Alanında Teknik Donanım/Altyapı

I. Koruma Alanında Yaşayan Halkın Sosyo-Ekonomik Yapısı

J. Koruma Alanına İlişkin Yasal, Yönetmelik, ve Mali Olanaklar (Yazgan, 1992)

Kültürel sürekliliğin ortadan kalktığı, insan sağlığını tehdit eden, estetik niteliklerden yoksun hale gelen günümüz kentlerinde koruma kavramı daha fazla ön plana çıkmalıdır. Kentlerin kişiye tarihsel ve toplumsal kimlik bilinci verecek bir fiziksel çevre oluşturması için kültürel sürekliliği sağlam bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Nalbantoğlu 1993).

Bu yaklaşımla, korunması gerekli alanlara yönelik planlama çabalarının amaç ve beklentileri şöyle sıralanabilmektedir:

- Farklı tarihi dönemlerin ve sosyal, kültürel, antropolojik, coğrafi ve ekonomik ilişkilerin oluşturduğu bir bütün olarak kentsel alanların korunması, yalnızca kültürel ve tarihi değerlerin değil, ekonomik ve sosyal niteliklerin de korunmasını gerektirir. Bu nedenle korunacak alanlar güncel kent dinamikleri ile birlikte ele alınmalıdır. “Bütünleşik koruma” olarak tanımlanan bu yaklaşımla, koruma gereklilikleri ile kent planlama hedeflerinin, mevcut dokunun önemi ve değerini dikkate alarak, genel planlama süreci içerisindeki diğer faktörlerle birlikte uzlaştırılması hedeflenmektedir.
- Koruma planlamasının başlangıç noktası, mevcut dokunun analizi ve incelenmesine dayanan tanımlama aşamasıdır. Bu çalışma dokuyu oluşturan yapıların mimari, yapısal ve fonksiyonel tipolojilerinin ve bunların kentsel alana yansımalarının incelenmesi ile gerçekleştirilir. Bu nedenle, koruma alanının kullanılabilirlik potansiyelinin üst seviyelere çıkarılmasında önemli bir yer tutmaktadır.
- Kenti oluşturan yapısal öğelerin kalıcılığının yanında, toplumda yaşanan değişimler yapıların da eskimesine neden olmaktadır. Yine, kentin ekonomik yapısına bağlı olarak, özel ve kamusal sektör yatırımcıları ya da kullanıcıları tarafından yapılan etkiler kentsel mekânı biçimlendirirken, korunacak alanlar olumsuz yönde değişebilmektedir. Bundan dolayı, kamusal amaç ve hedeflerle, serbest piyasa kuvvetleri arasındaki bu çatışmanın giderilmesi için değişime yönelik eylemlerin kontrolünün sağlanması gerekmektedir.
- Korunması gereken doku ve/veya alanda parsel ederinin yapı üzerinde olması ve kentsel gelişmeye koşut olarak yeni yapılaşma gereksinimi, ekonomik boyutta gerilime neden olmaktadır. Olumsuz bu durum, koruma sürecine tarafların katılımı ve/veya koruma olgusuna toplumsal içeriğin kazandırılması ile aşılabılır. Dolayısıyla koruma-yaşatma, kültürel, sosyal ve ekonomik boyutları içeren, mekana yönelik tüm disiplinlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil inisiyatiflerin, yatırımcı ve girişimcilerin mülk sahibinden kullanıcıya, toplumun her kesiminin gündemine kazandırılmalı, ortak vizyon oluşturulmalıdır. (Yücel, 2005).

Sit alanlarını koruma ve kullanma konusu da son yıllarda önem kazanmıştır. Kültür varlıklarını tek başlarına korumak yetmez onların çevreleriyle bir bütün oluşturması da

önem taşır. Dolayısıyla bu çevreninde koruma altına alınması gerekmektedir. Bir yapıyı ya da yapılar kümesini, kimi zaman sokak ya da alan gibi öteki kent öğeleriyle birlikte ele almayı sit koruma denir. Sitler sahip oldukları özelliklere göre dört grup altında toplanabilir.

Doğal sit: İlginç doğa ve yerbilimsel özellik ve niteliklere, güzelliklere sahip olan korunması gerekli alanlardır (Alsaç, 1992).

Tarihsel sit: Önemli olaylara sahne oldukları için korunmaları gereken yerlerdir.

Kentsel sit: Tarih, estetik, mimarlık ve sanat açısından özellik taşıyan kültürel ve doğal çevre öğelerinin bulunduğu alanlardır.

Arkeolojik sit: Kalıntıların yer yada su altında bulunduğu bilinen antik bir yerleşme yada eski bir uygarlığın bulunduğu alanlardır.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 gün ve 421 sayılı ilke Kararı'na göre tarihi sit alanlarında bitki örtüsünü, tomografik yapıyı, siluet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik eylemler ile önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçecilik devamı dışında getirilecek yeni kullanımlar gerçekleştirilmeyecektir (Azaklı 2007).

1.2.1. Koruma planlamasının Dünya'daki gelişimi

Anıt koruma ölçeğindeki ilk yasal oluşumlar, 1830 yılında Fransa'da başlamasına rağmen 20. yüzyılın başlarına kadar kent, hakim sınıf ve yönetici sınıfların inisiyatifinde gelişmiş ve sanatsal akımlarla birlikte düşünülmüştür. Ancak korumanın ilk ortaya çıktığı sıralarda, endüstri kentinin sorunları ağır bastığından, planlama bu yöne doğru kaymıştır. Fransa'da III. Napolyon'un denetiminde Hausmann'la başlayan büyük ölçekli yıkımlara neden olan imar düzenlemeleri, birçok kesim tarafından tepki ile karşılanmıştır. 1870'li yıllarda İngilterede'ki Belediye hareketleri ile başlayan bu tepki süreci, 19. yüzyılın sonlarında, tarihi korumayı açıkça ifade etmese de var olan geleneksel kent karakterini hiçe sayan uygulamalara alternatif üreten kent planlama akımlarıyla devam etmiştir.

19. yüzyılın “endüstri devrimi” ile ortaya çıkan ani değişimler, bir yandan toplumlar ve uluslar arası gelişmişlik farklarını artırırken, bir yandan da bu gelişmeler, ülkelerin silan teknolojilerine yansımış ve 20. yüzyılın hemen başında ilk dünya savaşı çıkmıştır. Savaş yüzünden Avrupa’da birçok tarihi çevrede büyük ölçekli yıkımlar yaşanmıştır. Bu dönemlerde kültürel mimari mirasın korunması için uluslar arası dayanışmayı öngören çalışmalar yapılmış ve ilk adım, 1931 yılında yapılan Atina Uluslar arası Konferansıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre sırasında tartışılanlar 1933 yılında çok uluslu bir antlaşma olan “Atina Sözleşmesini” ortaya çıkarmıştır. 1944 yılında II. Dünya savaşının çıkmasından sonra Avrupa’da birçok kent yakılıp yıkılmış ve ülke ekonomileri çökmüştür. Buna rağmen kısa sürede kendini toparlayan Avrupa ülkeleri, tekrar imar sorunlarına yönelmişler ve savaşın izlerini silmek için büyük bütçeler ayırmışlardır. Ancak bu yaklaşık 15 yıl sürmüştür. Yinelenen savaşlardan dolayı büyük zarar gören tarihi çevreyi korumak amacıyla UNESCO tarafından hazırlanan “Kültür Varlıklarının Silahlı Müdahale Hallerinde Korunma Sözleşmesi” birçok devlet tarafından imzalanmışsa da Yugoslavya’da 1990’da başlayan etnik savaşta, sözleşme hükümlerinin hepsi bir tarafa bırakılarak tüm tarihi çevreler yok edilmiştir.

UNESCO’nun önderliğinde 1965’de kurulan Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), bundan sonraki tüm toplantıları ve çalışmaları organize edecek bir işlev yüklenmiştir. Bu bağlamda 1969’da Brüksel’de yapılan Avrupa Konseyi, Tarihi Doku ve Kültürel Mirastan Sorumlu Bakanlar Konferansı sırasında önemli çözüm önerileri gündeme getirilmiştir (Aydemir vd. 2004).

1.2.2. Koruma planlamasının Türkiye’de gelişimi

Osmanlı döneminde koruma ile ilgili ilk yazılı hükmün 1858 tarihli “Ceza Kanunnamesi”nde yer aldığı görülmektedir. Bu hüküm, bazı eski eserlere zarar verenlerden alınacak cezayı saptamaktır. Yine Osman Hamdi Bey’in girişimleriyle tamamen Koruma içerikli ilk yasa, “Asar-ı Atika Nizamnamesi” adıyla 1869 yılında çıkarılmıştır. Bu ilk yasanın getirdiği en önemli sınırlamalar; yabancı araştırmacıların

yapacakları arkeolojik kazıların izne bağlanması ve buluntuların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanmasını öngörmesidir. Aynı yasayla “Eski” kavramı, Osmanlı İmparatorluğu öncesi kültür verileri olarak nitelendirilmiştir. Değişen koşullar çerçevesinde yasa aynı isimlerle 1874,1884 ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmıştır. 1906 yılında çıkarılan son Asar-ı Atika Nizamnamesiile birlikte, 1912 yılında çıkarılan Muhafaza-i Abidat Kanunu ve sonrasında çıkarılan “Esvar ve Kala-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun”, Cumhuriyet Türkiye’si’nde de kullanılmıştır.

Cumhuriyet Türkiye’si’nin koruma konusundaki ilk yasal düzenleme girişimi; 1951 yılında çıkarılan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) Yasasıdır. Bu yasayla; yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtları koruma işlerinde uygulanacak ilkelerle bunlara ilişkin programları saptama, uygulamaları izleme ve denetleme, anıtlarla ilgili konularda görüş bildirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Ancak zaman içinde bu teşkilatlanmanın doğru olmadığı konusunda görüşler oluşmuş ve Cumhuriyetin ilk Koruma Yasası, 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” adıyla 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de tarihi çevrenin bütün olarak korunması gerekliliğini öngören ilk yasal düzenleme olması ile önemli olduğu gibi, getirdiği diğer yaklaşımlarla da Türkiye’de korumanın gelişmesinin temel taşlarını koymuştur. Türkiye’de koruma konusundaki toplumsal ve siyasal bilinç yeterince gelişmediği için sit alanı, ilan edilen bölgelerdeki zorunlu yapılaşma kısıtlamaları, birçok kişiyi rahatsız etmiş ve politik baskılarla sitler üzerine verilen yapılaşma kararları değiştirilmek istenmiştir. Bunun üzerine 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlükten kaldırılmış, yerine 1983 yılında 1863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” çıkarılmıştır.

Türkiye’de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslar arası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yasa ile bugüne kadar sözü

edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır. (Kejanlı 2007).

Tarihsel bir sıralama yapıldığında Türkiye’deki koruma planlamasını tarihi gelişimi şu şekildedir.

- XX. Yüzyıla birlikte koruma ile ilgili kurumsal ve hukuksal altyapının oluşumu başlamış, koruma konusunda kurumsallaşmanın ilk adımının atılması ile “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulmuştur.
- 1950’li yıllar ile kent planlamasının boyutu genişlemiş ve bunun sonucu olarak da akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır.
- 1970’li yıllarla birlikte koruma kavramı ölçeği genişleyerek sit alanı ölçeğine ulaşmış ve akademik duyarlılıklarla “Eski Eserler Yasası” çıkarılarak, Türkiye’deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır.
- 1980’li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma başlamış, kentsel koruma ölçeğinde akademik çevreler bilimsel olarak uygulamaya katılmış ve dolayısıyla, koruma çalışmaları uluslar arası çalışmalarla paralellik göstermeye başlamıştır. Bu amaçla, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” çıkarılmış ve bu yasa ile Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı ön plana çıkarılarak sit alanlarının ayrı bir planla yönlendirilmesi sağlanmıştır.

2000’li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma ve akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaya katılımı devam etmiş, belediyeler de uluslar arası işbirliği ile kentlerin korunmasında öncü olmaya başlamış ve bu göstergelerin ışığında koruma 2004 yılından itibaren de 5226 sayılı yeni yasa ile daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır (Kejanlı 2007).

Türkiye de halen koruma amacıyla yapılmış kanun tüzük ve yönetmeliklerden bazıları şunlardır;

- 2863 sayılı 21/07/1983 tarihlerine kabul edilerek yürürlüğe giren kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu.
- 10/12/1987 tarih ve 19660 sayılı resmi gazetede yayınlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescili hakkında yönetmelik.
- 17/11/1986 tarih ve 19284 sayılı resmi gazetede yayınlanan tasarrufu kısıtlanan bina arsa ve arazi hakkında yönetmelik.
- Tarihi ve belli değeri olan taşınmaz malların kiraya verilmesi hakkında yönetmelik.
- Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu yönetmeliği.
- Kültür bakanlığı folklor ürünleri derleme ve değerlendirme yönetmeliği.
- Kamu kurum ve kuruluşlarına ait eserlerden faydalanma usul ve esasları hakkında tüzük.
- 2634 sayılı turizmi teşvik kanunu.
- Kültür bakanlığı anıtlar ve müzeler genel müdürlüğüne bağlı müze v ören yerlerinin kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilere tahsisine ilişkin yönerge.
- Kültür bakanlığı eski eserler ve müzeler genel müdürlüğüne bağlı müze ve ören yerlerine gerçek tüzel kişiler tarafından yapılacak boğazlara ilişkin yönerge.
- 10.03.05.1995 tarih ve 3194 sayılı imar kanunu.
- Kültür ve tabiat varlıkları koruma kurulu ile koruma kuralları yönetmeliği.
- Kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları koruma varlıkları gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu sit alanlarındaki taşınmaz malların hazineye ait taşınmaz mallar ile değiştirilmesi hakkında yönetmelik.
- Milli parklar yönetmeliği.
- Kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili olarak yapılacak araştırması sondaj ve kazılar hakkında yönetmelik.
- Müzelerle müzelere bağlı birimlerde ve ören yerlerindeki kültür varlıklarının film ve fotoğraflarının çekilmesi mulâj ve kopyalarının çıkartması hakkında yönetmenlik.
- 7044 sayılı aslında vakit olan tarihi ve mimari kıymeti haiz eski eserlerin vakıflar umum müdürlüğüne devire ait dair kanun (Altunsoy 2005).

1.3. Tarihi çevrelerde peyzaj planlama ilkeleri

Tarihi çevre koruma olgusu gündeme ilk geldiği yıllarda sadece koruma fikri ön planda iken, artık koruyarak değerlendirme anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Tarihi çevrenin korunması bilincinde olan ülkelerde genel olarak açık ve yeşil alanlar tarihi çevre için iki ayrı işleve göre değerlendirilmektedir:

Birincisi tarihi eserlerin özelliklerinin taşıdıkları evrelere paralel olarak çevrelerindeki açık ve yeşil alanların tarihi biçimlerinin belirtilmesidir, ikincisi belirli bir tarihi eserin daha iyi değerlendirilmesi için çevrenin yeşil alan olarak belirtilmesidir. Kısaca açık ve yeşil alanlar kültürel, estetik, rekreasyonel, turistik ve ekonomik amaca hizmet etmektedir. Tarihi çevrelerde yapılacak peyzaj planlama çalışmalarında aşağıdaki kurallara uyulmalıdır:

- Bulunduğu yörenin özgün değerlerini taşıyan doğal çevreler olduğu gibi korunarak, görsel ve sembolik özellikleri gelecek nesillere aktarılmalı, insan ulaşımının sağlandığı bu yörelerde gerekli bakım koşulları sağlanmalıdır.
- Bu alanlara getirilecek herhangi bir kullanım öncesinde çevre etkileşim değerlendirilmesi yapılarak gelecek aktivitelerin neden olacağı potansiyel zararlanma saptanmalı ve bu doğrultuda planlamaya gidilmelidir.
- Yapılacak koruma çalışmalarında alanda yer alan peyzaj elemanları ve bitkisel materyal gereği gibi korunmalı, tarihi ve sembolik değer taşıyan ağaçlar bulundukları yerde korunmalıdır.
- Tarihi çevreye yapılacak peyzaj düzenleme çalışmaları mevcut doku ile bütünlük içinde olmalı ve ortama tarihi vermelidir.
- Yapılacak yeni peyzaj düzenleme çalışmalarında mevcut silüet ve görsel değerler korunarak planlamaya gidilmelidir. Malzeme seçimine özellikle dikkat edilmeli, aydınlatma, oturma ve donatı elemanları, döşeme ve bitkisel uygulamalar mevcut değerlere uyum sağlamalıdır.

- Yapılacak peyzaj düzenleme çalışması tarihi yapının tarihi geçmişine uygun olmalıdır. Yapılan düzenleme çalışması dönemin bahçe sanatı anlayışına ters düşmemeli ve modernlikten uzak olmamalıdır.
- Gerek anıtsal yapı ve gerekse konut örneklerinde yapının bir parçası olan avlular yapısal ve bitkisel materyali ile birlikte korunmalı, özünü kaybetmiş olanlar ise orijinal özellikleri araştırılarak planlamaya gidilmelidir.

Tarihi çevreleri koruma ve yenilemede amaç, tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, tarihsel çevrenin çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda daha sağlıklı fakat kimliğini koruyarak canlandırılmasıdır. Yapı stoku durumundaki tarihi yapıların değerlendirilmesi, kent peyzajının ve geleneksel yerleşim modelinin korunması esas alınmıştır. Turizm için bir gelir kaynağı oluşturulması ve halkın koruma bilincinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Yazgan 1992).

1.4. Görsel etki değerlendirme

Görsel etki değerlendirme çalışmaları, bir yerin ya da güzergâhın görsel niteliklerini, mekân kurgusunu ve de sosyal yaşamını algısal temelde (göz başta olmak üzere tüm duyu organlarıyla) fonksiyonel bir ilişki içinde değerlendirmeye dayanmaktadır. Bu çalışmalar kent yerleşimlerinde; kent ya da yerleşim bütününden, bölümlerine ve de bir tek güzergâha (bulvar, cadde, sokak gibi) kadar uzanan geniş bir alanda işlerlik kazanmaktadır. Günlük yaşamı, fiziksel planlama ve tasarım çalışmalarını yönlendirmektedir (Kaplan 2004).

Günlük çevrenin de bir görsel değeri olabileceğinin ve bu değerin insan- çevre karşılıklı ilişkisinde insanın varlığı ve etkinliği yönünden taşıdığı önemin anlaşılması, çevre kaynakları yelpazesine “görsel kaynak” kavramını da katmıştır (Yürekli 1977).

Çevrenin ve çevre-insan görsel ilişkisinin nitelikleri herhangi bir çevre görsel incelemesinde iki anahtar kavramın varlığını belirlemektedir. Bunlar çevre kalitesi ve

çevrenin görsel incelemesi, çevreyi, kullanıcıyı, kullanıcı-çevre kültürel ilişkilerini analiz etmek ve değerlendirmek durumundadır. Çevre sürekli değişim halindedir. Her çevrenin bir geçmiş hali ve geleceği olduğuna göre bu analiz ve değerlendirme, zaman değişkeni etkilerini de içermelidir. Çevre görsel inceleme çalışmaları, farklı çevrelere, farklı kişi ve grupların tercihlerini saptayan çalışmalar, çevre estetik niteliğini değerlendiren çalışmalar, çevre imajı analiz çalışmaları olarak gruplandırılabilir.

Çevre görsel değerlendirmesinin bir amacı, değişik çevrelerin bu açıdan kıyaslanmasıdır. Kıyaslama işleminin çevre planlama ve tasarlamasının değişik düzeyleri için potansiyel yararları vardır. Bölgesel planlama düzeyinde, şehirselleşmelerin yer seçimi, bölgesel parkları saptanması ve kurulması, strüktürel planlama düzeyinde, korunması ya da ıslahı gereken alanların belirlenmesi, kent yayılma ve gelişme, kırsal rekreasyon, madencilik, endüstriyel gelişme, ağaçlandırma alanlarının seçimi, çevre birimlerinin kıyaslanmasını gerektirir. Koruma ve geliştirme amaçlı yerel planlama ve tasarım düzeyinde ise, çevre bileşenlerinin çevre görsel değerine katkılarının saptanması amacıyla çevrenin görsel niteliklerini değerlendirmek gerekmektedir.

Görsel etki değerlendirmesi, kentlerde fiziksel çevreye yapılacak herhangi bir müdahale öncesinde ve sonrasında, fiziksel çevre öğelerinin görsel ve diğer (sosyal çevreye ilişkin değerler gibi) değerlerin arasındaki olumlu/olumsuz yönlerini test eder, değerlendirir. Daha önce oluşturulan görsel kalite amaçları doğrultusunda kentsel düzenleme ve uygulamalarını yönlendirir, düzenlemeleri geliştirir, tavsiyelerde bulunur (Karadayı 2000).

Görsel etki değerlendirmenin bir araç olarak kullanıldığı planlama süreci içinde en az dört belli yön bulunur. Bunlar:

1. Doğal ve kentsel çevrenin görüntüsünün genel olarak iyileştirilmesi,
2. Koruma,

3. Alt bölge kısımları, özeysel bölge, komşu bölgeler dahil olmak üzere genel imar planlarının hazırlanması. Burada görsel düşünceler, karar vermek için gerekli ölçütlere dönüştürülmek üzere çok geniş bir verinin bölümünü oluşturacaktır.
4. Kentsel tarsım ilkeleri- tasarım araçlarının geliştirilmesi (Karadayı 2000).

Günümüz kentlerinde yaşanan mekân-zaman sıkışması anlam kaymalarına, kentsel mekânı insancıl değerlerden koparmaya, insanı giderek çevresine karşı yabancılaştırmaya itmektedir. Modern teknolojinin oluşturduğu kentlerde bir türlü iletişim kuramayan insanın yabancılaşması, kendini yersiz yurtsuz hissetmesi, ait olma duygusunu yitirmesi, günümüz çevresel estetik ve etik sorumluluk gerektiren olgulara karşı daha duyarlı olmayı gerekli kılmaktadır (Aydınlı 2004).

Kent formunu oluşturan beş öge görsel araştırma için yeterlidir. Bunlar aşağıdaki gibi kısaca açıklanmaktadır;

Yollar; İnsanların hareket etmek için kullandıkları ana ve tali akslardan ibarettir.

Bölgeler; Bir şehir semtlerden ya da bölgelerden oluşur; şehrin merkezi üst tarafı, aşağı bölgesi, ortası, iskan bölgeleri, sanayi bölgesi, banliyö ya da varoşlar, eğitim kampüsleri vb. Bunlar net form ve büyüklüklerde olabildikleri gibi, karakter bakımından birbirlerine karışmış da olabilirler.

Sınırlar; Bölgeler sınırlar ile tanımlanır. Doğal ya da insan eliyle oluşturulmuş eşikler sınırları oluşturur.

Landmarklar; En basit tanımıyla şehrin görsel yüzünde göze çarpan elemanlar, şehrin landmarklarıdır. Bazı landmarklar oldukça belirgindir ve büyük alanlarda görülebilir. Kentsel dış peyzaj açısından da belirleyicidirler. Bazıları ise ancak yanlarına gidildiğinde görülür ki, bunlar kentsel iç peyzajı şekillendiren öğelerdir. (Küçük bir saat kulesi, çeşme, heykel gibi) Landmarklar kentsel formun önemli bir elemanıdır, çünkü insanların kendi başlarına yönelmelerini sağlarlar ve yer aldıkları bölgenin kimliklerinde etkindirler.

Odaklar; odaklar aktivitelerin merkezidir. Aktivite bir çeşit landmarktır, fakat fonksiyonları nedeniyle ayrılmaktadır. Odaklar, landmarkların farklı görsel bir obje olduğu, ama kendisinin de farklı aktivitelerin merkezi olduğu yerdir.

Lynch (1960) “Kent Duyumu ve Kent Tasarımı” (City Sense and City Design) isimli kitabında kentsel tasarımın elemanları ve malzemelerini şöyle sıralamaktadır:

1. **Mekan (Space):** Kamuya açık mekanların konumlanması, ölçek ve biçimi ile aralarındaki bağlantıları kurmak,
2. **Görünür aktivite:** Çeşitli aktivite grupları için mekanlar yaratmak ve mekanı bu aktivitelere uygun kılmak,
3. **Seri perspektifler:** Ard arda gelen, diziler oluşturan görüntüler yakalamak,
4. **İletişim:** Semboller yoluyla kullanıcıya anlam iletmek,
5. **Yüzeyler:** Kentin zemini ve duvarları başta olmak üzere tüm yüzeyler,
6. **Detaylar:** Izgaralar, oturmalar, panolar, merdivenler, levhalar vb. elemanlar (Yıldız, 1996).

Görsel etkiyi artıran en önemli unsur estetikdir. Estetik tasarımın bir özelliğidir. “Denge” kavramını, yapının işlevsel özellikleri için kullandığımız gibi, tasarımın estetik değerlendirilmesi içinde kullanırız. Bir kent tasarımında, yapıların dengeli dağılımı, estetik görünüşle ilgilidir ve bu yoğunluğun da istenen bir biçimde dengeli dağılması demektir. Estetik değerlendirme işlevsel değerlendirme ile paralel gitmektedir. Diğer bir deyimle, güzel olan belirli bir ölçüde yararlı da olmaktadır (Enön 1992).

Aydınlı (2004)’e göre estetik, insanın herhangi bir bağlamda oluşan deneyimini sahnelendiği bir olgu olarak da düşünülebilir.

Kentsel yerleşmelerin gelişme süreci içindeki çeşitli dönemlere kişilik kazandırmış özellikli yapılar, kentin okunmasında bir mesaj iletişim ağı kurarak kentin kuruluşuna ilişkin, işleyiş düzenine ilişkin, işlevlerine ilişkin birer kültürel aktarım aracı oluştururlar. Mesajın kuruluş öğeleri bir yanda kent sakinleri yada semantik anlamda algılayıcı-yorumcu-kullanıcı takımı ve diğer yanda mekan öğeleri yada algılanan çevre olmaktadır (Özek 1992).

Toplumsal alışkanlıklar, değerler ve inançlar insan davranışları ve toplum yaşamının yanı sıra yerleşik kültürün diğer temel öğelerini de etkilemektedir. Bunların başında kent kültürü ve bu kültürün mimari boyutları gelmektedir. Anlamını büyük ölçüde değerler dünyasından alan toplumsal yaşam felsefesi, kentlerin günlük yaşamını belirli bir kültüre özgü hale getiren mimari ve görsel boyutu da belirlemektedir (Doğan 2002).

1.4.1. Görsel etki değerlendirmesinde kullanılan yöntemler

Yürekli (1977)'e göre çevrenin görsel niteliklerinin değerlendirmesine yönelik yöntemler iki grupta toplanır.

1. Gözlemci değerlendirmesine dayanan değerlendirmeler,
2. Çevre bileşenlerinin ölçülmesine dayanan değerlendirmeler.

1-Gözlemci değerlendirmesine dayanan değerlendirmeler

Çevrenin bir bütün olarak, bir ya da birkaç gözlem noktasından bakılarak sağlanan bilgilere ya da içinde dolaşarak edinilen izlenime göre değerlendirilmesi şeklindedir. Gözlem doğrudan arazi üzerinde yapılabildiği gibi fotoğraflar ya da slâytlar ile de gerçekleştirilebilir. Çeşitli çevreleri veya çevre alt bölümlerini kıyaslamaya yönelik bu çalışmalarda gözlemciler belli bir ölçüte göre veya serbest olarak çevre görsel niteliklerini puanlarlar.

2. Çevre bileşenlerinin ölçülmesine dayanan değerlendirmeler

Bu yöntemin esası çevrenin bileşenlerinin ölçülmesi yoluyla değerlendirilmesidir. Bu yöntem daha objektif olmakla beraber aritmetik ve istatistiksel olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Aritmetik yöntemlerde gözlemciler araştırmacının bileşenler için kararlaştırdığı puanları çevrede bu bileşenlere uygulayarak tüm çevre için tek bir puan elde edilmesini sağlarlar. İstatistik yöntemlerde çevre bileşenleri ölçülür ve istatistik tekniklerle çevre bileşenlerinin ağırlıkları saptanır ve bir puan elde edilir. Puanların karşılaştırılması birden fazla çevre veya çevre biriminin görsel nitelikleri açısından kıyaslanmasıdır.

1.5. Görsel algı

Çevreden çeşitli bilgiler alma süreci olarak da tanımlanan algılama, kişilere göre değişmekte, kişinin öznel nitelikleri, kültürü, çevresi ve içinde yaşadığı sosyal grup, algılamayı etkilemektedir. Algılama sürecinde kişi, çevresinden amaçlarına uygun bilgiler almaktadır. Bireyin fizyolojik yetenekleri onun çevreyi algılamasını, tanımasını, çevre hakkında düşünmesini ve çevreyi kullanmasını etkilemekte, kişilik özellikleri algılama sürecine öznel bir nitelik katmakta, algılama sürecinde ait olunan sosyal gruplar etkin rol oynamaktadır (Özcan 2003).

Baktığımız her şeyi görürüz fakat bir objeye dikkati topladığımızda, o obje diğerlerinden ayrı olarak bir nitelik taşımaya başlar; daha önceden bu objeye ait bilgilerimiz ve deneyimlerimiz de devreye girer, o halde algı için “geçmişte edindiğimiz deneyimlerle ve deneyimimizde depo ettiğimiz model ve tarzların bileşimi ve bunlara ilave edilen kişisel yetenekle ilgili bir mozaiktir de diyebiliriz (Gürer 2004).

İnsan ve çevre ilişkileri çerçevesinde uyarı alma, algılama, kavrama sürecindeki değişkenliğin sınırsız olması nedeniyle öge seçiminin eksiksiz yapılabilmesi olasılığı yoktur. Önemli olan kullanıcıların sosyal, ekonomik, kültürel yapıları ile bütünleşebilen estetik değerlerin özümmlenebilmesinde yararlı ve yardımcı olabilecek bilgi toplama ve değerlendirme yöntemlerinin seçimi, uygulanması ve geleceğe yönelik sonuçların saptanmasıdır (Giritlioğlu 1991).

İnsanlar kentsel çevre kalitesini değerlendirirken “iyi, orta ve kötü” gibi sıfatlarla çevreyi sınıflandırır. Bu sınıflandırmaya neden olan pek çok etken vardır. Bunlar zamansal, parasal, duysal ve anlamsal ya da ideolojik olabilir. Sonuçta kişi ya kişisel benliğin yada yaşadığı toplumun bir uzmanı olarak çevreyi değerlendirir, kalite ve kimlik açısından onu bir sınıflandırmaya sokar.

Çevresel tanımlamada kullanılabilecek değişkenler ise şöyle sıralanabilir:

- 1- Hoşluk; çirkin, emniyetli, uyarıcı, sıkıcı, iyi, hoş, kaba, pastoral.
- 2- Karmaşıklık; karmakarışık, zorla uydurulmuş, canlı, uyumsuz karışım.
- 3- Birlik; fonksiyonel, tek bir sitil, tutarlık, bütüncül.
- 4- Kapalılık; kapalı, açık, havadar, sınırları belirlenmiş.
- 5- Güçlülük; kırılğan, güçlü, kuvvetli.
- 6- Etki; modern, yaşlı, yeni.
- 7- Orjinallik; sıradan, sürprizli, özel, tuhaf (Baytin 1994).

Çevrenin bireysel açıdan değerlendirilmesinde o kişni geçmişı, sosyal statüsü, çevresel deneyimi, dünya görüşü, yaşam biçimi önemli etkenler olabilir. Çevrenin grup kimliğine dayalı değerlendirilmesinde ise o kişinin yaşadığı toplumdaki ortak değer, sosyal kurallar ile bu değerlerin çevresel kalite ile bağdaşıp, bağdaşması önem kazanmaktadır. Bu ikinci tür değerlendirmede kişilerden çok, kişinin içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel özellikleri etkin rol oynar (Ünlü 1992).

Algılama insan beynindeki en karmaşık işlem olarak görülebilir. Temel biçimi itibari ile algılama, yaşamdaki olayları algılamak için belleğin kullanılmasını zorunlu kılar. Rapoport algılamanın üç boyutu olduğunu ileri sürmüştür.

1. Bilginin nasıl elde edildiği konusu ile ilgili olan; doğrudan çevre algılama deneyimine dayanan ‘çevre algılaması’ ,
2. Çevreyi, zihin haritaları aracılığıyla algılama biçimi olan ‘bilişsel algılama’ ,
3. Çevre kalitesinin ve bundan dolayı da tercihin, seçimin, davranış ve kararların algılanması olan çevre değerlendirmesi ya da tercihi (Aydingün 2000).

Önem (2005)’e göre çevrenin algılanması, bilinmesi ve değerlendirilmesinin sürekliliği, çevrenin duyu organları ile hissedilmesi, çevrenin algılanış biçiminin anlaşılması ve çevrenin niteliklerinin tanınması sonucunda, seçim yapma, karar verme sürecidir. Çevre algılamanın biçimsel yaklaşımına göre çevreyi tanımlamak için, çevre bir bütün olarak derinliğine kavranıp, bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Bir bütünü oluşturan parçaların her birinin ayrı bir özelliği ve kimliği vardır. Bu ayrı parçalar birleşip bütünü

oluşturduğunda ise, o bölgeye ait kimlik oluşur. Bölgenin kimliğinin tam olarak belirlenebilmesi için, parçaların analiz edilerek çıkan sonuçlara göre kimlik tanımlanmalı ve bu tanımın srdrebilirliğinin sağlanması için gerekli ortamın sağlanması gerekir.

Bu alışmada Erzurum kent merkezinde bulunan ifte Minareli Medrese, Kale, Mecidiye Tabyası,  Kümbetler ve Yakutiye Medresesi görsel etki değerlendirmesi kapsamında ele alınmış ve bu çevrelerin görsel kalitelerinin artırılması amaçlanmıştır. Değerlendirmeler sonucunda öneri tasarımlar sunulmuş ve bu eserlerin mevcut durumları açısından değerlendirme yapılmış, çevresel kaliteyi artırıcı öneriler getirilmiştir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Görsel etki değerlendirme çalışmalarının tarihi çok eski olmamakla beraber son yirmi-otuz yıl içerisinde görsel etki değerlendirme çalışmaları giderek artmıştır. Amerika’da 1960-1970’li yıllarda başlayan bu çalışmalar son yıllarda daha fazla önem kazanmıştır.

1979 yılında yayınlanan *Our National Landscape* adlı bu kitapta Amerika’nın Nevada eyaletindeki büyük ölçekli doğal alanlar görsel etki yönünden ele alınmış ve bu alanlardaki görsel kaynakların gelecekte alacakları değişimler tanımlanmış, peyzaj planlama problemlerine çözüm yolları sunulmuş ve uygun örnekler ile sorunlar tespit edilmiştir (Smardon 1979).

Türkiye’de çevrenin görsel yönden incelenmesi konularında yapılan çalışmalardan ilki sayılabilecek bu çalışmada, yerel ölçekte bir çevre içinde, mimari planlama ve tasarlamada veri olarak kullanılmak üzere mevcut çevre sisteminin görsel olanak ve kısıtlamalarını doğal ve kültürel çevre alt sistemlerine bağlı olarak verecek bir çevre görsel değerlendirme yöntemi geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Yürekli 1977).

Erder (1971), Türkiye’deki mimari eserlerin korunması için gerekli temelin ve ilgili kamuoyunun olmayışı bu çalışmanın yapılmasına ortam hazırlamıştır. Anıtların korunması ve onarımıyla ilgili yapılan çalışmaların ilki sayılabilen bu çalışma tek yapıdan çevre düzenine doğru gelişmenin önceliğini ve mahalli anlayışın gerekliliğini gösteren örnekleri içermektedir.

Akozan (1977), Türkiye’deki tarihi anıtların korunmasının nasıl olması gerektiği konusunda katkıda bulunmak için hazırlanan bu çalışmada korumanın toplumun şuuru ve sağduyusu yanında temelde bir örgüt konusu olması zorunluluğu savunulmakta ve Türkiye’de mevcut olan kanunlardan bahsetmektedir.

Bu çalışma, kent bölümü içinde çevre imgesinin görsel olarak incelenmesini ve kentli ile ziyaretçinin hatırında kalan kentsel görünüm analizlerini içermektedir. Kentsel görünüm ve çevre imgesini oluşturan fiziksel mekân elemanlarının ortaya çıkarılmasıyla, insanlara niçin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Böylece kentlerimiz karakterlerini değiştirerek büyürlerken hangi fiziksel elemanların korunmaya değer olduğunun ve bu koruma olgusunun nasıl yapılabildiğini göstermeyi amaçlamaktadır (Özerdim 1983).

Bektaş (1992), koruma düşüncesi insanın bugününün ve geleceğinin sorumluluğunu taşımalıdır. Geçmiş var olanı dondurmak, saklamak, çağın insanı için yaşanmaz duruma getirmek koruma değildir. Esas korumanın tarihi çevreleri yaşatmak olduğu düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanan bu kitapta Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki tarihi yapıların korunması, niteliklerini yitirmemesi, yıpranmaması ve yok olmaması için alınacak önlemler ve bu önlemlerin uygulama örnekleri üzerinde durulmuştur.

Trabzon- Rize arası karayolu ve yakın çevresinin doğal, sosyo-kültürel ve görsel değerlerinin peyzaj gelişimindeki rolü ve peyzaj planlaması açısından incelenmesi konularını içeren bu çalışma ile kıyı karayolunun peyzaj özellikleri ve görsel yapısı incelenerek yol ile ilgili mevcut sorunlar araştırılmıştır (Acar 1993).

Karaman (1993), kentlerin fiziksel büyümeleriyle artan görsel kirlilik nedeniyle kimlik, anlam ve imge oluşturma kavramları günümüz kentsel tasarım çevrelerinin tartıştığı temel konular haline gelmiştir. Bu çalışma kentsel tasarımlarda bütüncül ve sürekliliğin sağlandığı tasarımların ortaya konmasını hedeflemektedir.

Bu çalışmada tarihi çevre ve yeni yapı olgusu açıklanmış ve kültürel süreklilik gereği üzerinde durulmuştur. Özellikle toplumların sosyal gelişmesi ve buna bağlı olarak değişen kültürel kimlik açısından ele alınan çalışma değişim ve süreklilik kavramlarını yapısal çevrenin gelişimine bağlı olarak irdelemiştir (Baytin 1994).

Kuloğlu (1994), toplumumuzda koruma kavramının giderek önem kazandığı, geleceğe kültür aktarımı konusunda son yıllarda önemli adımlar atıldığı bilinmektedir. Ancak, tüm bunlar gerçekleştirilirken yaklaşımın çoğunlukla görsel düzeyde ele alındığı, toplumun geçirdiği kültürel değişim göz ardı edildiği için yapıların bu değişime koşut olarak yaşayanlar tarafından günümüz koşullarına uydurulduğu görülmektedir. Bu çalışmada yaşanan değişimin mekânlara uyumlandırılması ve koruma yaklaşımlarında bu durumun değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Erbil (1996), tarihi çevrenin korunması ve devamlılığının sağlanması için uygulanan farklı işlemlerin tanıtıldığı bu çalışmada farklı yaklaşımlar tanıtılmış, mimari mirasın bu yaklaşımlarla nasıl korunabileceği konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar; preservasyon, restorasyon, konservasyon, rekonstitüsyon, revitalizasyon, rekonstrüksiyon ve replikasyon olarak sıralanabilir.

Geçmişin tanıklığını yapan, her geçen gün bir miktar daha yitirdiğimiz yerine yenisini asla koyamayacağımız tarihi eserlerimizin korunması ve gelecek nesillere aktarılması sadece restorasyon faaliyetleri yapmakla mümkün değildir. Bu noktadan hareketle İshak Paşa Sarayı'nın iyi bir şekilde korunabilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada yapılacak çevre düzenleme çalışmaları ile insanların rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve eserin canlı bir materyal haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Korkut 1997).

Türkiye, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların yaşadığı bir ülke olarak insanlığın kültürel mirasının korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Kültür mirasının korunmasındaki önemi sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtabilmek amacıyla sınırlandırılmaz. Bu çalışmada, geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi konusu üzerinde durulmuştur (Tunçer 1998).

Yamaçlı (1999), İstanbul Edirnekapı- Fatih- Şehzadebaşı aksı görsel çevre etkileşimi bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bir bütün olan kent, çevre içinde “yer” leri ile tanımlı kent mekânlarından oluşmaktadır. Kent mekânlarını bir bütün olarak

organize eden kent kurgusu kentin oluşturduğu özü ortaya koymalıdır. Bu öz, yaşam biçimlerinin mekânlardaki göstergesi olmaktadır.

Yılmaz ve Yılmaz (1999), Üç Kümbetler Anıtının mevcut durumunu inceleyerek alan kullanım önerileri ve uygulamaya yönelik peyzaj projeleri üzerinde durmuşlardır.

Bu çalışma görsel eşlik değerlerinden olan algılama, tanımlama ve görsel etki faktörlerini belirleyici sistematik bir prosedür geliştirmeyi amaçlamaktadır. Avustralya’da yapılan bu çalışmada çekilen resimlerin slaytların hazırlanması ve bunların değerlendirmeye sunulmasından sonra elde edilen analiz verilerine göre manzaralardaki uyum, zıtlık, kontrast ve görsel kaliteler bulunmuştur (Shang, *et al*, 2000).

Karadayı (2000), kent kimliği kavramının mimarlıkta ne anlama geldiğini ve nelerin kent kimliğini zedelediğini, imar planlarının yapılmadan görsel etkilerinin ortaya konması gerektiğini, aksi takdirde kent dokusu, tarihi doku, dolayısıyla kent kimliğinin olumsuz etkileneceğini Tanjant Yolu örneğinde ortaya koyarak, bu konuda yapılabilecek diğer çalışmalara bir yöntem oluşturmak amaçlanmıştır.

Krause (2001), doğal ve kültürel yönden yüksek kalitede olan yerlerin korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bu çalışma ekolojik, ekonomik ve sosyal peyzaj değerlerinin göz önünde bulundurularak bu doğrultuda yapılacak analiz yöntemlerinin kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Erzurum kenti Üç Kümbetler ve yakın çevresinde yer alan geleneksel konutların analizinden oluşan bu çalışma önemli tarihi yapıları ve geleneksel konutları açıklamaktadır (Özgen 2001).

Erzurum kentinin tarihi yapısını oluşturan önemli tarihi yapıların peyzaj mimarlığı açısından incelendiği bu çalışmada kentte bulunan tarihi yapıların gerek bina gerekse de çevre olarak istenilen düzeyde korunmadığı belirlenmiştir (Vural 2002).

Ülkemizde, özellikle son yıllarda yoğunluğu gittikçe artan, kent estetiğini ve kentsel peyzaj özelliklerini yok eden ve pek çok nedene bağlanabilen bir görsel kirlenme ile karşı karşıya kalmaktayız. Bu çalışma, Konya kent merkezindeki görsel kirlenmeleri belirlemek ve çözüm önerileri getirmek amacıyla yapılmıştır. Konya’da görsel kirlenmeye neden olan özellikle son otuz yıl içinde görülen hızlı nüfus artışı ve buna bağlı yapı yoğunluğuyla ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme, sanayi alanlarının getirmiş olduğu sorunlar, cansız elemanların estetik olarak uyumsuzluğu, bu kirliliği etkileyen kirlilik çeşitleri görsel - analiz yöntemi ile belirlenmiş ve çözümüne ilişkin öneriler getirilmiştir (Önder vd. 2002).

İçinde yaşayan insanlara zengin deneyimler sunan kentsel kamusal mekânlar, kullanıcıları tarafından salt fiziksel nitelikleri açısından ele alınmaktadır. Bireyler içinde var oldukları somut gerçeklikten hareketle, mekânları değerlendirmekte; mekânların yaşamsal nitelikleri ise bu değerlendirmede çoğunlukla yer almamaktadır. Bu çalışmada daha yaşanabilir kentsel mekânların oluşturulması için tasarım çalışmalarında bu özelliğin dikkate alınması gereken en önemli unsur olduğu belirtilmektedir (Özcan vd. 2003).

Tunçer (2003), Kentsel koruma ve yenileme çalışmaları kapsamında, tarihi, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan koruma alanlarının, ölü müze alanları olarak değil, yaşayan ve içinde bulundukları bölge veya kentin planlanmış gelişimine katkıda bulunan çevreler olarak korunması önem taşımaktadır. Böyle bir korumayı gerçekleştirmek için izlenecek adımlar ve çözüm yolları bu çalışmada sunulmaktadır.

Kanadoğlu (2003), bilgisizlik, umursamazlık sonucu birçok kültür varlığının yok edilmesi yüzünden elde kalanların korunması giderek büyük bir önem kazanmıştır. İyi niyetli çabalara rağmen koruma amaçlı yasal düzenlemeler yetersiz kalmış, öğreti ve uygulamanın da koruma hukukuna etkili bir katkısı olmamıştır. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu ve kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulu ilke kararlarını içeren bu kitapta ilgili yönetmelikler, tüzükler ve kararnameler kabul tarihlerine göre bütünlük içerisinde sunulmuştur.

Bu çalışmada görsel çevrenin estetik yönden kalitesini belirlemek, yönetmek ve çevre üzerindeki değişimlerin olumlu ve olumsuz sonuçlarını saptamak için bir yöntem geliştirmek amaçlanmaktadır. Doğal görsel özellikler üzerindeki baskılar sınırlandırılmalı ve estetik yönden daha kaliteli bir çevre için alternatifler geliştirilmelidir (Pogajnik 2003).

Urla ilçe merkezini dört bölge kapsamında işleyen bu çalışmada elde edilen veriler “görsel etki değerlendirme” bağlamında değerlendirilerek Urla’nın mevcut sorunları ortaya konmuş, günümüz ve geleceğine yönelik olarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur (Hepcan 2003).

Karahan (2003), bu çalışma ile Erzurum-Rize karayolu koridorunun peyzaj planlama ilkelerine göre manzara yolu olarak kullanım potansiyelini belirlemektedir. Yapılan değerlendirmede Erzurum- Rize karayolunun manzara yolu olarak belirlenmesinin uygun olduğu sonucuna varılmış olup bazı önerilere yer verilmiştir.

Kalın (2004), anlaşılabilir, açık ve benimsenebilir yaşama çevreleri oluşturmada bitkilerin kullanılabilirliğinin araştırılması, farklı fonksiyonlardaki bina yada mekanların kimliklerini ön plana çıkararak bitkisel tasarımlar için uygun anlatımsal değer taşıyan bitkilerin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada, bina yada mekanların anlamını ortaya çıkarabilecek çeşitli bitkisel düzenleme dizgelerinden bir tanesi olarak değerlendirilmesi gerektiği önerilmektedir.

Tarihi çevre koruma ve yenileme çalışmalarında, tarihi binaların bahçesiyle bütün olarak ele alınması, tarihsel dokularda peyzaj çalışmalarının gerekliliği, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı ilişkisinin vurgulanması, kentsel peyzaj tasarım ilkelerinin belirlenmesi ve öneri yerel yönetim modeli oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırma alanı olarak tarihi bir dokuya sahip olan Beypazarı Tarihi Yerleşimi seçilmiştir. Araştırma sonucunda, koruma ve yenileme çalışmalarında merkezi yönetimden çok yerel yönetime görev düştüğü, korumada başarıya ulaşabilmek için halkın ve maddi desteğin gerekli olduğu, yasa ve yönetmeliklerdeki eksikliklerin giderilmesi ve ulusal koruma politikasının olması gerektiği sonucuna varılmıştır (Çelik, 2004).

Genel olarak kırsal bölgelerdeki zirai alanlardaki görsel manzara kalitelerinin doğrudan ve dolaylı tekniklerle değerlendirildiği bu çalışmada kırsal bölgelerdeki görsel kalitenin azalmasında en büyük rolü oynayan etkenin insanın tahrip ettiği unsurlar olduğu sonucuna varılmıştır (Arriaza *et al.* 2004).

Kentsel planlama ve koruma alanındaki yeni yöntemlerin değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada; kent planlama ve kentsel korumaya yönelik güncel düşünce ve yaklaşımlar, “kent planlama ile kentsel koruma sistemi ilişkisi ve bu sistemler içerisinde yetki-sorumluluk dağılımı”, “imar planlama ve koruma ilişkisi”, “kentsel korumanın ekonomik yönü” ve “planlamaya ve korumaya katılım” kavramları açısından incelenerek yorumlanmıştır (Yücel 2005).

Bazı dönemlerde zafiyete uğrayan tarihsel çevre bilinci, son yıllarda tekrar önem kazanmıştır. Tarihin önemini yeni yeni kavrayan uluslar, şimdi o değerleri korumanın ve yaşatmanın yollarını aramakta ve tartışmaktadır. Bu amaçla, birçok organizasyon ve koruma kuruluşu çalışmalarını devam ettirmektedir. Kars'ta bu sayısız kültür ve tarih hazinesine sahip kentlerimizden biridir. Bu çalışmada Kars kentinin bilinçsiz yerleşimlerin tehdidinden korunması ve unutulmaya yüz tutan birçok değerinin korunması amaçlanmaktadır (Altunsoy 2005).

Bu çalışmada, Kapadokya bölgesindeki doğal sit alanları ile birlikte tarihi ve kültürel varlıklar tanıtılıp, bu değerlerin korunması için hukuksal ve teknik önlemlerin alınmasında harita mühendislerinin yetki ve sorumlulukları tartışılmaktadır (Demirkesen vd. 2005).

Bulut (2006), çalışmasını Kemaliye (Erzincan) ilçesi ve yakın çevresinde yürütmüştür. Araştırmanın amacı Kemaliye ve yakın çevresinin doğal, kültürel ve görsel zenginliklerini göz önüne alarak alternatif turizm potansiyelini belirlemektir. Görsel kalite analizi ile araştırma alanının kentsel dokusunun, jeolojik yapısının ve doğal kaynaklarının görsel yönden de değer taşıdığı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yaşanan çarpık kentleşme ile giderek artan niteliksiz yapılaşmalar sonucu fiziksel çevreler ve dolayısıyla tarihi çevreler de olumsuz yönde değişmektedirler. Yok olan tarihi değerler ve kültürel çevre tahribi beraberinde korumanın önemini gündeme getirmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları kentlerin kimliklerini koruyabilmeleri için kültürel mirası tespit ederek tescil altına almakta ve tarihi çevrelerin korunup geliştirilerek günümüzde kullanılabilmesi için sağlıklı çözümler aramaktadırlar. Bu çalışma, bu görüşlerden hareketle Trabzon örneği ile CBS fonksiyonları kullanılarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları'nın bu yöndeki sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayarak Konumsal Veritabanı kurulmuş ve gerekli analiz ve sorgulamalar yapılmıştır (Özen 2006).

Bu çalışmada çeşitli görsel analiz yöntemleri kullanılarak, oran ve ölçek kavramlarının meydan tasarımıyla ortaya çıkışı incelenmiştir. Taksim meydanı, örnek alan olarak belirlenmiş ve meydandaki cumhuriyet anıtı'nın oransal değeri, çevrelenmenin algılandığı oranlar ve meydanın ölçek algısı incelenmiştir. Uygun oran ve ölçek değerleri kullanılarak görsel açıdan uyumlu bir mekân tasarlanması hedeflenmiştir (Aslan 2006).

Bu çalışmada peyzajın görsel analizinde ışık, derinlik, çizgisel-alansal grafik analiz ve kompozisyon açısından görüntü özelliklerinin kullanıcı tercihi üzerine etkileri incelenerek,

fotoğrafların görsel canlandırma tekniği olarak geçerliliği ve kullanımı irdelenmiştir. Aynı zamanda farklı ışık koşullarının etkisinin saptanması amacıyla Emirgan Korusu'nda belli fotoğraf noktalarından aynı günün farklı saatlerinde çekilmiş görüntüler üzerinde sonuçlar irdelenmiş ve değerlendirmede fotoğrafların kullanımına ilişkin bazı ilke ve öneriler getirilmiştir (Kaptanoğlu 2006).

Günümüzde uluslar arası platformlarda tarihsel çevre koruması tek anıt korumasından başlayarak çağdaş işlevlerle bütünleşerek korumayı amaçlayan bir anlayışa ulaşmıştır. Bu çalışmada Türkiye'deki politik ve ekonomik değişim dönemleri incelenmiş, çıkarılan temel yasaların bu dönemlerle çakıştığı, son yıllarda ise artık Avrupa'da uygulanan çağdaş koruma düzeyine ulaşmaya başladığı görülmüştür (Kejanlı 2007).

Turizm faaliyetlerinin gelişmesinde büyük rol oynayan ve turizm yatırımları için gözde olan, tarihsel, doğal ve kültürel açıdan yüksek potansiyele sahip bölgeler aynı zamanda doğal ve kültürel zenginliklerinden dolayı da korunması gerekli alanlardır. Bu nedenle bu alanlar doğal ve tarihsel sit alanları olarak ilan edilerek yapılaşması kontrol altına alınan ve korunan alanları oluşturmaktadır. Bu çalışmada, turizm potansiyelleri yüksek olan tarihsel ve doğal sit alanlarında turizm içerikli sunumlarda karşımıza çıkan sorunların aşılabilmesi için turizm/koruma ilişkilerinin incelenmesi, bu ilişkilerin öncelikle korumayı gerçekleştirecek bir denge içerisinde yeniden yapılandırılması ve uygulamaya yönelik finansman ve örgütlenme modeli oluşturulması hedefi amaçlanmaktadır (Azaklı 2007).

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Binlerce yıllık tarihe sahip Doğu Anadolu'nun en güzel şehirlerinden birisi olan Erzurum kenti ve çevresi, birçok kültürün izlerini taşır. Çeşitli uygarlıkların kendi yaşam biçimlerini, yapı sanatı geleneklerini, mimari anlayışlarını aktardıkları Erzurum kenti değişik dönemlerde ayrı görünümlere sahip olmuştur (Aydemir 2002).

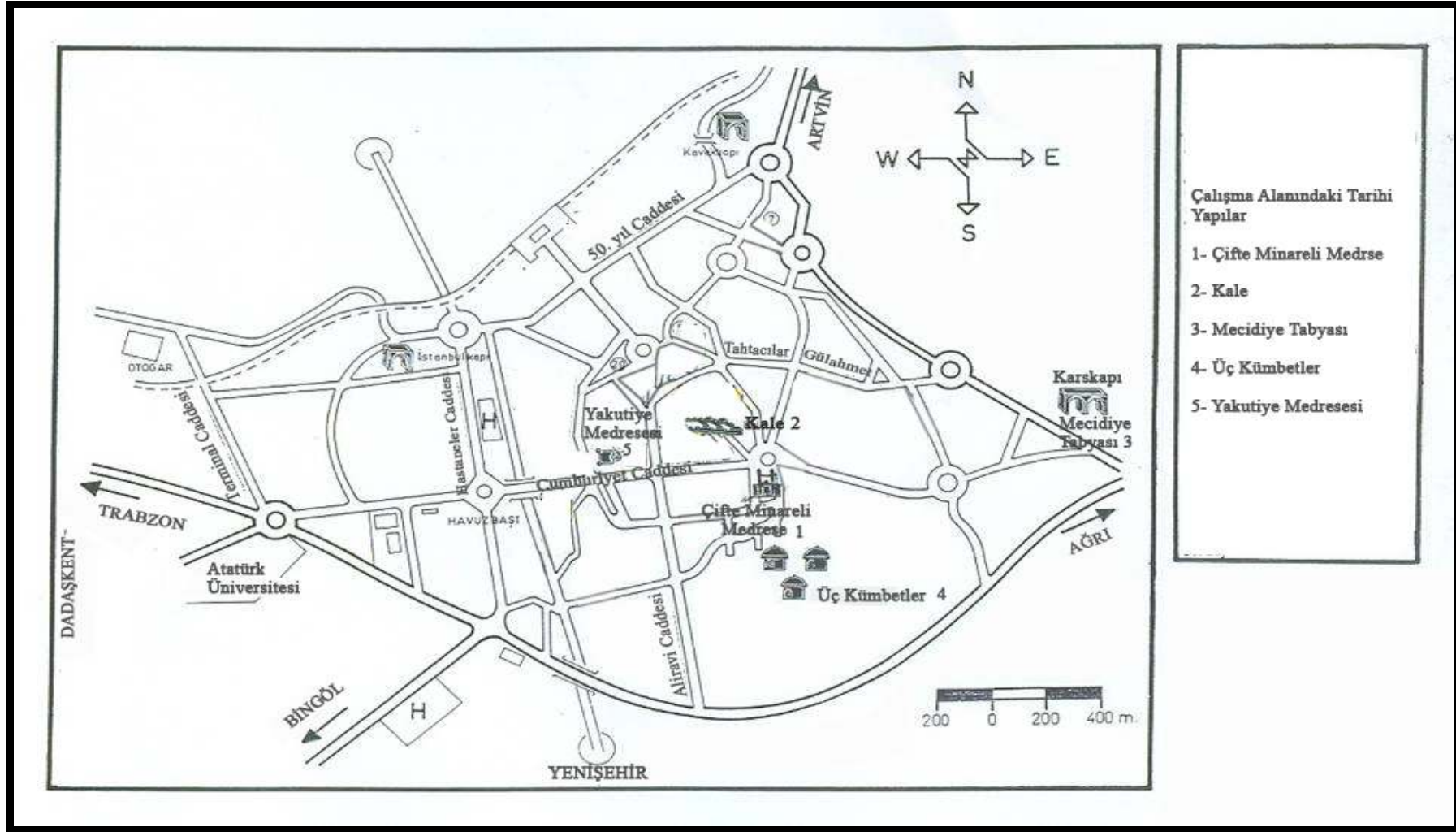
25.066 km²'lik araziye sahip olan Erzurum'un kuzeyinde, Kargapazarı (3.288 m) ve Dumlu (3.250 m) dağları ile Soğanlı dağları mevcuttur Erzurum ilinin deniz seviyesinden yüksekliği 1.859 m' dir. Ülke topraklarının % 3,2'sini kaplayan Erzurum, 40° 15 saniye ve 42° 35 saniye doğu boylamlarıyla 40° 57 saniye ve 39° 10 saniye kuzey enlemleri arasında yer alır. Yöre halkının geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Kış turizmi ile ön planda olan Erzurum 2011 kış olimpiyatları için ev sahipliği yapmaya hak kazanmıştır. Ayrıca Erzurum'da kaplıca turizmi, tarih ve kültür turizmi, yayla turizmi, kongre turizmi, rafting ve su sporları yapılmaktadır. Son sayımlara göre şehrin nüfusu 402.000'dir. Köyden kente göç söz konusudur. Çoruh, Fırat ve Aras havzalarının başlangıç noktasında yer alan Erzurum, kuzeyde Rize ve Artvin, batıda Bayburt ve Erzincan, güneyde Bingöl ve Muş, doğuda Kars, Ağrı, kuzeydoğuda Ardahan, kuzeybatıda ise Trabzon ile komşudur. Erzurum yüzölçümünün yaklaşık % 64' ünü dağlar oluşturur. Bunu sırası ile ; % 20 platolar, % 12 yaylalar, % 4 ovalar takip etmektedir. Dağların en önemlileri arasında Doğu Karadeniz kıyı dağlarının devamı olan 3.937 m. yükseltili Kaçkar Dağı ile, yükselteri 3.000 m' yi aşan tepeler bulunur. Erzurum'un topoğrafik yapısı ve coğrafi konumu il genelinde şiddetli bir karasal iklim oluşmasına neden olmuştur. Yıllık yağış ortalaması 460.5 mm' dir. İl arazisinin büyük çoğunluğunda, karasal iklim özellikleri egemendir. Yüksek bir tepe üzerine kurulmuş olan kale ve onun etrafında oluşturulmuş Erzurum ili son yıllarda artan çarpık kentleşme sonucunda düzensiz bir şekil almıştır.

Şehirde önceden var olan eserler ile yeni yapılan eserler arasında uyumun kurulamaması kentin karmaşık bir halde görünmesine sebep olmuştur. Erzurum kent merkezinde bulunan Şekil 3.1'deki tarihi eserler ve çevreleri görsel etki değerlendirmesi kapsamında ele alınmıştır. Bu eserler;

1. Çifte Minareli Medrese
2. Kale
3. Mecidiye tabyası
4. Üç kümbetler ve
5. Yakutiye Medresesidir.

3.1.1. Çifte Minareli Medrese

Çifte Minareli Medrese kent merkezinde kentin en yoğun caddesi olan Cumhuriyet Caddesi ve Tebriz kapı mevkilerinin birleştiği alanın güneyinde bulunmaktadır. Anadolu'nun en büyük medresesidir. Çifte Minareli Medrese 35 x 48 m²'lik bir alan kaplamaktadır. Şekil 3.2.'de medresenin mevcut durumu görülmektedir. Açık avlulu dört eyvanlı ve iki katlı medreseler grubunda olan yapının inşa tarihi genelde İlhanlı dönemine ve XIII.yy sonu ile XIV. yy başlarına verilmektedir. Osmanlı döneminde IV. Murat zamanında tophane, daha sonra kışla olarak kullanılmıştır. 26x10m. ölçülerindeki avlu, revakla çevrilidir. Medrese içerisinde ve özellikle taç kapısında bitkisel bezemeli bordürler, Anadolu Selçuklu dönemi taş süslemesinin en güzel örneklerini oluşturur. Erzurum'un sembolü haline gelen Çifte Minareli Medrese'nin kitabesi olmadığından, yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın kızı Hundi Hatun veya İlhanlı hanedanlarından Padişah Hatun tarafından yaptırılmış olabileceği düşüncesi ile adına Hatuniye Medresesi de denilmektedir. Genellikle 13. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı kabul edilmektedir. Osmanlı Padişahlarından 4.Murat'ın emri ile bir süre "Tophane" olarak, daha sonra da "Kışla" olarak kullanılmıştır (Anonim 2007).

Şekil 3.1. Çalışma alanındaki tarihi yapıların kent içindeki konumları (Anonim 2007)

Şekil 3.2. Çifte Minareli Medrese’den bir görünüm

3.1.2. Erzurum Kalesi

Erzurum kalesinin tarihi, şehrin tarihi kadar eskidir. Şehrin Doğu Anadolu’da önemli bir stratejik noktada bulunması sebebiyle, Erzurum Kalesi birçok medeniyetler tarafından önemli bir askeri üs olarak kullanılmıştır. Kalenin M.S. 415-422 yılları arasında Doğu Roma İmparatorlarından II. Teodosious zamanında, onun komutanlarından Anatolious tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Erzurum Kalesi dış ve iç kale olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Şekil 3.3. ve Şekil 3.4.’ de bu bölümler görülmektedir. Kalenin dış çevresi gayet bakımsızdır. Kalenin içinde herhangi bir peyzaj düzenlemesi bulunmamaktadır. Ayrıca kale birinci derece sit alanıdır. Bugün Erzurum’da Tebrizkapısı, Gürcükapı, Erzincankapı ve Yenikapı adlarıyla bilinen semtleri çevreleyen dış kale surlarından dışa doğru taşmış dikdörtgen biçimindedir. Yapımında sivişli taşı diye isimlendirilen yeşilimsi kalker taş kullanılmıştır. İç kalenin bugünkü durumuyla 8 burcu vardır. Ancak bu burçların katları ve çatıları yıkık durumdadır. Kale içerisinde, Erzurum ve çevresinde bir asırdan fazla hüküm sürmüş Saltukoğullarından kalma çok önemli iki tarihi eser bulunmaktadır. Bunlar, Kalenin güney duvarına bitişik Kale Camii ve kuzeybatı köşesinde yer alan Saat Kulesidir.

Kale Camii, Erzurum iç kalesinin güney duvarına bitişik olarak, kale burçlarından birisinin arkasında yer alır. Kapısı, kuzey tarafında kale avlusuna açılır. Yapımında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Ayrıca kubbesi de taşla kaplanmıştır. Eserin en önemli özelliği, kubbe eteğinden dışarıya dört pencerenin açılmasıdır. Güney tarafında 16 yüzlü bir kümbet bulunmaktadır. Kale camiinin hiçbir yerinde yapıldığı devri veya yaptıran kişiyi gösteren kitabe yoktur. Kimi tarihi kaynaklar, eserin 1154 yılında Saltukoğullarından İzzettin Saltuk tarafından yaptırıldığını nakletmektedir. Saat kulesi, 1124-1132 tarihinde Saltuklular devrinde İnanç Beygu Alp Tuğrul tarafından kale mescidinin minaresi olarak yaptırılmıştır. Alt kısmı muntazam kesme taş, üst kısmı harçlı tuğladan inşa edilmiş olup Kufi kitabelidir. Şerefeden yukarı olan yıkılmış sonradan gotik tarzında ahşaptan yapılmıştır. Saat Kulesi, Erzurum iç kalesinin batı duvarının güney köşesine bitişik olarak yer alır. Alt bölümü muntazam kesme taşlarla yapılmıştır. Sonradan saat yerleştirilmiş kısmın üstü ise ahşaptır (Anonim, 2007).

Şekil 3.3. Kale dış çevre genel görünüm

Şekil 3.4. Kale içinden bir görünüm

3.1.3. Mecidiye Tabyası

Tabyalar, XIX. yüzyılın ikinci yarısında savunma amaçlı yapılmışlardır. Erzurum'a kuzeyden ve güneyden gelecek Rus saldırılarını önlemek amacıyla kullanılmışlardır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Erzurum'un etrafındaki toprak tabyaların yetersiz kalmasından ötürü yeni tabyaların yapılması gerekli görülmüştür. Öncelikle şehre doğudan ve kuzeyden gelen yolları kontrol altında tutabilmek için Sultan Abdülmecit zamanında Zarif Mustafa Paşa'nın kontrolünde 1852'de Topdağı'nda Mustafa Paşa'nın ismini taşıyan bir tabya yapılmıştır. Osmanlı Tarihine 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında bu tabyaların büyük faydası olmuştur. Osmanlılar bu tabyaların yardımıyla Rusların ilerlemesini durdurabilmişlerdir. Mecidiye Tabyası, Erzurum' un hemen doğusundaki Topdağı' nda olup, kuzeydeki Gürcüboğazı girişini ve kuzeydoğudaki Vank Deresini kontrol etmektedir. Şekil 3.5.'de Mecidiye Tabyası görülmektedir. Aziziye Tabyaları, Güneyden kuzeye doğru yan yana üç tane olan bu tabyalar "C" şeklinde bir plan üzerine yerleştirilmiş olup, şimdiki Kars yolunun geçtiği Hamamderesini tutmak maksadıyla yapılmışlardır. Mecidiye ve Aziziye Tabyaları 93

Savaşının (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) yapıldığı alandır. 21 adet tabyanın hepsi kesme taşla inşa edilmişlerdir (Anonim 2007).

Şekil 3.5. Mecidiye Tabyasından bir görünüm

3.1.4. Üç Kümbetler

Üç kümbetler, Erzurum kent merkezinde yer alan ve çevresiyle birlikte 5600 m² alan kaplayan, XII. ve XIV. yüzyılda Selçuklular dönemine ait tarihi bir eserdir. Çifte Minareli Medresenin güneyinde bulunan bu kümbetlerden ilki ve en büyük olanı XII. yüzyılda yapılmış olan Emir Saltuk (Melik Gazi) kümbetidir. Diğer iki kümbet ise XIV. yüzyılda yapılmıştır. Anadolu mezar yapılarının en güzel temsilcilerinden dördü bir alanda inşa edilmiştir. Tamamen kesme taşla inşa edilen mezar anıtı XII. yy. eseridir. Diğer kümbetlerin kimlere ait oldukları belli değildir ve XIV. yüzyıla ait oldukları tahmin edilmektedir. Kümbetler iki kısımdan oluşmakta olup, alt kısım cenazelik dediğimiz mezar odası, gövde hacminin oluşturduğu üst kısım ise mescit olarak kullanılmaktadır. Şekil 3.6.'da Üç Kümbetlerin mevcut durumu verilmiştir.

Emir Saltuk Kümbeti: Üç Kümbetlerin en büyüğüdür. Kesin tarihi bilinmeyen kümbetin 12. yüzyılda Saltuklu Hükümdarı İzzeddin Saltuk adına yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Sekizgen planlı olup, üçgen alınlıklarla biten gövdenin devamı şeklindeki

silindirik kasnağı ve kubbemsi külahı ile kendine has bir mimari yapıya sahiptir. Kasnak kısmındaki nişlerin tepeliklerinde çeşitli figürlü bezemeler vardır. Sağlam ve kaliteli taş işçiliği, farklı mimari elemanları ve süslemeleri ile Anadolu'nun en eski anıtsal mezar yapılarından biridir. Türbe boz ve kırmızı renkli muntazam kesme taştan yapılmıştır. Emir Saltuk Kümbeti'nin güneydoğusunda bulunan silindirik gövdeli ikinci kümbet 14.yüzyıla tarihlenmektedir. İçten kubbe dıştan konik külahla örtülü kümbet basit süs unsurları ile bezenmiştir.

Bir diğer kümbet de köşeleri pahlı, yüksek bir kare kaideye oturan kümbet içten kubbe dıştan konik külah ile örtülü olup, oniki köşeli bir gövdeye sahiptir. Cenazelik kısmı olan kümbet 14.yüzyıla tarihlenmektedir. Bu kümbette kevek taştan yapılmış olup on iki yüzlü ve mahruti kubbelidir. Kümbet dört pencere ile aydınlanmaktadır. Bu türbede cenazelikte yoktur (Anonim 2007).

Şekil 3.6. Üç kümbetlerden bir görünüm

3.1.7. Yakutiye Medresesi

1310 tarihinde İlhanlı hükümdarı Sultan Olcaytu zamanında Gazan Han ve Bolugan Hatun adına Cemaleddin Hoca Yakut tarafından yaptırılmıştır. Mukarnaslı tonozla örtülü avlunun çevresinde talebe odaları ve dershaneler yerleştirilmiştir. Taç kapısında geometrik ve bitkisel motifli bordürler, döneminin özelliklerini taşır. Güneybatı köşedeki tuğla minarenin gövdesine sırlı tuğlalarla farklı bir bezeme işlenmiştir. Minarenin şerefeden yukarısı yıkıktır. Doğudaki ana eyvana yine türbe birleştirilmiştir. Anadolu'daki kapalı avlulu medreselerin son örneklerinden biri olan yapı, cepheden dışa taşan taç kapısı ile Çifte Minareli olarak planlanmıştır. Ancak, minareler Çifte Minareli Medrese'de olduğu gibi taç kapı üzerinde değil köşelere yerleştirilmiştir. Ön yüzde geniş kuşaklar halinde mukarnas bitki ve geometrik motifler yer almaktadır. Yakutiye Medresesi'nde günümüzde Erzurum yöresine has geleneksel eserler sergilenmektedir. Medrese bahçesi ise halen çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Şekil 3.7.'de Medrese bahçesinin günümüzdeki durumu görülmektedir (Anonim 2007).

Şekil 3.7. Yakutiye Medresesinden bir görünüm

3.2. Yöntem

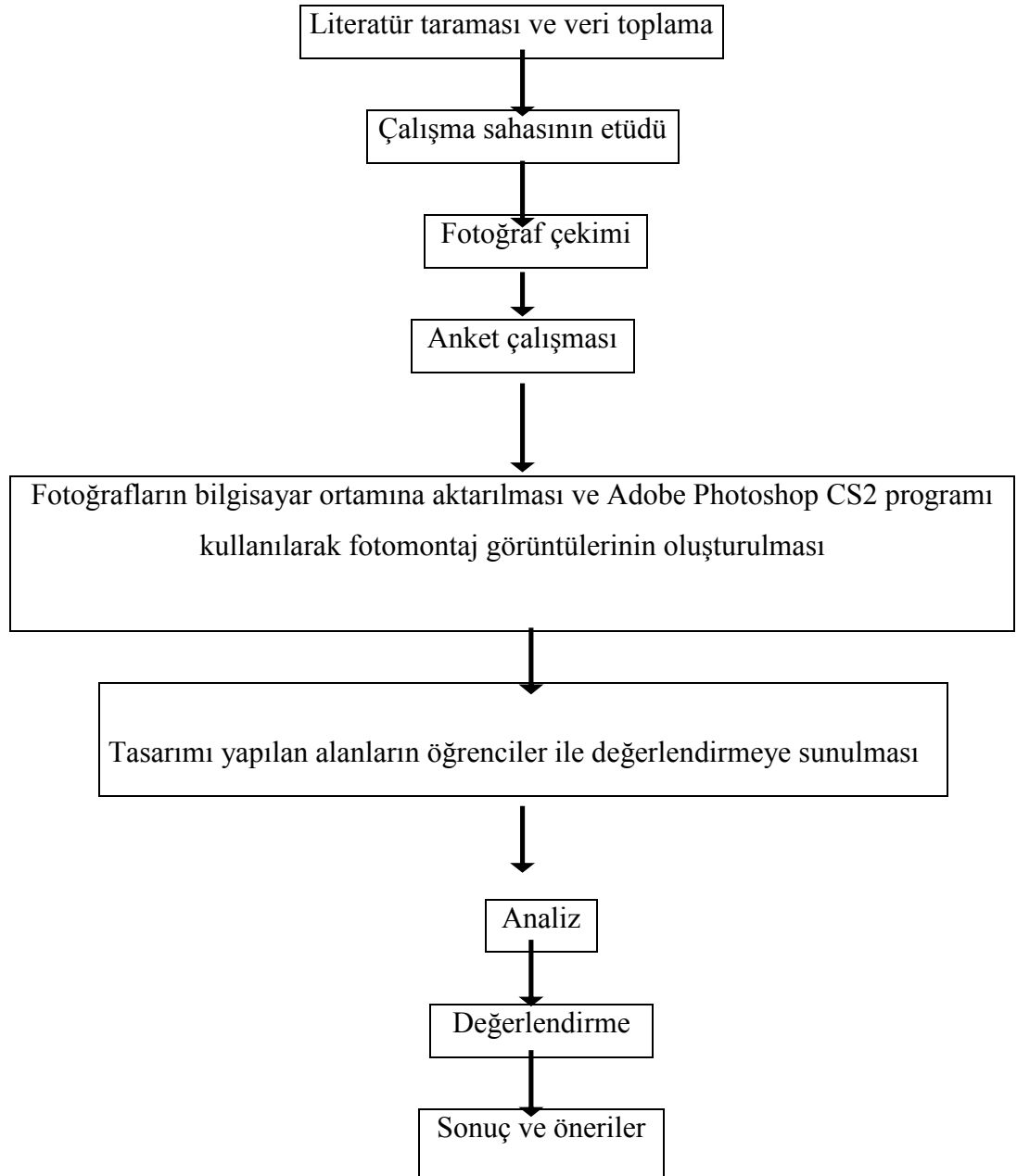
Yöntem çalışmasında, Erzurum kent merkezinde bulunan tarihi çevrelerden Çifte Minareli Medrese, Kale, Mecidiye Tabyası, Üç Kümbetler, ve Yakutiye Medresesi' nin sahip oldukları mevcut görsel potansiyel ve öneri tasarımlar sonucunda alacakları görsel potansiyelin görsel etki değerlendirme çalışması kapsamında ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaçtan hareketle araştırmanın yöntemi dokuz aşamadan oluşturulmuştur. Yöntemin akış şeması Şekil 3.8'de verilmiştir.

Yöntemin aşamaları;

1. **Literatür taraması ve veri toplama:** Literatür taraması ve veri toplamada değişik kamu kurum ve kuruluşlarından elde edilen veriler yanında konu ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Ayrıca yetkili kurumlardan çalışma alanlarına ait mevcut planlar alınmıştır.
2. **Çalışma sahalarının etüdü:** Her bir araştırma alanına gidilerek tarihi yapıların çevreleri incelenmiş ve bu çevrelerde bulunan yapay ve doğal elemanlar belirlenmiştir. Yapay elemanların içinde tarihi eserlere ve çevrelerine yönelik yol özellikleri, yapıya ait özellikleri ve donatı elemanlarına ait özellikleri, doğal elemanlar içinde de alandaki mevcut ağaç ve çalıların etüdü yapılmıştır (Karadayı 2000).
3. **Araştırma materyaline ait görüntülerin alınması:** Çalışma alanlarına ait görüntüler 2006 yılı Temmuz-Eylül aylarında önceden belirlenen çekim noktalarından alanların görüntüleri alınmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır.
4. **Alanların mevcut kullanımlarına ilişkin kullanıcı anketi çalışması:** Her bir araştırma sahasında Ağustos ayında 30'ar kişi üzerinde kullanıcı anketi yapılarak alanın mevcut durumu hakkında kullanıcıların da görüşü alınarak

saptanmıştır. Anket soruları kapalı uçlu olarak üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde, kullanıcıların sosyo ekonomik durumlarını tespit etmek için cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, meslek, aylık ortalama gelir ve hangi semtte oturduklarına dair sorular sorulmuştur. İkinci bölümde, kullanıcıların tarihi eserleri kullarımlarına ilişkin, ziyaret sıklığı, ziyaret zamanı, ziyaret amacı, tarihi eserleri koruma bilinci ve tarihi eserlerin mevcut düzenlemelerindeki eksiklikleri saptamaya yönelik sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde, kullanıcıların tarihi eserleri algılamalarına ve tarihi eserlerin çevrelerinin görsel etkilerinin belirlenmesine yönelik sorular sorulmuştur. Anket çalışması araştırmacı tarafından çalışma alanlarında karşılıklı görüşme şeklinde uygulanmıştır. Anket çalışması Ek.1’de verilmiştir. Araştırma alanlarında yapılan anketlerin cevapları bilgisayar ortamında SPSS 13.0 versiyonunda kodlanarak yazılmış ve yüzdelerik dağılımları belirlenmiştir.

5. **Görüntülerin işlenmesi:** Her bir araştırma materyali için ayrı ayrı mevcut alanlardan çekilen fotoğrafların her birisine Adobe Photoshop CS2 bilgisayar programında birer adet fotomontaj görüntüsü hazırlanmıştır (Hepcan 2003).
6. **Görüntülerin değerlendirmeye hazırlanması:** Mevcut görüntüler ile fotomontaj görüntülere ait fotoğraflar Microsoft Power Point programında sunum şeklinde hazırlanmıştır. Bu görüntüler, Şekil 3.9., Şekil 3.10., Şekil 3.11., Şekil 3.12, Şekil 3.13, Şekil 3.14, Şekil 3.15, Şekil 3.16, Şekil 3.17, Şekil 3.18, Şekil 3.19, Şekil 3.20, Şekil 3.21., Şekil 3.22, Şekil 3.23, Şekil 3.24.’de verilmiştir.

Şekil 3.8. Çalışmanın akış şeması

Şekil 3.9. Çifte Minareli Medrese avlu mevcut durum

Şekil 3.11. Çifte Minareli Medrese avlu düzenlenmiş durum

Şekil 3.10. Çifte Minareli Medrese mevcut durum

Şekil 3.12. Çifte Minareli Medrese düzenlenmiş durum

Şekil 3.13. Kale dış çevre mevcut durum

Şekil 3.14. Kale iç avlu mevcut durum

Şekil 3.15. Kale dış çevre düzenlenmiş durum

Şekil 3.16. Kale iç avlu düzenlenmiş durum

Şekil 3.17. Mecidiye Tabyası mevcut durum

Şekil 3.18. Üç Kumbetler mevcut durum

Şekil 3.19. Mecidiye Tabyası düzenlenmiş durum

Şekil 3.20. Üç Kumbetler düzenlenmiş durum

Şekil 3.21. Yakutiye Medresesi mevcut durum

Şekil 3.22. Yakutiye Medresesi ön bahçe mevcut durum

Şekil 3.23. Yakutiye Medresesi düzenlenmiş durum

Şekil 3.24. Yakutiye Medresesi ön bahçe düzenlenmiş durum

7. Değerlendirme formlarının hazırlanması: Değerlendirme formları hazırlanırken saptanması istenen veriler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan algılanan görünümünün tipolojisi; alanın mevcut ve düzenlenmiş fotoğraflarındaki yapının okunabilirliğini belirleme yönündeki verilerden, duyumların derecelendirilmesi; alanın mevcut ve düzenlenmiş fotoğraflardaki düzen, uyum, bakım, güzellik, ilginçlik v.b. duyumlarına ait verilerden, görsel etkiyi belirleyici faktörlerin tespiti; alanın mevcut ve düzenlenmiş fotoğraflardaki görsel etkiyi artıran ve azaltan unsurlardan tarihi yapı, yeşil alan, bitkisel düzenleme v.b. bilgilerin saptanmasına ait verilerden oluşmaktadır. Değerlendirme formu Çizelge 3.1’ de verilmiştir.

Verilerin istatistiki olarak değerlendirilmesinde SPSS 13.0 istatistik programı kullanılarak incelenen özelliklere ait tanımlayıcı istatistikler ile analizi yapılmış ve değerlerin karşılaştırılmasında t- testi kullanılmıştır.

Tezin yönteminin belirlenmesinde Karadayı (2000) ve Hepcan (2003), Anonim (2007) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Çizelge 3.1. Mevcut ve fotomontaj görüntülerin değerlendirilmesine yönelik form

**Algılanan Görünümlerin
Tipolojisi**

Mevcut Durum

Düzenlenmiş Durum

Yapının Okunabilirliği

Kompleks

Kısmen açık

Açık

Duyumların Derecelendirilmesi (1-5 puan)

Düzenli

Rahatlatıcı- Sıkıcı

Uyumlu-Uyumsuz

Güvenli- Güvensiz

Güzel- Çirkin

Bakımlı- Bakımsız

Korunmuş-Tahrip edilmiş

Etkileyici- Sıradan

Dinlendirici-Yorucu

İlginç- İlginç değil

Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler (1-5 puan)

Tarihi yapı

Yeşil alan

Bitkisel düzenleme

Yapısal düzenleme

Donatı elemanları

Yürüme yolları

Elektrik direkleri

Etraftaki yapılar

Gökyüzü

- 8. Görüntülerin izlemeye ve değerlendirmeye sunulması:** 20-25 Nisan 2007 tarihleri arasında araştırma materyallerine ait mevcut ve fotomontaj görüntülerin kullanılarak hazırlandığı sunum değerlendirme formları kapsamında araştırmacı ile Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşan 70 kişilik grubun değerlendirmesine sunulmuştur. Her bir görüntü 5'er dakika süreyle ekrana yansıtılmış ve öğrencilerden değerlendirme formlarını doldurmaları istenmiştir.
- 9. Formlardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi:** Bu değerlendirmede 1 (en düşük değer) - 5 (en yüksek değer) puan tablosu esas alınmıştır. Bu uygunluk ölçütlerini oluşturan alt ölçütlerin 5 puan alacağı varsayımından hareketle bir mekânın ölçütler ve bunların toplamı bazında alabileceği en yüksek puanlar belirlenmiş ve bu puanlar her bir alanın gerek ölçüt gerekse de toplam puan bazında aldığı değerlere bölünerek yüzde uygunluk değerleri elde edilmiştir. Tüm ölçütlerin en yüksek değeri alması durumunda uygunluk değerinin %100, en düşük değeri alması durumunda %20 olacağı hesaplanmıştır. Her mekânın ölçüt puanları toplanarak sonuçta genel toplam uygunluk değerleri (toplam puan ve yüzde uygunluk değeri olarak) elde edilmiş, bu değerler mekânların yüzde uygunluk değerleri en düşük (%20) ve en yüksek (%100) arasında 5 kategoride sınıflandırılarak uygunluk derecelerine dönüştürülmüştür. Bu değerler Çizelge 3.2.'de verilmiştir.

Çizelge 3.2. Değerlendirme tablosu

Rakamsal Değeri	Değeri (% olarak)	Uygunluk Düzeyi
1	0-29	Çok Düşük
2	30-49	Düşük
3	50-69	Orta
4	70-84	Yüksek
5	85-100	Çok Yüksek

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışma materyali kapsamında bulunan her bir alan için yapılan kullanıcı anketi sonuçlarına göre mevcut durum değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca 2., 3., ve 4. sınıf öğrencileri tarafından değerlendirilen sonuçlara göre de her bir alan için hazırlanan fotomontaj görüntüler ve mevcut görüntüler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını göstermek amacıyla t-testi kullanılmıştır. İlişkili örneklemeler için kullanılan t-testi ilişkili iki örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan (birbirinden) anlamlı bir şekilde farkı olup olmadığını test etmektedir. $p < 0,001$ bulunan her değer anlamlı bulunmuştur. Bulunan ortalamalar araştırmacı tarafından Çizelge 3.2.'de belirtilen yüzdelik değerlere dönüştürülmüş ve bu veriler grafiklerde gösterilmiştir.

Çalışma materyali kapsamında bulunan bu tarihi eserlerde yapılan kullanıcı anketi genel toplamda 150 kişi üzerinde uygulanmıştır. Kullanıcıların sosyo-ekonomik yapılarına ilişkin sorulan sorulara verilen cevaplara göre bu tarihi eserleri ziyaret eden kullanıcıların %37,3'ünü kadınlar %46,6'sını da erkekler oluşturmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılımda ise en yüksek payı %38,6 oranıyla 18-25 yaş grubu arasındaki kullanıcılar almaktadır. 25-30 yaş grubu arasındaki kullanıcıların oranı %27,3, 30-40 yaş arasındaki kullanıcıların oranı da %21,3 olarak bulunmuştur. Anket çalışmasına katılan kullanıcıların öğrenim düzeylerinin oranları ise %46 üniversite mezunları, %26 lise mezunları, %14,6 lisansüstü eğitim, %10 ortaokul mezunu, %3,3 ilkokul mezunu olarak çıkmıştır. Meslek gruplarına göre dağılımda ise en yüksek payı memur grubu alırken kullanıcıların gelir düzeyi de 500-750 ytl arasında olduğu bulunmuştur. Kullanıcıların oturdukları semtlere göre dağılımında ise en yüksek payı şehir merkezinde ve Yenişehir de oturanlar almıştır.

Tarihi eserleri ziyaret eden kullanıcıların genel olarak verdikleri cevaplara göre bu alanların çevrelerinde bulunan donatı elemanlarının yetersiz çıktığı, bu çevrelere gereken önemin verilmediği ve genel olarak görsel kalite düzeylerinin de düşük bir seviye de olduğu bulunmuştur.

4.1. Çifte Minareli Medrese

Çifte Minareli Medrese Erzurum kentinin en önemli tarihi eserlerinden birisi olup kent kimliği üzerinde baskın etkiye sahiptir. Bu tarihi eserin kentin en işlek caddesinde bulunması nedeniyle yoğun bir ziyaretçi potansiyeli vardır. Ayrıca medrese iç avlusunda çeşitli zamanlarda sergiler açılması bu potansiyeli biraz daha artırmaktadır. Medresenin gerek iç avlusu gerekse dış bahçesi estetik ve fonksiyonel ihtiyaçlara yeterince cevap verecek niteliklerden uzaktır. Şekil 4.1.'de Medresenin görünümünü engelleyen ağaçlar, Şekil 4.2. ve Şekil 4.3.'de görsel görüntüyü bozan unsurlar gösterilmiştir. Ayrıca Medresenin Belediye tarafından yeni yaptırılan tek katlı işyerleri Medresenin güney cephesinden algılanmasını zorlaştırmaktadırlar. Dış bahçede yürüme yollarında kullanılan beton plak taşlar ve aydınlatma elemanlarının zaman içinde tahrip olmuştur. Alanda bikkisel materyal çeşitliliği oldukça yetersiz seviyededir. Medrese bahçesinde kullanılan bitkiler *Acer negundo*, *Fraxinus excelsior*, *Pinus sylvestris*, *Ribes aureum* ile sınırlı kalmaktadır.

Çifte minareli medrese için yapılan halk anketi sonuçlarına göre; Çifte Minareli Medrese'yi ziyaret edenler hafta sonu gelmeyi tercih etmektedirler. Kullanıcıların ziyaret amacı ise tarihi eseri incelemektir. Medrese bahçesinin mevcut düzenlemesi ve donatı elemanları yetersiz bulunurken alanı ziyaret edenlerin yapılacak düzenlemelerde oturma grupları ve bitkisel düzenlemeler istedikleri tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin çoğu Erzurum'da bulunan tarihi eserler hakkında bilgi sahibidir. Kullanıcılar tarihi eserleri koruma konusunda ise tarihi eserlerin çevreleri ile birlikte korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Alanda kullanıcıları en fazla rahatsız eden unsur ise bakımsızlıktır. Bakımsızlıktan sonra ise rahatsız edici bir diğer faktör ise satıcı ve boyacılarıdır. Alanda en ilgi çeken faktör tarihi eser olup alanın genel görüntüsü orta olarak değerlendirilmiştir. Alanın mevcut değerlendirmesindeki faktörlerin ortalama değerleri Çizelge 4.1.'de verilmiştir. Bu faktörler 1 (en düşük değer) - 5 (en yüksek değer) puan aralığında değerlendirilmiştir. Çifte minareli Medresenin şehir merkezinde bulunmasından dolayı en yüksek değeri ulaşım alırken en düşük değeri ise bakım

almıştır. Mevcut durumun düzen, uyum, estetik, rahatlık ve korunmuşluk faktörleri de düşük seviyede çıkmıştır.

Çizelge 4.1. Çifte Minareli Medrese mevcut duruma ait ortalama değerler

Bakım	2,40	Temizlik	3,03
Estetik	2,60	Güzellik	3,23
Ulaşım	4,13	Korunmuşluk	2,70
Düzen	2,73	Etkileyicilik	3,43
Rahatlık	2,83	Dinlendiricilik	3,00
Uyum	2,77	İlginçlik	2,73

Çifte Minareli Medresenin avlusu ve ön bahçesi için hazırlanan mevcut ve fotomontaj görüntülerin öğrenci değerlendirmesi sonucunda elde edilen sonuçlar Çizelgede 4.2. ve Çizelge 4.4.'de, görsel etkiyi belirleyici faktörlerin değerlendirmeleri de Çizelge 4.3. ve Çizelge 4.5.'de verilmiştir. Her bir faktör için bulunan rakamsal değerlerde yüzde değerlere dönüştürülmüştür.

Öğrencilerin mevcut ve fotomontaj görüntüleri değerlendirmeleri sonucunda elde edilen verilere göre mevcut ve düzenlenmiş durumlar arasında önemli bir artış olduğu bulunmuştur. Mevcut durumda yapı algılama faktörüne ait ortalama 1,4 iken düzenlenmiş durumda 3,7 olarak bulunmuştur. Diğer tüm faktörler için bulunan değerler mevcut değerlerden daha yüksek bulunmuştur. T testi önem değerlerinin $p < 0,001$ olması bu artış oranının çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre düzenlenmiş mekânlardaki her bir faktör düzenlenmemiş alanlardaki faktörlere göre daha yüksek çıkmakta ve önemli bir artışa neden olmaktadır.

Şekil 4.1. Medresenin Tebrizkapı Caddesinden bir görünümü

Şekil 4.2. Estetik olmayan kuşatma elemanları ve eski yapılar

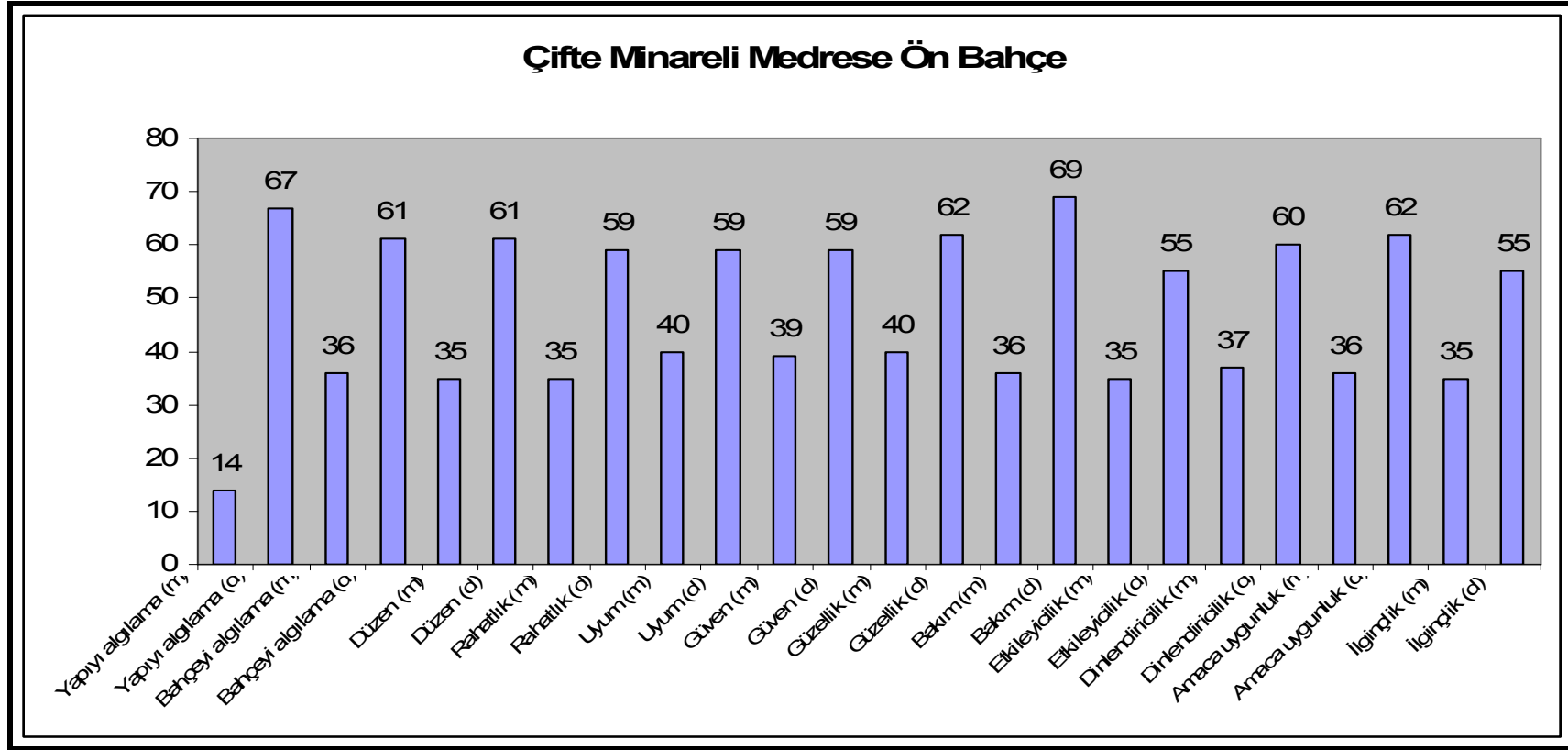
Şekil 4.3. Kazı çalışması sonrasındaki bakımsızlık

Çizelge 4.2. Çifte Minareli Medrese ön bahçe öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Yapıyı algılama (m)	70	1,4143	,49615	29,837	,000
Yapıyı algılama (d)	70	3,7143	,45502		
Bahçeyi algılama (m)	70	2,3000	,98319	8,680	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,6571	,81447		
Düzen (m)	70	2,2571	,94310	9,173	,000
Düzen (d)	70	3,6857	,84344		
Rahatlık (m)	70	2,2857	,93472	9,395	,000
Rahatlık (d)	70	3,4429	,73496		
Uyum (m)	70	2,5286	,88008	6,436	,000
Uyum (d)	70	3,4429	,92683		
Güven (m)	70	2,4714	,94365	7,688	,000
Güven (d)	70	3,4286	,73369		
Güzellik (m)	70	2,5000	,92861	8,637	,000
Güzellik (d)	70	3,6429	,85186		
Bakım (m)	70	2,3714	,83703	13,470	,000
Bakım (d)	70	3,9143	,71714		
Etkileyicilik (m)	70	2,2143	,93084	7,455	,000
Etkileyicilik (d)	70	3,2429	,82419		
Dinlendiricilik (m)	70	2,4143	,87630	9,385	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,5429	,75538		
Amaca uygunluk (m)	70	2,4000	,82357	9,784	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,4429	,82770		
İlginçlik (m)	70	2,2857	,96523	7,515	,000
İlginçlik (d)	70	3,2000	,80937		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Sıfat çiftleri arasındaki en önemli artış, yapıyı algılama faktöründe çıkmıştır. Düzenlenmiş görüntüde yapının algılanması daha net olmaktadır. Bu faktörlerden bakım faktörü de mevcut duruma göre daha yüksek çıkmış ve çok önemli bir artış göstermiştir. Düzen, güzellik ve etkileyicilik faktörlerinin de düzenlenmiş görüntüde mevcut görüntüye göre daha yüksek çıkmıştır. Alanın düzenlenmiş görüntüsündeki tüm kriterler mevcut görüntüdeki değerlerden önemli bir fark göstermişlerdir. Bu değerlerin yüzde değerlere dönüştürülmüş rakamsal verileri de Şekil 4.4.'deki grafikte verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

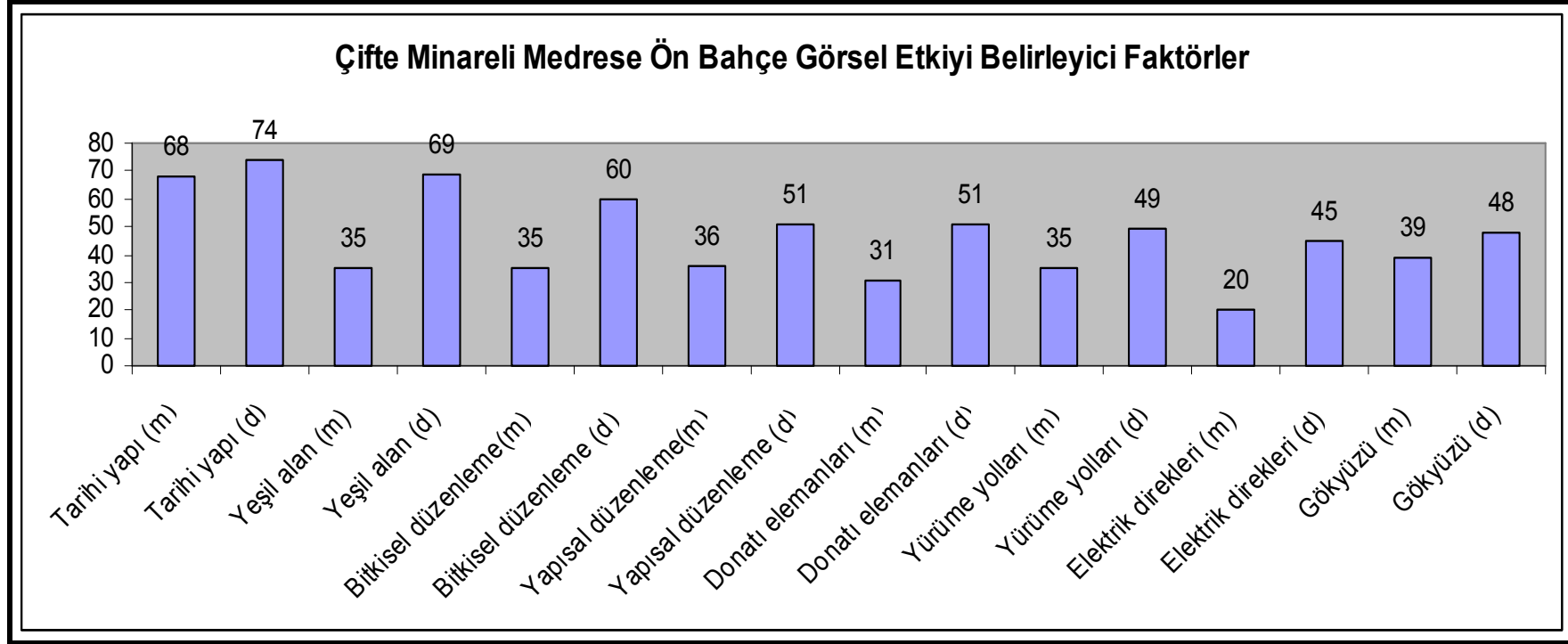
Şekil 4.4. Çifte minareli medrese ön bahçeye ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.3. Çifte Minareli Medrese ön bahçe görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Çifte Minareli Medrese Ön Bahçe Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,8571	1,09393	3,495	,001
Tarihi yapı (d)	70	4,1429	,87287		
Yeşil alan (m)	70	2,5143	,82958	11,620	,000
Yeşil alan (d)	70	3,9857	,78929		
Bitkisel düzenleme(m)	70	2,2714	,89962	9,569	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,5286	,88008		
Yapısal düzenleme(m)	70	2,3571	,93306	7,201	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	3,1857	,95239		
Donatı elemanları (m)	70	2,1429	,68706	8,016	,000
Donatı elemanları (d)	70	3,1000	,76424		
Yürüme yolları (m)	70	2,2714	,81510	5,820	,000
Yürüme yolları (d)	70	2,9000	1,00938		
Elektrik direkleri (m)	70	1,4571	,78824	3,202	,002
Elektrik direkleri (d)	70	2,3143	,94090		
Gökyüzü (m)	70	2,4429	1,04446	2,872	,005
Gökyüzü (d)	70	2,7429	1,18793		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Düzenlenmiş görüntülerdeki her bir kriterin mevcut düzenlemelere göre önemli bir farklılık gösterdiği görsel etkiyi artıran unsurlardan tarihi yapı görsel etkiyi en fazla artırırken bunu sırasıyla yeşil alan, bitkisel düzenlemeler ve yapısal düzenlemeler almaktadır. Yürüme yolları ve elektrik direkleri görüntü kalitesini çok fazla etkilememektedir. Tüm faktörlerin ortalamalarında ki artış çok önemli bulunmuştur ($p<0,001$). Şekil 4.5.'deki grafikte bu artış daha iyi gözlenmektedir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

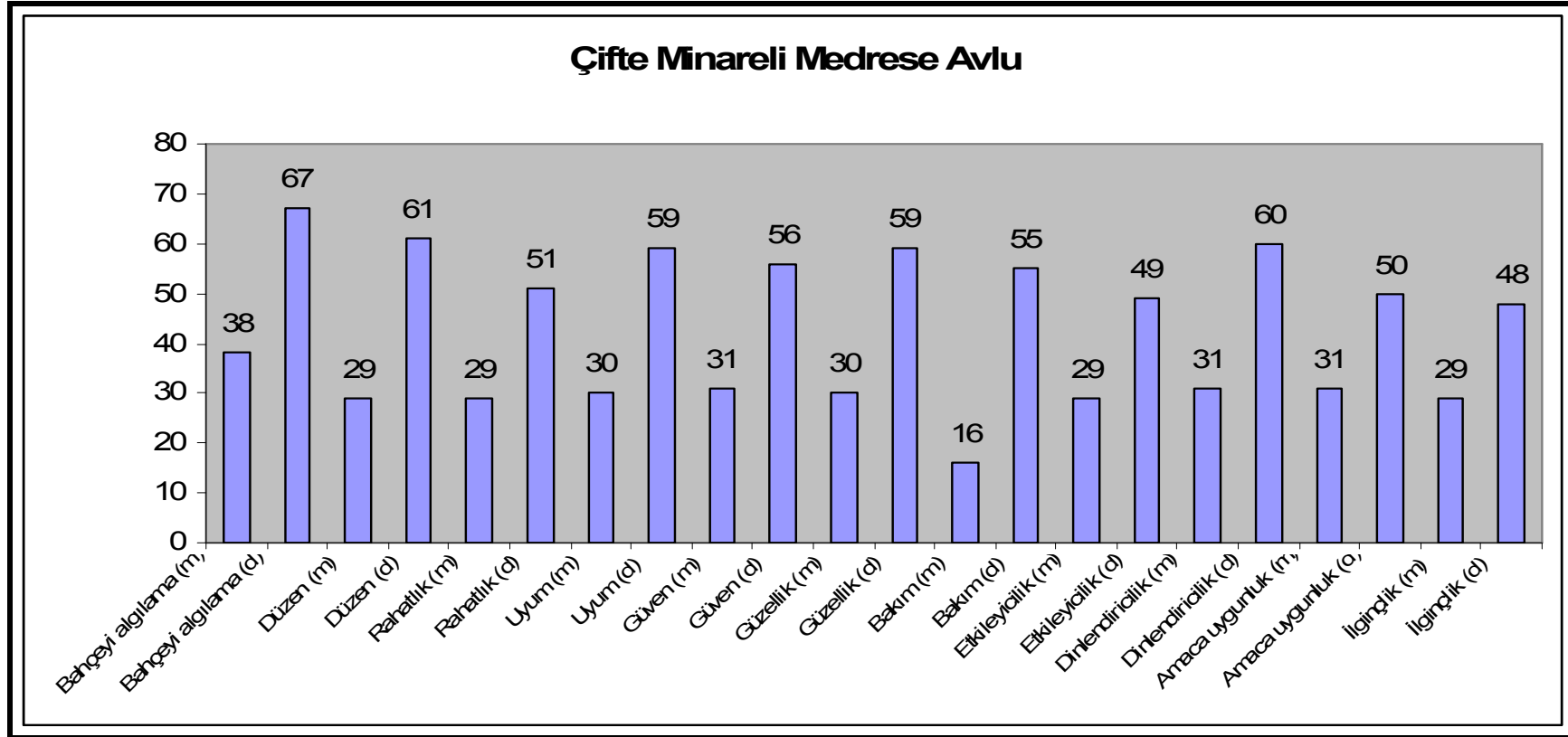
Şekil 4.5. Çifte minareli medrese ön bahçeye ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

Çizelge 4.4. Çifte Minareli Medrese avlu öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Bahçeyi algılama (m)	70	2,4143	1,02848	9,656	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,7429	,84589		
Düzen (m)	70	1,9714	,91638	11,890	,000
Düzen (d)	70	3,6429	,90146		
Rahatlık (m)	70	1,9857	,89269	9,127	,000
Rahatlık (d)	70	3,1143	1,04317		
Uyum (m)	70	2,0714	,90604	10,774	,000
,000Uyum (d)	70	3,4000	,89118		
Güven (m)	70	2,1857	1,05354	9,908	,000
Güven (d)	70	3,3000	1,02646		
Güzellik (m)	70	2,0286	,79803	13,250	,000
Güzellik (d)	70	3,4714	1,00320		
Bakım (m)	70	1,6571	,73987	13,338	,000
Bakım (d)	70	3,5714	,97165		
Etkileyicilik (m)	70	1,9857	,85961	8,670	,000
Etkileyicilik (d)	70	2,9429	,93073		
Dinlendiricilik (m)	70	2,1000	,81915	8,621	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,0429	,98445		
Amaca uygunluk (m)	70	2,1143	,92537	7,678	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,0429	,99907		
İlginçlik (m)	70	1,9000	,96534	8,920	,000
İlginçlik (d)	70	2,8857	,98603		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Çifte Minareli Medrese'nin avlusuna ait değerlendirmede en yüksek farklılık bahçeyi algılama ve düzen faktörlerinde görülmektedir. Güzellik ve bakım faktörleri de mevcut düzenleme göre daha yüksek çıkmış ve çok önemli bir artış göstermişlerdir ($p<0,001$). Bu değerlerin yüzde değerlerine dönüştürülmüş verileri Şekil 4.6.'da verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

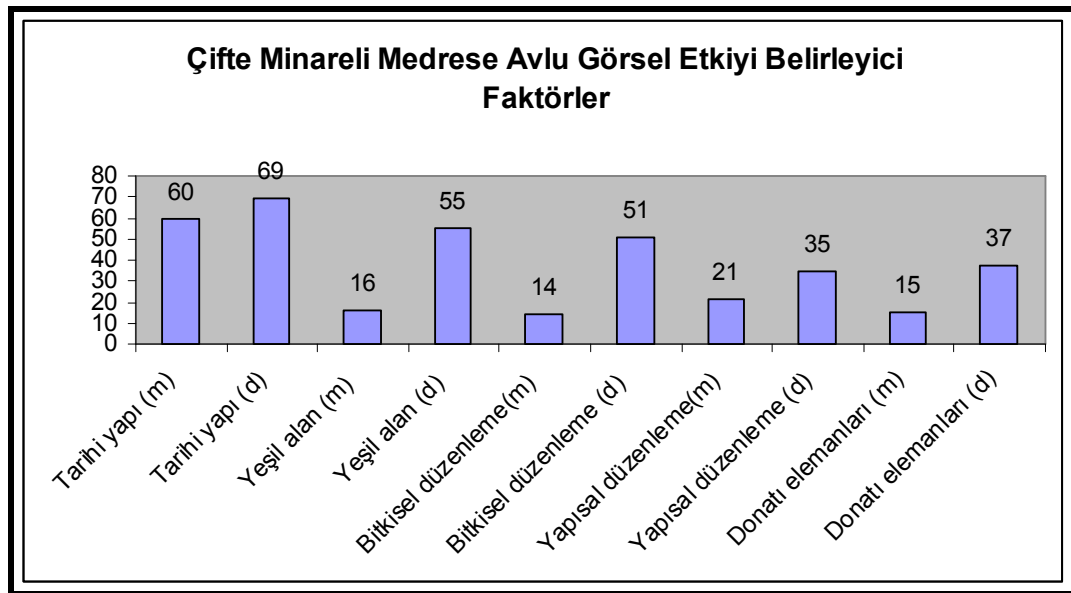
Şekil 4.6. Çifte minareli medresenin avlusuna ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.5. Çifte Minareli Medrese avlu görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Çifte Minareli Medrese Avlu Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,5571	1,15012	4,466	,000
Tarihi yapı (d)	70	3,8286	1,04910		
Yeşil alan (m)	70	1,6571	,72002	13,127	,000
Yeşil alan (d)	70	3,2857	,95010		
Bitkisel düzenleme(m)	70	1,4571	,69545	12,583	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,1143	,97122		
Yapısal düzenleme(m)	70	1,9857	1,06992	4,721	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	2,5429	1,20007		
Donatı elemanları (m)	70	1,5571	,73496	7,256	,000
Donatı elemanları (d)	70	2,4571	1,03119		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Görsel etkiyi artıran en önemli unsur tarihi yapı ve yeşil alan olarak bulunmuştur. Düzenlenmiş görüntüdeki bitkisel düzenleme de mevcut duruma göre önemli bir farklılık göstermiştir. Donatı elemanları görsel kaliteyi çok fazla etkilememiştir. Tüm çiftler arasındaki ortalamaların farkları çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$). Şekil 4.7.'deki grafikte bu değerlerin yüzde değerleri verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.7 Çifte minareli medresenin avlusuna ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

4.2. Kale

Erzurum kalesi Tebrizkapı Caddesinde şehre hakim bir tepede bulunmaktadır. Tarihi şehrin tarihi kadar eski olan Kale, alanın içinde bulunan Saat Kulesi ve Kale Camii ile şehrin en önemli tarihi eserlerinden biridir. Kale için günümüzde yapılmış herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kalenin dış çevresi ise atıl durumda bulunmaktadır. Kalenin çevresinde ise gecekondular bulunmaktadır. Bu gecekondular hem görsel açıdan bir kirliliğe neden olmakta hem de kalenin görüntüsünü bozmaktadırlar. Kale birinci derece sit alanıdır. Birinci derece sit alanlarını korumada daha titiz davranılması gerekirken günümüzde Kale gayet bakımsızdır. Bu durum Şekil 4.8.'de daha iyi gözlenmektedir.

Kalenin içinde yapılmış herhangi bir peyzaj düzenlemesi bulunmamaktadır. Dış bahçede ise daha önceki senelerde yapılmış olan plansız bir düzenleme mevcut olup bu alan günümüzde kullanılmamaktadır. Kalenin dış çevresinde bulunan bitkiler ise; *Fraxinus excelsior*, *Pinus sylvestris* ve *Populus alba* dır.

Kale'de yapılan halk anketi sonuçlarına göre kaleyi ziyaret edenler hafta içi gelmeyi tercih etmektedirler. Kalenin şehrin en işlek yerlerinden birinde bulunmasından dolayı ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğunu geçerken uğrayanlar oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin alana geliş amacı ise tarihi eseri incelemektir. Kaleyi ziyaret eden ziyaretçiler şehirde bulunan tarihi eserler hakkında yeterince bilgiye sahip değildir. Alanın mevcut düzenlemesi ve donatı elemanları ise yetersiz bulunmuştur. Alandaki en dikkat çekici unsur tarihi yapıdır. Yapılacak olan düzenlemede ise yoğunlukla oturma grupları ve bitkisel düzenlemeler istenmiştir. Tarihi yapı alana girilmeden önce geç algılanmaktadır bunun sebebi ise etraftaki yapılardır. Kelenin genel görüntüsü kötü olarak değerlendirilmiş ve yeşil alan yetersiz bulunmuştur. Kale için mevcut duruma ait 1 (en düşük değer) - 5 (en yüksek değer) puan aralığındaki ortalama değerler Çizelge 4.6.'da verilmiştir. Bu değerlendirmede en yüksek değeri ulaşım alırken en düşük değerleri bakım ve uyum almıştır. Yapının etkileyicilik, rahatlık ve dinlendiricilik faktörleri de diğer faktörlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Şekil 4.8. Kalenin dış çevresindeki görsel kirliliğe neden olan görüntüler (Özgün)

Çizelge 4.6. Kale için mevcut duruma ait ortalama değerler

Bakım	2,20	Temizlik	2,77
Estetik	2,80	Güzellik	3,37
Ulaşım	3,57	Korunmuşluk	2,83
Düzen	2,73	Etkileyicilik	3,53
Rahatlık	3,27	Dinlendiricilik	3,47
Uyum	2,67	İlginçlik	2,77

Kalenin dış çevresi ve avlusu için yapılan öğrenci değerlendirmesi sonucunda çıkan sonuçlar Çizelge 4.7. ve Çizelge 4.9.'da, görsel etkiyi belirleyici faktörlere ait değerler ise Çizelge 4.8. ve Çizelge 4.10'da verilmiştir.

Çizelge 4.7. Kale dış çevre öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Bahçeyi algılama (m)	70	2,1857	,85623	13,091	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,8286	,81599		
Düzen (m)	70	1,7429	,71598	16,120	,000
Düzen (d)	70	3,8571	,78548		
Rahatlık (m)	70	1,7000	,82269	15,345	,000
Rahatlık (d)	70	3,5714	,89396		
Uyum (m)	70	2,0286	,90043	8,516	,000
Uyum (d)	70	3,2714	,96190		
Güven (m)	70	1,6714	,65323	16,922	,000
Güven (d)	70	3,4571	,81090		
Güzellik (m)	70	1,6714	,81154	15,089	,000
Güzellik (d)	70	3,7286	,74057		
Bakım (m)	70	1,4429	,60519	23,483	,000
Bakım (d)	70	4,0000	,72232		
Etkileycilik (m)	70	1,8286	,88418	12,371	,000
Etkileycilik (d)	70	3,4286	,75319		
Dinlendiricilik (m)	70	1,8000	,82708	12,539	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,5143	,79387		
Amaca uygunluk (m)	70	1,9143	,77540	11,195	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,3857	,80385		
İlginçlik (m)	70	1,7714	,74545	12,231	,000
İlginçlik (d)	70	3,3000	,78666		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

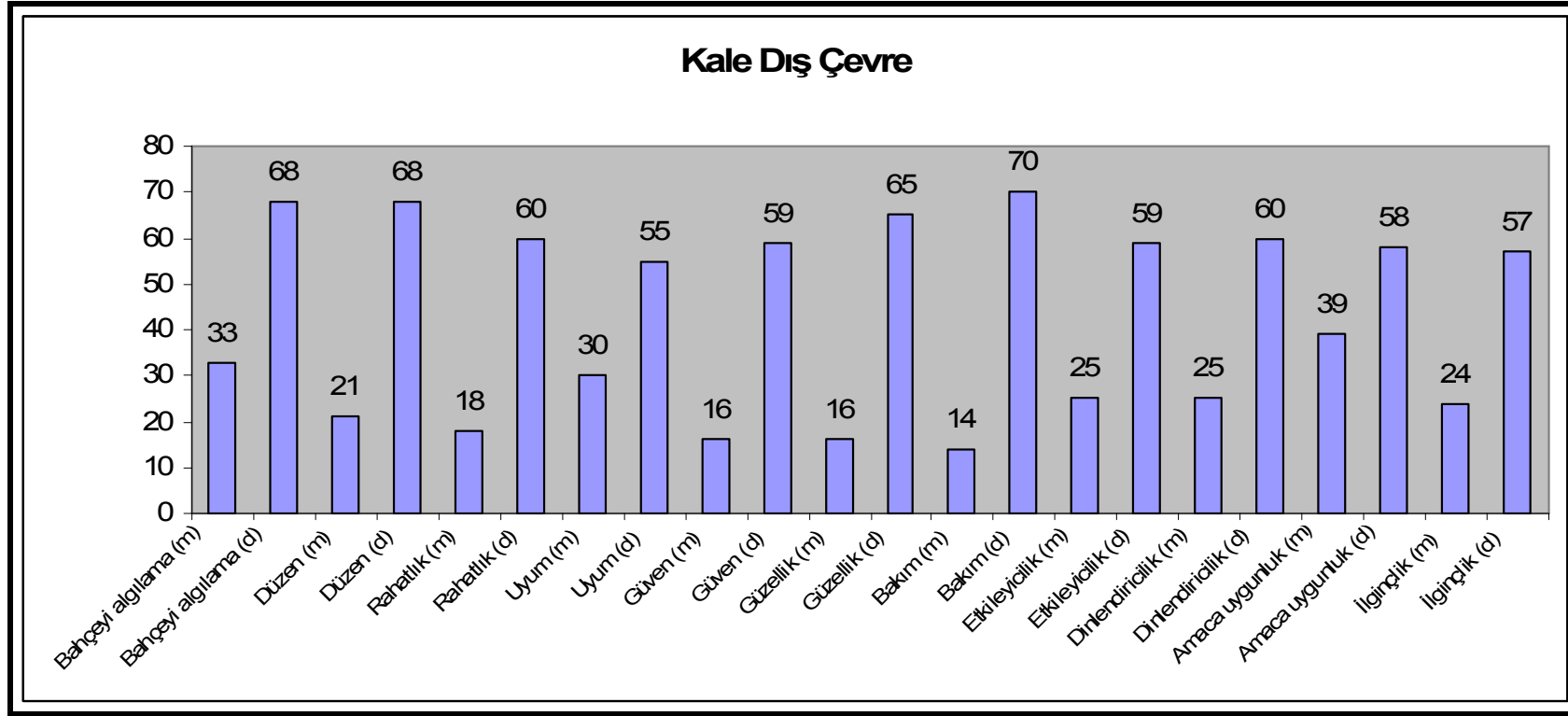
Düzenlenmiş görüntülerin mevcut görüntülere göre daha yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Her bir faktör için t-testi değeri çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$). Çiftler arasındaki en yüksek fark bakım olurken en düşük fark bahçenin algılanmasıdır. Düzen, etkileycilik ve güzellik faktörleri de mevcut duruma göre önemli bir artış göstermiştir. Şekil 4.9.'daki grafikte bu artış görülmektedir.

Çizelge 4.8. Kale dış çevre görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Kale Dış Çevre Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	2,8143	1,12021	6,252	,000
Tarihi yapı (d)	70	3,6857	,87713		
Yeşil alan (m)	70	1,8429	,86201	14,472	,000
Yeşil alan (d)	70	3,9571	,78824		
Bitkisel düzenleme(m)	70	1,6143	,68721	21,000	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,7143	,76410		
Yapısal düzenleme(m)	70	1,6857	,82608	11,535	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	2,9429	,96137		
Donatı elemanları (m)	70	1,5429	,65244	11,493	,000
Donatı elemanları (d)	70	3,0714	,85671		
Yürüme yolları (m)	70	1,4571	,65244	12,992	,000
Yürüme yolları (d)	70	3,1571	1,08529		
Etraftaki yapılar (m)	70	2,0000	,96309	3,548	,001
Etraftaki yapılar (d)	70	2,5143	1,00351		

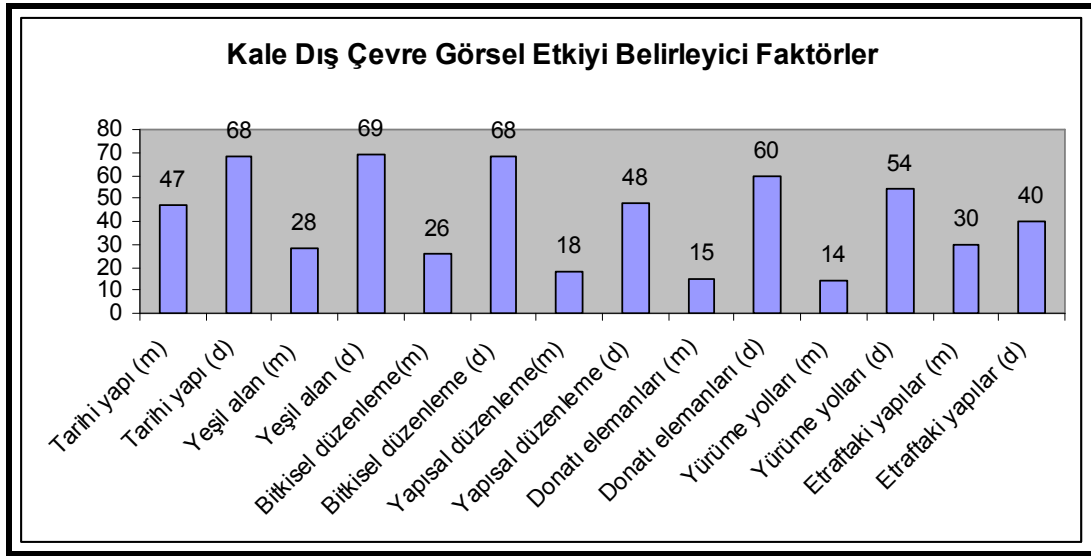
m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Görsel etkiyi artıran unsurlar sırasıyla tarihi yapı, yeşil alan ve bitkisel düzenlemelerdir. Her bir faktörün ortalamalarındaki artış çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$). Şekil 4.10.'daki grafikte bu faktörlerin değerlerinin yüzdelik değerlere dönüştürülen rakamsal verileri verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.9. Kalenin dış çevresine ait faktör dağılımı(%)

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.10. Kalenin dış çevresine ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

Çizelge 4.9. Kale avlu öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Bahçeyi algılama (m)	70	2,3714	1,03799		
Bahçeyi algılama (d)	70	3,8857	,75264	11,658	,000
Düzen (m)	70	1,7429	,71598		
Düzen (d)	70	3,8571	,72803	16,318	,000
Rahatlık (m)	70	1,7857	,84943		
Rahatlık (d)	70	3,5857	,80744	12,821	,000
Uyum (m)	70	1,9000	,70505		
Uyum (d)	70	3,6857	,71308	15,539	,000
Güven (m)	70	2,0429	,89176		
Güven (d)	70	3,6429	,61469	12,220	,000
Güzellik (m)	70	1,8429	,81000		
Güzellik (d)	70	3,7714	,78337	14,399	,000
Bakım (m)	70	1,5571	,69440		
Bakım (d)	70	4,0714	,68781	20,384	,000
Etkileyicilik (m)	70	1,7429	,84589		
Etkileyicilik (d)	70	3,6286	,74545	12,664	,000
Dinlendiricilik (m)	70	1,9143	,88043		
Dinlendiricilik (d)	70	3,4286	,67182	10,885	,000
Amaca uygunluk (m)	70	2,0286	,81599		
Amaca uygunluk (d)	70	3,3714	,64091	10,197	,000
İlginçlik (m)	70	1,6143	,76694		
İlginçlik (d)	70	3,2571	,77433	13,091	,000

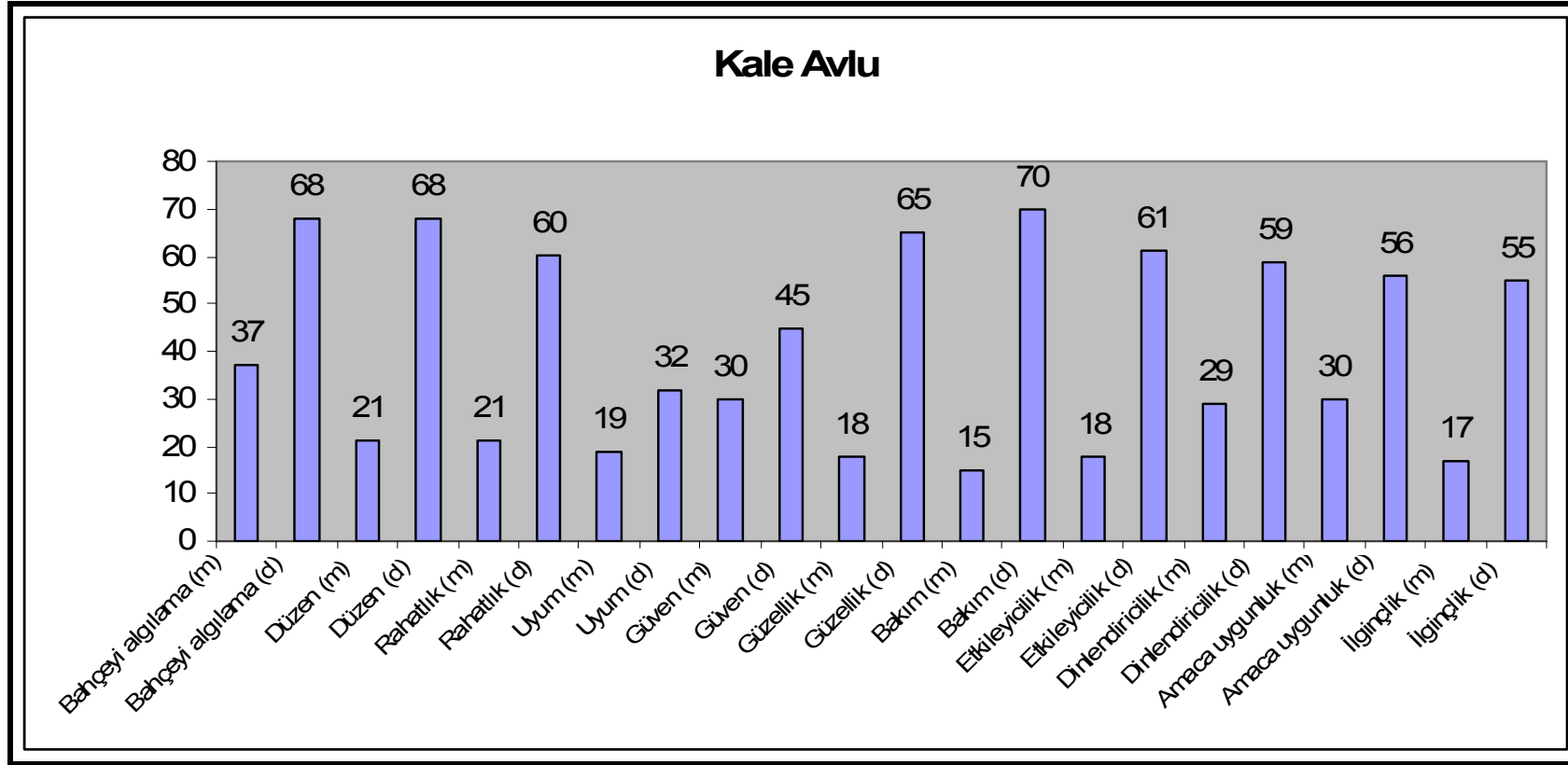
m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Kalenin avlusu için yapılan değerlendirme sonuçlarına göre tüm sıfat çiftleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur ($p<0,001$). En yüksek değere bakım sahiptir. Bakım faktöründen sonra düzen gelmektedir. Her bir sıfat çifti mevcut düzenlemeye göre daha yüksek oranlarda çıkmıştır. Şekil 4.11.'deki grafikte bu değerlerin yüzdelik rakamsal değerlere dönüştürülmüş şekli verilmiştir.

Çizelge 4.10. Kale avlu görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi
Kale Avlu Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	$\pm$ Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,3857	,99699	3,697	,000
Tarihi yapı (d)	70	3,7714	,91954		
Yeşil alan (m)	70	1,5286	,69619	17,903	,000
Yeşil alan (d)	70	3,9286	,82218		
Bitkisel düzenleme(m)	70	1,4429	,75442	18,006	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,7857	,81459		
Yapısal düzenleme(m)	70	1,8714	,94672	9,340	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	3,3143	,77165		
Donatı elemanları (m)	70	1,4286	,57914	20,669	,000
Donatı elemanları (d)	70	3,4000	,62322		
Yürüme yolları (m)	70	1,4000	,71017	14,064	,000
Yürüme yolları (d)	70	3,3143	,84344		
Gökyüzü (m)	70	3,1857	1,18313	3,761	,000
Gökyüzü (d)	70	3,6429	1,12978		

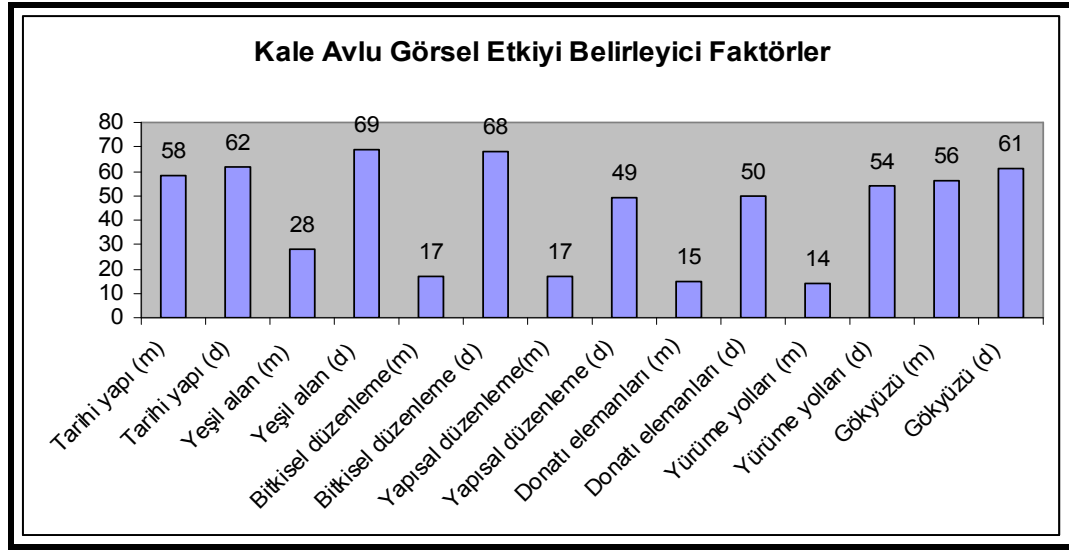
m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.11. Kalenin avlusuna ait faktör dağılımı(%)

Kalenin avlusu için yapılan değerlendirme sonuçlarına göre her bir faktörün ortalamalarındaki artış değeri çok önemli bulunmuştur ($p<0,001$). Düzenlenmiş görüntüdeki her bir faktör mevcut görüntüye göre daha yüksek oranlarda çıkmıştır. Gökyüzü faktörü çok fazla bir farklılık göstermezken en yüksek artışa yeşil alan ve bitkisel düzenleme sahiptir. Şekil 4.12.'deki grafikte bu değerlerin yüzde rakamsal değerleri verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.12. Kalenin avlusuna ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

4.3. Mecidiye Tabyası

Mecidiye Tabyası, Erzurum kentinin Karskapı mevkiindeki askeriye sınırları içinde bulunmaktadır. Birçok savunmaya ev sahipliği yapan tabyalar şehrin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Çalışma materyali kapsamında bulunan tabyalardan Aziziye Tabyası'nda yeni bir düzenleme yapıldığından çalışma kapsamına alınmamış ancak alanda anket çalışması yapılmıştır. Aziziye Tabyası'nda yapılan yeni düzenlemelerle bu alan daha iyi bir görünüme sahip olmuştur. Tabyaların şehir merkezine olan uzaklığı nedeniyle buraya gelen ziyaretçi sayısı çok azdır. Bunu artırabilmek için bu alanların planlı bir şekilde düzenlenmesi ve sağlıklılaştırılması gerekmektedir. Mecidiye Tabyası'nda şimdiye kadar herhangi bir peyzaj düzenlemesi yapılmamıştır. Bu nedenle alanda halk anketi yapılmamıştır.

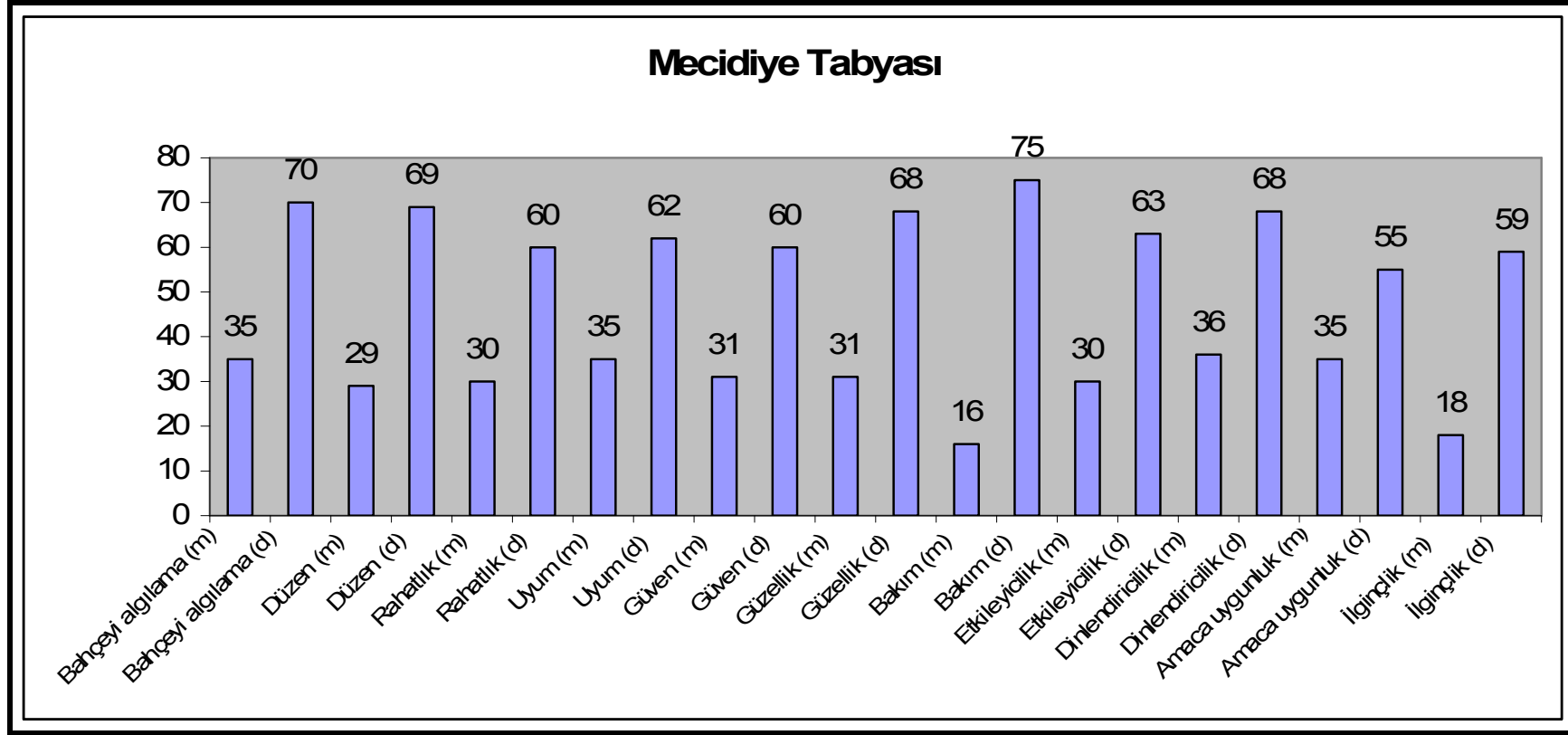
Mecidiye Tabyası'nın mevcut durumu oldukça bakımsız olup burayı ziyaret eden ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu nedenle Mecidiye Tabyası çalışma kapsamında ele alınmış ve görsel etki değerlendirme kapsamında değerlendirilmiştir. Çizelge 4.11'de bu değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuçlar, Çizelge 4.12.'de de görsel etkiyi belirleyici faktörlere ait sonuçlar verilmiştir.

Çizelge 4.11. Mecidiye Tabyası öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Bahçeyi algılama (m)	70	2,5857	1,22170	9,446	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	4,0714	,70857		
Düzen (m)	70	1,9000	,91920	18,799	,000
Düzen (d)	70	3,9714	,72174		
Rahatlık (m)	70	2,0857	1,09997	8,871	,000
Rahatlık (d)	70	3,5714	,82658		
Uyum (m)	70	2,2714	1,03450	10,050	,000
Uyum (d)	70	3,6286	,70549		
Güven (m)	70	2,1714	1,02110	9,981	,000
Güven (d)	70	3,5857	,71207		
Güzellik (m)	70	2,1143	,94090	13,444	,000
Güzellik (d)	70	3,8429	,69440		
Bakım (m)	70	1,6429	,78085	19,572	,000
Bakım (d)	70	4,2857	,61721		
Etkileyicilik (m)	70	2,0000	,96309	11,649	,000
Etkileyicilik (d)	70	3,6714	,73665		
Dinlendiricilik (m)	70	2,3857	1,14579	8,102	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,7000	,72930		
Amaca uygunluk (m)	70	2,2143	,96147	8,125	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,2714	,84992		
İlginçlik (m)	70	1,8714	,91559	12,345	,000
İlginçlik (d)	70	3,4857	,69663		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Mecidiye tabyası için hazırlanan düzenlenmiş görüntüdeki her bir faktör mevcut görüntüye göre daha yüksek çıkmıştır. Bu sıfat çiftlerinin aralarındaki artış çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$). En yüksek değere bahçeyi algılama ve bakım sahiptir. Düzenlenmiş görüntüde bahçeyi algılama daha net olmaktadır. Bakım faktörü de düzenlenmiş görüntüde daha yüksek bulunmuştur. Her bir değer yüzdelik değerlere dönüştürülmüş rakamsal verileri Şekil 4.13.'deki grafikte verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

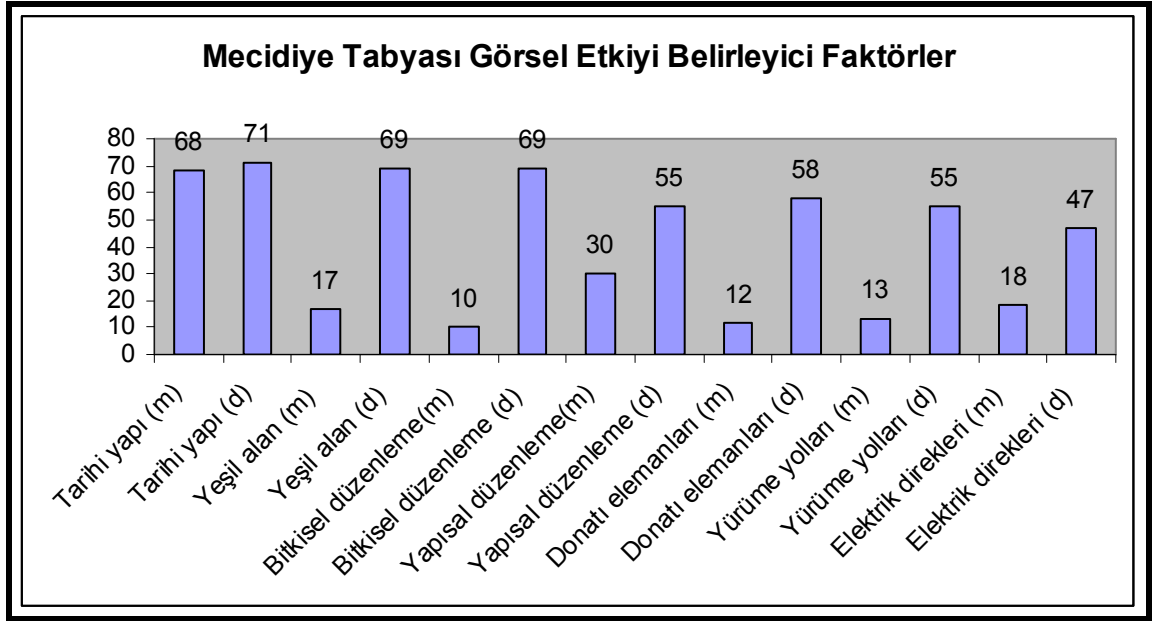
Şekil 4.13. Mecidiye tabyasına ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.12. Mecidiye Tabyası görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Mecidiye Tabyası Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,7571	,98445	2,617	,011
Tarihi yapı (d)	70	4,1571	,94233		
Yeşil alan (m)	70	1,6857	,86045	15,897	,000
Yeşil alan (d)	70	3,9429	,77806		
Bitkisel düzenleme(m)	70	1,2857	,56831	21,781	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,9143	,95921		
Yapısal düzenleme(m)	70	2,0000	,94792	8,835	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	3,2857	,74489		
Donatı elemanları (m)	70	1,3571	,59064	21,493	,000
Donatı elemanları (d)	70	3,4429	,67321		
Yürüme yolları (m)	70	1,3571	,70270	14,737	,000
Yürüme yolları (d)	70	3,2429	,92369		
Elektrik direkleri (m)	70	1,8571	1,01132	6,061	,000
Elektrik direkleri (d)	70	2,7286	1,17857		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Görsel etkiyi artıran en önemli unsur tarihi yapıdır. Mevcut görüntü ve düzenlenmiş görüntü arasında tarihi yapıyı algılama arasında belirgin bir fark yoktur. Mecidiye Tabyası her yönden rahat algılanmaktadır. Yeşil alan ve bitkisel düzenleme faktörlerinde ise çok belirgin bir fark görülmektedir. Tarihi yapıdan sonra görsel etkiyi artıran unsurlar yeşil alan ve bitkisel düzenlemelerdir. Tüm sıfat çiftleri arasındaki fark çok anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$). Şekil 4.14.'de ise her bir değerin yüzde değerlere dönüştürülmüş rakamsal verileri verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.14. Mecidiye tabyasına ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

4.4. Üç Kümbetler

Üç kümbetler Çifte Minareli Medrese'nin güney cephesinde Şeref Bey Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Üç kümbetler 1. derece sit alanıdır ancak sit alanı olmasına rağmen bugün bakımsızlıkla karşı karşıyadır. Günümüzde Üç kümbetler için herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Üç kümbetler kent merkezinde bulunan diğer tarihi eserlere kıyasla daha az ziyaret edilmektedir. Üç kümbetler çevresinde bulunan bakımsız ve eski evler görsel kirliliğe neden olmaktadır. Şekil 4.15., Şekil 4.16., ve Şekil 4.17.,'de görsel kirliliğe neden olan durumlar verilmiştir. Bitkisel düzenleme yönünden gayet zayıf olan alanda *Populus alba* ve *Spirea vanhoutteii* bitkileri mevcuttur.

Şekil 4.15. Üç kümbetler etrafındaki eski evler

Şekil 4.16. Üç Kümbetler ana giriş

Şekil 4.17. Üç Kümbetler etrafındaki bakımsız yapılar ve bozuk yollar

Üç Kümbetler’de yapılan anket sonuçlarına göre ziyaretçiler tarihi eserleri hafta sonu gezmeyi tercih ederlerken çoğu ziyaretçi geçerken uğramaktadır. Ziyaretçilerin alana geliş amaçları ise tarihi eseri incelemektir. Alanın mevcut düzenlemesi yetersiz bulunmuştur. Ankete katılan ziyaretçiler Erzurum’da bulunan tarihi eserler hakkında bilgi sahibidir. Alanda donatı elemanlarının hiçbirisi yeterli değildir. Alanda en rahatsız edici faktör bakımsızlık olarak tespit edilmiştir. Ankete katılan ziyaretçiler yapılacak düzenlemede bitkisel düzenlemeler ve oturma gruplarının olmasını istemişlerdir. Tarihi eserlerin korunması hakkında ise büyük çoğunluk tarihi eserlerin çevreleri ile birlikte korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Alana girmeden önce tarihi yapıların algılanmasında herhangi bir engel yoktur. Alana ilk girişte yapılar açık olarak seçilmektedir. En dikkat çeken unsur ise yine tarihi yapıdır. Alanda ayrılan yeşil alan yetersiz bulunurken genel görüntü ise orta olarak değerlendirilmiştir. Çizelge 4.13’de bu alanın mevcut durumuna 1 (en düşük değer) - 5 (en yüksek değer) puan aralığındaki ortalama değerleri verilmiştir. Mevcut durum değerlendirmesinde en yüksek puanı ulaşım ve etkileycilik alırken en düşük puanı bakım ve düzen almıştır. Temizlik, uyum ve estetik faktörleri de düşük seviyededir. Üç kümbetler yapıları itibariyle etkileyici ve güzel bulunurken, işlek bir mevkide olmadığından dolayı dinlendirici de bulunmuştur.

Çizelge 4.13. Üç Kümbetler için mevcut duruma ait ortalama değerler

Bakım	2,27	Temizlik	2,67
Estetik	2,73	Güzellik	3,03
Ulaşım	3,90	Korunmuşluk	2,90
Düzen	2,33	Etkileycilik	3,30
Rahatlık	3,17	Dinlendiricilik	3,20
Uyum	2,80	İlginçlik	3,07

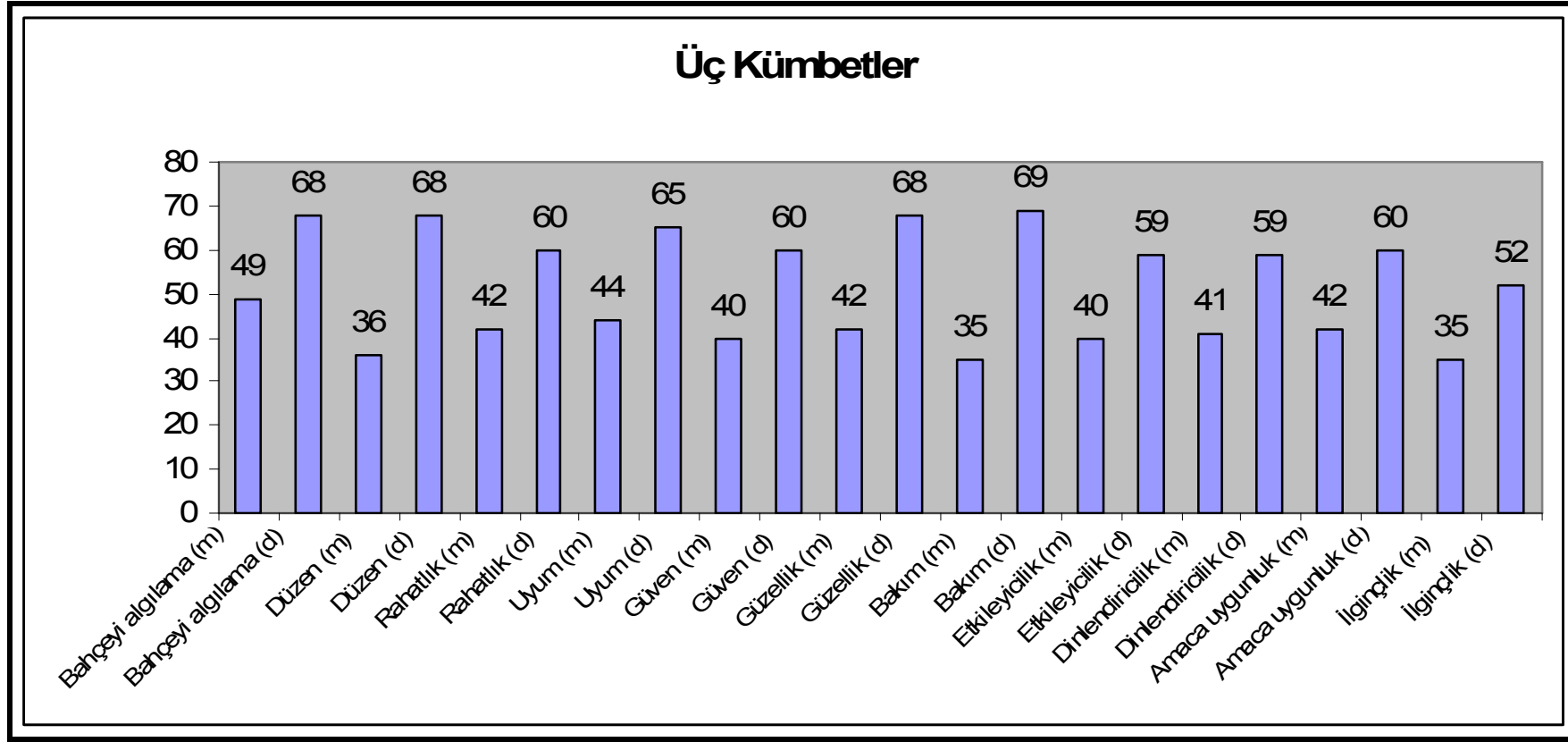
Üç Kümbetler için yapılan öğrenci değerlendirmesine ait sonuçlar Çizelge 4.14’de, görsel etkiyi belirleyici faktörlerin değerlendirme sonuçları da Çizelge 4.15’de verilmiştir.

Çizelge 4.14. Üç Kümbetler öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Bahçeyi algılama (m)	70	2,9000	,91920	8,632	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,8857	,73313		
Düzen (m)	70	2,3857	,88944	11,168	,000
Düzen (d)	70	3,8714	,70034		
Rahatlık (m)	70	2,6286	,93517	7,528	,000
Rahatlık (d)	70	3,5714	,69306		
Uyum (m)	70	2,6286	,88746	7,925	,000
Uyum (d)	70	3,5286	,63065		
Güven (m)	70	2,5714	,87760	7,353	,000
Güven (d)	70	3,4429	,79191		
Güzellik (m)	70	2,6429	,91740	8,752	,000
Güzellik (d)	70	3,7429	,79282		
Bakım (m)	70	2,2714	,96190	12,435	,000
Bakım (d)	70	3,9286	,70857		
Etkileyicilik (m)	70	2,5000	,94409	7,792	,000
Etkileyicilik (d)	70	3,4571	,77433		
Dinlendiricilik (m)	70	2,6000	,84098	6,808	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,4571	,73594		
Amaca uygunluk (m)	70	2,6571	,89904	5,520	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,4143	,75167		
İlginçlik (m)	70	2,5571	1,11167	3,904	,000
İlginçlik (d)	70	3,1000	,78297		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Düzen ve bakım faktörleri diğer faktörlere göre daha yüksek çıkmışlardır. Tüm faktörler için mevcut ve düzenlenmiş görüntüler arasında çok anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,001$). Bahçeyi algılama ve güzellik faktörleri de mevcut durumdaki görüntülere göre daha yüksek çıkmışlardır. Şekil 4.18'deki grafikte bu değerlerin yüzdelik rakamsal değerlere dönüştürülmüş hali verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

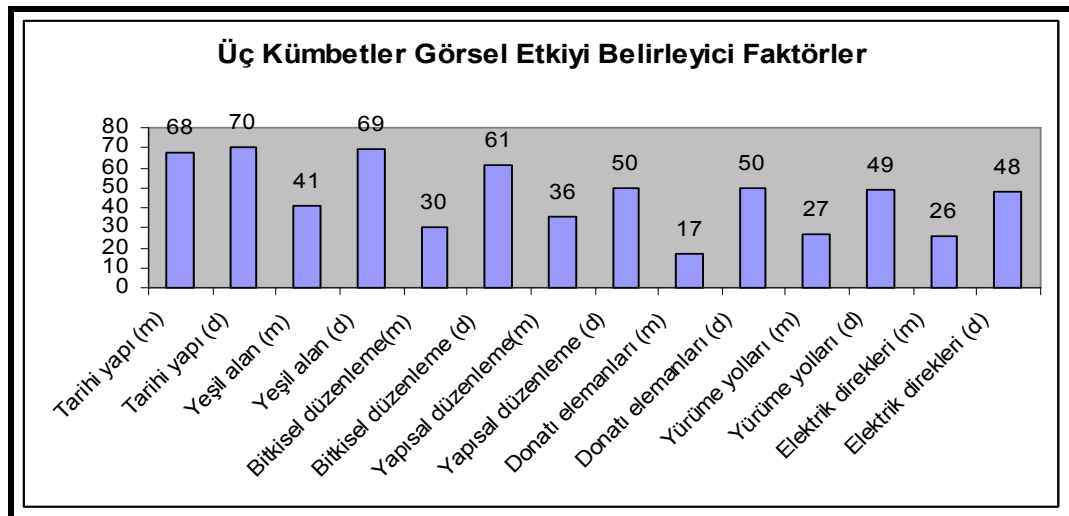
Şekil 4.18. Üç kümbetlere ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.15. Üç Kümbetler görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi**Üç Kümbetler Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler**

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,8714	1,10232	2,069	,042
Tarihi yapı (d)	70	4,0857	,77540		
Yeşil alan (m)	70	2,6429	,93306	11,414	,000
Yeşil alan (d)	70	3,9714	,65875		
Bitkisel düzenleme(m)	70	2,0286	,85077	11,543	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,6286	,83703		
Yapısal düzenleme(m)	70	2,3286	,98865	5,925	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	3,0857	,86381		
Donatı elemanları (m)	70	1,6429	,72303	10,166	,000
Donatı elemanları (d)	70	3,0000	,85126		
Yürüme yolları (m)	70	1,6714	,77500	8,687	,000
Yürüme yolları (d)	70	2,9143	,98897		
Elektrik direkleri (m)	70	1,8429	1,01633	5,639	,000
Elektrik direkleri (d)	70	2,6429	1,06371		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Görsel etkiyi artıran en önemli unsur tarihi yapı olurken bunu yeşil alan takip etmektedir. Düzenlenmiş görüntüdeki bitkisel düzenlemeler mevcut durumdaki düzenlemeye göre daha yüksek çıkmışlardır. En önemli artış bitkisel düzenlemede görülmektedir. Tüm sıfat çiftleri için önemli bir artış gözlenmektedir. Bu fark çok anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$). Şekil 4.19.'da ise her bir faktöre ait değerlerin yüzdelik rakamsal değerlere dönüştürülmüş verileri verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.19. Üç kümbetlere ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)**4.5. Yakutiye Medresesi**

Yakutiye medresesi Cumhuriyet Caddesinde şehrin en işlek yerinde bulunmaktadır. Bundan dolayı medrese bahçesi çok yoğun bir kullanım potansiyelinde sahiptir. Medrese alanı 17 646 m²'dir. Bu alanın 2857 m²'si medrese binası, 14 789 m² ise medreseyi dört bir yandan çevreleyen park alanına aittir. Medrese bahçesine girişler dört bir taraftan yapılabilmektedir. Medrese, Türk-İslâm Eserleri ve Etnografya Müzesi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde çay bahçesi olarak kullanılan medrese bahçesi Erzurum halkının da rekreatif ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak yapılan mevcut düzenleme yolların çok fazla bölünmüş olması ve oturma masalarının alana alelade serpiştirilmiş olması bir karmaşıklığa neden olmaktadır. Yakutiye medresesini ziyaret amacıyla gelen yerli ve yabancı turistler için alanda dolaşım güç olmaktadır.

Medrese bahçesinde yapılan mevcut düzenleme de yürüme yollarının döşeme malzemesi olarak beton plak taşlar kullanılmıştır. Alanda mevcut olan bitkiler ise şunlardır; *Acer negundo*, *Betula pendula*, *Betula verrucosa*, *Pinus sylvestris*, *Salix alba vitellina pendula*, *Syringa vulgaris*, *Sambucus nigra*, *Ribes aureum*,

Yakutiye medresesinde yapılan mevcut düzenlemede yüksek boylu ağaçların kullanılması alana girmeden tarihi eserin algılanmasına engel olmakta ve tarihi eserin görüntüsünü tamamen kapatmaktadır. Alanda mevcut bulunan bakımsız elektrik direkleri, paslanmış ve kırılmış olan çevreleme elemanları ve bakımsız çöp kutuları alanda görsel açıdan kirliliğe neden olmaktadır. Şekil 4.20'de bu durumlar gösterilmiştir.

Şekil 4.20. Yakutiye Medresesinin çevresindeki görsel kirliliğe neden olan görüntüler (Özgün)

Yakutiye Medresesi'nde yapılan anket sonuçlarına ziyaretçiler tarihi eserleri hafta sonu ziyaret etmeyi tercih etmektedirler. Yakutiye medresesinin şehrin en işlek yerinde olmasından dolayı ziyaretçiler tarihi esere geçerken uğramaktadırlar. Medrese bahçesinin bünyesinde çay bahçesi bulunduğundan ziyaretçilerin alana geliş amaçları açık havada gezmektir. Anket sonuçlarına göre anket yapılan ziyaretçilerin çoğu Erzurum'da bulunan tarihi eserler hakkında yeterince bilgiye sahip değildir. Alandaki mevcut düzenleme yetersiz bulunurken Yakutiye Medresesi'nin şu anda çay bahçesi olarak kullanılması nedeniyle donatı elemanları yeterli bulunmuştur. Alandaki rahatsız edici faktörlerden ilk sırayı bakımsızlık alırken bunu sırasıyla gürültü ve satıcı- boyacı takip etmektedir.

Alanda yapılacak düzenleme için ziyaretçilerin çoğu su gösterileri, bitkisel düzenlemeler ve oturma grupları istemiştir. Yakutiye medresesi alana girmeden önce geç algılanmaktadır ve bunun sebebi de alanda mevcut olan yüksek boylu ağaçlardır. Alanın genel görüntüsü ise orta olarak değerlendirilmiştir. Alanın mevcut durum değerlendirmesinde en yüksek değeri ulaşım alırken en düşük değeri de bakım ve estetik almıştır. Yakutiye Medresesi mimarisi nedeniyle etkileyici bir görünüme sahiptir. Son yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları, Yakutiye Medresesi'ni daha iyi bir düzeye getirmiştir. Bu nedenle korunmuşluk faktörü diğer faktörlere göre daha iyidir. Çizelge 4.16'da bu faktörlere ait 1 (en düşük değer) - 5 (en yüksek değer) puan aralığındaki ortalama değerler verilmiştir.

Çizelge 4.16. Yakutiye Medresesi için mevcut duruma ait ortalama değerler

Bakım	2,93	Temizlik	3,00
Estetik	2,80	Güzellik	3,13
Ulaşım	4,20	Korunmuşluk	3,40
Düzen	3,10	Etkileyicilik	3,10
Rahatlık	3,13	Dinlendiricilik	3,40
Uyum	2,90	İlginçlik	2,97

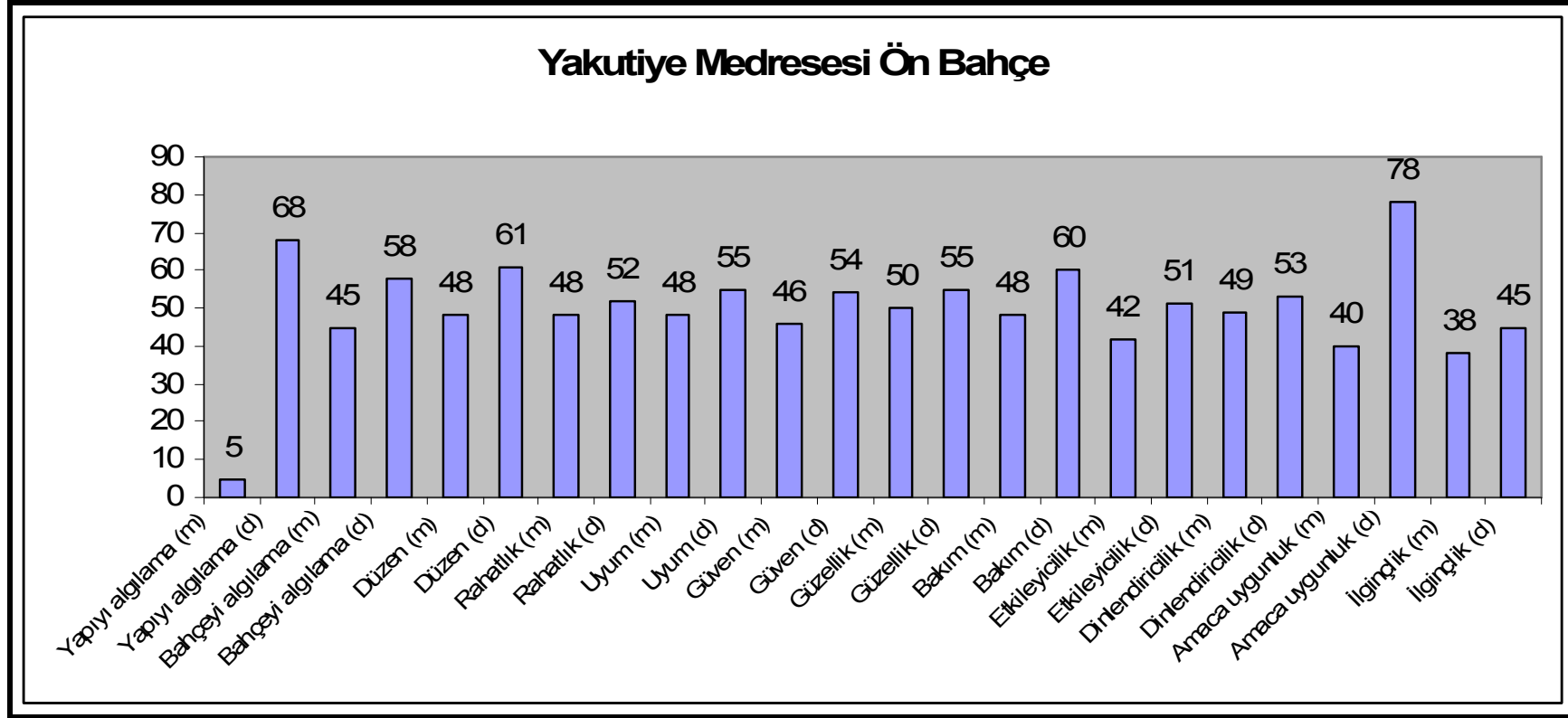
Yakutiye Medresesi ön bahçe ve tüm bahçe için yapılan düzenlemelerin öğrenci değerlendirmesi sonucunda çıkan sonuçları Çizelge 4.17. ve Çizelge 4.19.'da, görsel etkiyi belirleyici faktörlere ait sonuçları da Çizelge 4.18. ve Çizelge 4.20.'de verilmiştir.

Çizelge 4.17. Yakutiye Medresesi ön bahçe öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Yapıyı algılama (m)	70	1,3000	,00000	45,816	,000
Yapıyı algılama (d)	70	3,6429	,48262		
Bahçeyi algılama (m)	70	2,8429	1,11167	3,516	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,4000	1,04118		
Düzen (m)	70	2,7286	,97685	4,939	,001
Düzen (d)	70	3,5571	,97261		
Rahatlık (m)	70	2,8714	,99158	,682	,000
Rahatlık (d)	70	3,0000	1,06322		
Uyum (m)	70	2,8143	1,01143	2,142	,498
Uyum (d)	70	3,1571	,84503		
Güven (m)	70	2,8143	,95239	2,134	,036
Güven (d)	70	3,1857	,98235		
Güzellik (m)	70	3,0000	1,00722	1,138	,036
Güzellik (d)	70	3,2000	1,00145		
Bakım (m)	70	2,8429	,89501	4,381	,259
Bakım (d)	70	3,5143	1,00351		
Etkileyicilik (m)	70	2,6143	,96748	,826	,000
Etkileyicilik (d)	70	2,7571	1,05550		
Dinlendiricilik (m)	70	2,9429	,99231	,484	,412
Dinlendiricilik (d)	70	3,0286	1,01989		
Amaca uygunluk (m)	70	2,5857	,95542	4,586	,630
Amaca uygunluk (d)	70	4,3714	,91954		
İlginçlik (m)	70	2,3857	,99699	1,851	,000
İlginçlik (d)	70	2,6571	1,03400		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Yakutiye Medresesi'nin ön bahçesi için yapılan değerlendirmede çiftler arasındaki farklardan en yüksek değere sahip olan amaca uygunluk faktörüdür. Daha sonra ise tarihi yapı gelmektedir. Eserin görüntüsünü tamamen kapatan yüksek boylu ağaçlar eseri algılamayı zorlaştırmaktadır. Düzenlenmiş görüntü tarihi eserin ortaya çıkmasını sağlayarak amacına daha uygun bir hale getirmiştir. Şekil 4.21.'deki grafikte bu değerlerin yüzde rakamsal değerlere dönüştürülmüş verileri verilmiştir.

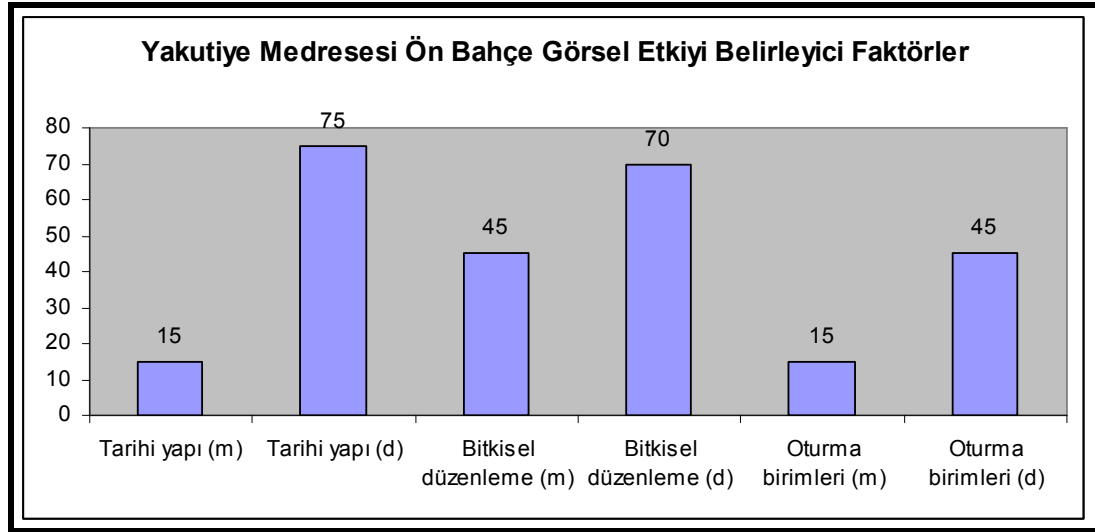
m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.21. Yakutiye medresesi ön bahçeye ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.18. Yakutiye medresesi ön bahçe görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Yakutiye Medresesi Ön Bahçe Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	1,4571	1,29699	8,459	,068
Tarihi yapı (d)	70	4,2571	1,01347		
Bitkisel düzenleme (m)	70	2,8714	,93128	3,785	,436
Bitkisel düzenleme (d)	70	4,0000	,96309		
Oturma birimleri (m)	70	1,5571	1,07185	,970	,335
Oturma birimleri (d)	70	2,7571	1,19705		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.22. Yakutiye medresesi ön bahçeye ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

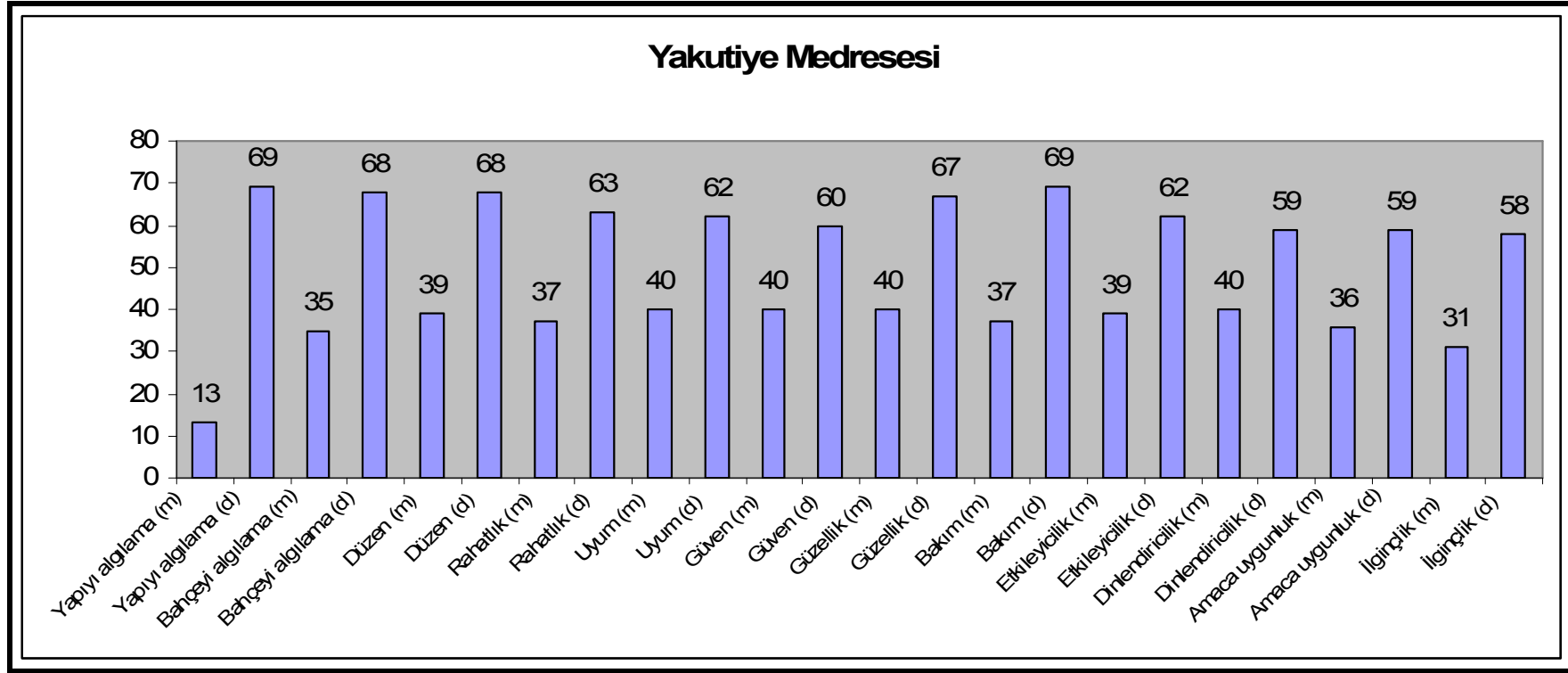
Yakutiye Medresesi'nin mevcut fotoğraf görüntüsünde tarihi yapı ağaçlar tarafından tamamen kapanmıştır. Düzenlenmiş durumda ağaçların kaldırılarak tarihi yapının açığa çıkması sağlanmıştır. Buda görsel etki üzerinde olumlu bir artış sağlamıştır. Tüm sıfat çiftlerinin arasındaki fark çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$).

Çizelge 4.19. Yakutiye Medresesi öğrenci değerlendirmesi

Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Yapıyı algılama (m)	70	1,3286	,47309	46,500	,000
Yapıyı algılama (d)	70	3,9857	,11952		
Bahçeyi algılama (m)	70	2,2286	,88746	14,264	,000
Bahçeyi algılama (d)	70	3,8714	,63523		
Düzen (m)	70	2,4143	,89269	11,407	,000
Düzen (d)	70	3,8571	,74767		
Rahatlık (m)	70	2,3143	,84344	9,384	,000
Rahatlık (d)	70	3,6143	,82168		
Uyum (m)	70	2,5429	,86285	9,261	,000
Uyum (d)	70	3,6143	,70798		
Güven (m)	70	2,5571	,91105	8,826	,000
Güven (d)	70	3,5571	,65132		
Güzellik (m)	70	2,5571	,75442	10,250	,000
Güzellik (d)	70	3,7714	,74545		
Bakım (m)	70	2,3286	,73665	15,152	,000
Bakım (d)	70	3,9857	,60176		
Etkileyicilik (m)	70	2,4000	,84098	11,339	,000
Etkileyicilik (d)	70	3,6571	,72002		
Dinlendiricilik (m)	70	2,5000	,86393	7,041	,000
Dinlendiricilik (d)	70	3,4714	,79348		
Amaca uygunluk (m)	70	2,3857	,70798	9,686	,000
Amaca uygunluk (d)	70	3,4857	,98897		
İlginçlik (m)	70	2,1857	,83913	10,496	,000
İlginçlik (d)	70	3,3143	,80834		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Yakutiye Medresesi için yapılan öğrenci değerlendirmesi sonucunda sıfat çiftlerinin aralarındaki farklar arasında çok önemli bir fark olduğu bulunmuştur ($p < 0,001$). Mevcut durumda yapının algılanması çok düşük değerdeyken düzenlenmiş durumdaki görüntüde yapının algılanması daha net olmaktadır. Yapının algılanması faktöründen sonra yüksek çıkan diğer değerler bakım, düzen ve bahçeyi algılama faktörlerine aittir. Düzenlenmiş görüntü her bir faktör üzerinde olumlu bir artış göstermiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

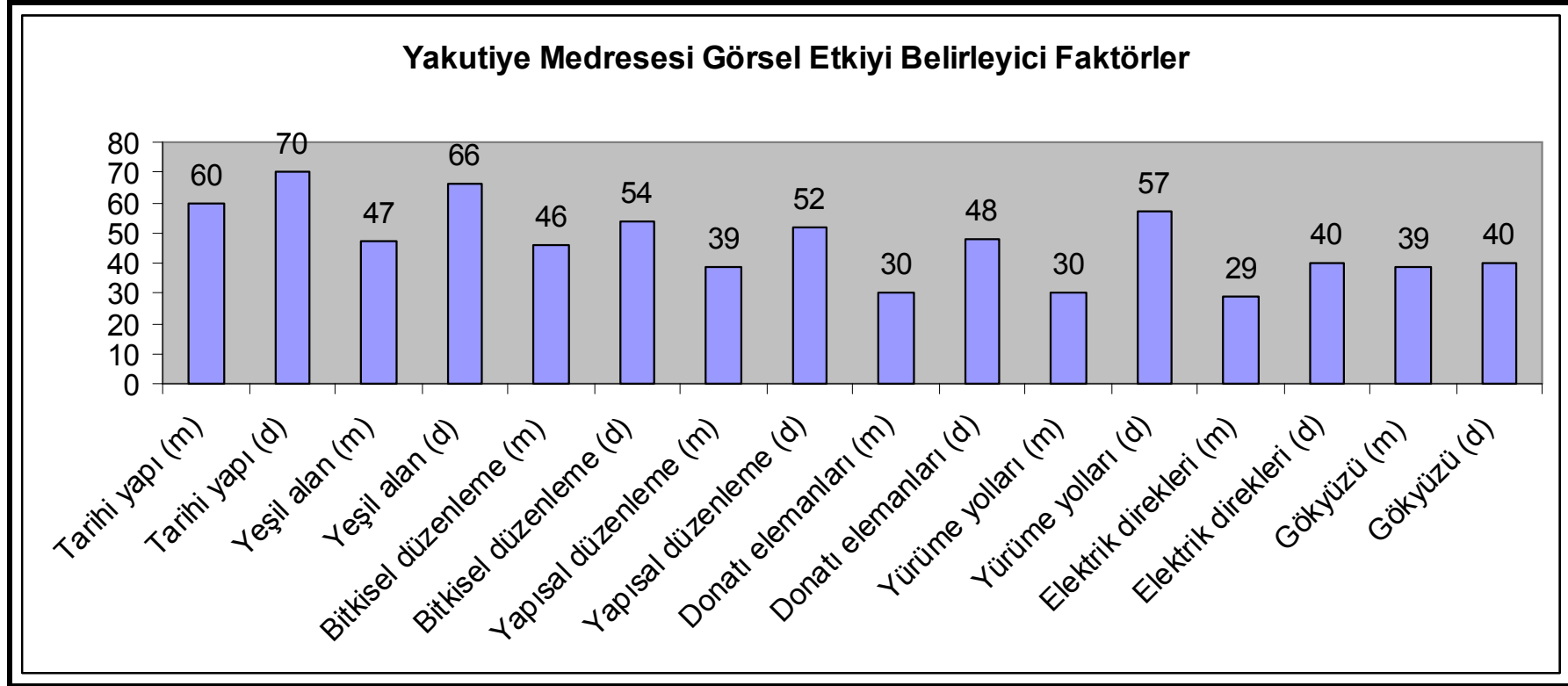
Şekil 4.23. Yakutiye medresesine ait faktör dağılımı(%)

Çizelge 4.20. Yakutiye Medresesi görsel etkiyi belirleyici faktörler öğrenci değerlendirmesi

Yakutiye Medresesi Görsel Etkiyi Belirleyici Faktörler					
Faktörler	Kişi Sayısı	Ortalama	± Standart Sapma	th değeri	Önem p
Tarihi yapı (m)	70	3,5714	1,11084	3,885	,000
Tarihi yapı (d)	70	4,0571	,79647		
Yeşil alan (m)	70	2,7143	,87050	6,690	,000
Yeşil alan (d)	70	3,6714	,92817		
Bitkisel düzenleme (m)	70	2,6714	,86345	4,433	,000
Bitkisel düzenleme (d)	70	3,4286	1,05736		
Yapısal düzenleme (m)	70	2,4857	,84687	7,926	,000
Yapısal düzenleme (d)	70	3,2857	,88699		
Donatı elemanları (m)	70	2,0429	,71090	7,740	,000
Donatı elemanları (d)	70	2,8857	,98603		
Yürüme yolları (m)	70	2,0857	,88043	8,933	,000
Yürüme yolları (d)	70	3,3571	1,00773		
Elektrik direkleri (m)	70	1,9857	,95542	4,758	,000
Elektrik direkleri (d)	70	2,5857	1,09667		
Gökyüzü (m)	70	2,3571	1,11688	3,063	,003
Gökyüzü (d)	70	2,7429	1,20007		

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Yakutiye Medresesi için yapılan değerlendirme sonucunda görsel etkiyi en fazla artıran unsur tarihi eserdir. Düzenlenmiş görüntüdeki her bir değer mevcut görüntüye göre daha yüksek çıkmıştır. En düşük değeri gökyüzü almıştır. Mevcut ve düzenlenmiş görüntü arasındaki sıfat çiftlerinin arasındaki farklar çok önemli bulunmuştur ($p < 0,001$). Her bir faktörün rakamsal değerleri yüzde değerlere dönüştürülerek Şekil 4.24.'deki grafikte verilmiştir.

m: mevcut durum, d: düzenlenmiş durum

Şekil 4.24. Yakutiye medresesine ait görsel etkiyi belirleyici faktörler (%)

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Tarihi çevreler, fiziksel, işlevsel, ekonomik yönden kötüleşme ve yoğun trafiğin neden olduğu hava kirliliği gibi sorunlar nedeni ile bozulmaktadırlar. Tarihi eserlerimizin karşılaştığı sorunlar genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Geleneksel dokuya uyumsuz yol açma,
- Tarihi eserleri tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamalar yapılması,
- Çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması,
- Sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması,
- Korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının yetersizliği nedeniyle geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu,
- Giderek aşırı yapı ve nüfus yoğunlaşması nedeniyle oluşan ulaşım ve otopark sorunları,
- Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma ve sosyal çöküntü bölgesi niteliği haline gelme (Tunçer 1998).

Tarihi eserlerimizin çevrelerinde farklı amaçlarla yer verilen düzenleme, donatım ve tanıtım elemanlarının estetik ve fonksiyonel hedeflere uygun seçilmemesi ya da uyumsuz bir kompozisyon ortaya koyması görsel kirlenmelerin temel kaynağını oluşturur. Görsel görüntünün güzel ya da çirkin olusu kişiye göre değişebilir, ancak düzensiz biçimler, monoton yapılaşma, dış cephe görünümündeki karmaşa, renk uyumsuzluğu, gelişigüzel atılmış atıklar, doğallıktan uzaklaşmış mekânlar, sıkışık yapılaşma, yeşil alan azlığı vb. durumlar insanları rahatsız etmektedir. Kişilerin çevreye olan tepkileri, kentin çevresel kalitesinin değerlendirmesidir. Çevresel kalitenin korunması, hem çevreyi oluşturan doğal ve yapay bileşenlerin biçim, renk ve doku gibi görsel özelliklerini, hem de çevrede bu bileşenlerin oluşturduğu o çevreye özgü mekânsal kurguyu okumak ve sürdürmek kapsamında iki düzeyde ele alınmalıdır.

Günümüzde tarihi eserlerin karşı karşıya olduğu en olumsuz faktörün bakımsızlık olması nedeniyle bu eserlerin çevresel görsel kalite düzeyleri beklenen değerde olamamaktadır. Tarihi eserler için yapılan koruma çalışmalarında çevreleri de mutlaka planlamaya katılmalı ve bu düzenlemeler peyzaj mimarının da içinde bulunduğu bir ekip tarafından yapılmalıdır. Yapılan düzenlemelerde sürekliliğin sağlanması içinde gerekli bakımlar yapılmalıdır.

Giderek artan yapılaşma sonucunda insanların da açık yeşil alanlara olan ihtiyacı artmaktadır. Bir milletin en önemli değerlerinden biri tarihi değerleridir. Tarihi değerlerimizin de en önemli tanığı olan tarihi eserlerimizin çevrelerinin bilinçli bir şekilde planlanması ve düzenlenmesi hem bu ihtiyacın giderilmesini sağlamakta hem de insanlara alternatif bir kullanım imkânı sunmaktadırlar.

Gelişigüzel yapılan düzenlemeler, kontrolsüz ve rasgele kullanılan canlı ve cansız malzemeler görsel bir kargaşaya neden olmaktadır. Çevirme, koruma, destekleme, süsleme, yön gösterme ve reklâm gibi amaçlarla kullanılan sokak elemanlarının görsel olarak uygun renk ve şekil bütünlüğü içinde olması gerekmektedir. Ayrıca bu elemanların çeşit zenginliği nedeni ile olumlu ya da olumsuz yönde kullanımlarına rastlanmaktadır. Hem kullanılan materyal hem de form bakımından alanın özelliklerine uygun olarak tasarlanan sokak elemanları görsel yönden olumlu izlenimler sunmaktadır. Bununla birlikte bazı sokak elemanları ise kendi fonksiyonları dışında kullanıldığı zaman hem işlevsel hem de çevreye uygun olmayan görünümsergilemektedirler. Bu da insanları psikolojik ve fizyolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Düzenlenmiş mekânlarda bulunmak insanlara bir rahatlık hissi vermektedir. Beton yığınlarına dönüşen günümüz kentlerinin nefes almalarını sağlayan yeşil alanlarımız giderek azalmaktadır. Peyzaj düzenlemelerinin en önemli unsuru olan canlı materyal aynı zamanda görsel kaliteyi de artıran en önemli faktördür. Dolayısıyla sırf beton görünümünde olan kentlerde her yönden görsel kalite düzeyi düşük çıkmaktadır. Tarihi eserlerimizde bu durumdan nasibini almışlardır.

Çalışma kapsamındaki tarihi eserler kent merkezinde bulunmalarından dolayı yoğun bir kullanım potansiyeline de sahiptirler. Yapılan halk anketinin sonuçlarına göre bu alanların mevcut düzenlemeleri bu potansiyele cevap verememektedirler. İnsanların dış mekân kullanımlarında çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan en önemli unsur olan donatı elemanları (çöp, bank, aydınlatma elemanı v.b.) bu alanların hiçbirisinde yeterli bulunamamıştır.

Erzurum kentindeki tarihi eserlerden çalışmanın kapsamında bulunan eserlerin görsel kalitelerini yükseltmeyi amaçlayan bu çalışma sonucunda mevcut ve düzenlenmiş görüntülerin görsel etkileri arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Tarihi eserlerin çevre düzenlemelerinde peyzaj planlama ilkelerine bağlı kalınarak yapılan tasarımlar ile bu çevrelerin korunması, geliştirilmesi ve sürekliliğinin devam etmesini sağlamalıdır.

Bakım, estetik, düzen, uyum, güven ve tarihi eseri ve bahçesini algılama gibi kriterler temel alınarak değerlendirmeye tabi tutulan her bir eserin mevcut ve düzenlenmiş durumlarının karşılaştırılmasında düzenlenmiş alanlardaki her bir değer mevcut duruma göre daha yüksek bulunmuştur. Bakımlı ve korunmuş olan alanlar daha yüksek bir görsel etki sunmaktadırlar.

Yapılan değerlendirmelere göre görsel etkiyi en fazla artıran unsur tarihi eserdir. Bu sebeple tarihi eserlerin algılanmasını engelleyecek her türlü kullanım ve düzenleme önlenmelidir. Tarihi eserlerin şu anki mevcut düzenlemelerinin değerlendirilmesinde Yakutiye Medresesi bahçesinde bulunan yüksek boylu ağaçlar nedeniyle algılanamamakta ve tarihi eserin görüntüsü tamamen kapanmaktadır. Çifte Minareli Medresenin ön bahçesinde bulunan *Pinus sylvestris* ağaçları ve Kalenin etrafındaki çarpık ve düzensiz yapılaşmada bu eserlerin algılanmasını zorlaştırmaktadırlar. Yakutiye Medresesi'nin bahçesinde bulunan yüksek boylu ağaçlar kaldırılarak tarihi eserin ortaya çıkması sağlanmalıdır.

Görsel etkiyi artıran en önemli faktör olan tarihi eserlerden sonra ikinci sırayı yeşil alan almaktadır. Tarihi eserlerin mevcut düzenlemelerindeki yeşil alanlar bakımsızlık sonucu kurumuşlardır. Daha çok yabancı otların baskın olduğu bu yeşil alanlar görsel etkiyi azaltırken çim alanların hakim olduğu düzenlenmiş görüntülerdeki yeşil alanlar ise görsel etkiyi artırmaktadırlar. Bu nedenle yeşil alanlar için bakım önlemleri alınmalı ve korunması sağlanmalıdır.

Görsel etkinin artırılmasını önemli bir oranda etkileyen bir diğer faktörde bitkisel düzenlemelerdir. Peyzaj planlama ilkelerine bağlı kalınarak yapılan düzenlemelerdeki bitkisel düzenlemeler mevcut durumdaki düzenlemelere göre görsel etkiyi daha fazla artırmışlardır. Bunun için yapılacak bitkisel düzenlemelerde hafif dokulu ağaçlar ve çalılar kullanılmalı, uyumlu renk kompozisyonları oluşturulmalı ve mevsimlik çiçeklerle bu düzenlemeler tamamlanmalıdır.

Donatı elemanlarının görsel etki üzerinde çok fazla etkisi olmamakla birlikte daha estetik malzemelerin seçilmesi hem görsel karmaşıklığı giderir hem de daha güzel bir görünüm sağlarlar. Elektrik direklerinin havai olan hatlarının da yeraltından geçirilmesi daha faydalı olacaktır.

Yapılan düzenlemeler arasında en iyi alan Mecidiye tabyası olurken bunu sırasıyla Çifte Minareli Medrese, Kale avlu, Yakutiye Medresesi ve Kalenin dış çevresi için yapılan düzenlemeler takip etmektedir.

Bu bulgular ve tespitler ışığında her bir tarihi eser için aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

Çifte Minareli Medrese için;

- Çifte Minareli bahçenin ön bahçesinde bulunan ve tarihi eserin algılanmasını engelleyen ağaçlar kaldırılmalıdır.
- Zemin döşemeleri tek tip kullanılmalı ve yörede bulunan doğal taşlar tercih edilmelidir.
- Elektrik direklerinin havai hatları yer altından geçirilmelidir.

- Çifte Minareli Medrese'nin arka bahçesinde yapılmış olan kazı çalışması yarım kalmasından dolayı hoş olmayan bir görüntü sergilemektedir. Bu alan estetik çevreleme elemanları ile sınırlandırılmalı ve yapılacak tasarımda açık kalan alanlar yeşil alana katılarak bu alanın otopark olarak kullanılması önlenmelidir.

Kale ve çevresi için;

- Kaleye giriş ve çıkışlar kontrollü olmalı ve güvenlik artırılmalıdır.
- Kalenin çevresinde bulunan ve tarihi dokuyla uyuşmayan yapılar kaldırılmalı, eski evler restore edilmelidir.
- Kale avlusu ve dış çevresi alternatif kullanımlara açılmalı ve atıl durumda bırakılmamalıdır.
- Kalenin dış çevresi öneri tasarım ışığında düzenlenerek halkın kullanımına açılmalı ve bu sayede Erzurum halkı için bir rekreasyon alanı olarak kullanım imkânı sağlanmalıdır.

Mecidiye Tabyası için;

- Tabyaların halk tarafından daha fazla ziyaret edilmesi için belediye tarafından belirli gün ve saatlerde otobüs ayarlanması daha yararlı olacaktır.
- Aziziye tabyası için yapılan düzenlemede eksiklikler giderilmeli ve donatı elemanlarının sayısı artırılmalıdır.
- Mecidiye tabyası için öneri tasarımdan faydalanılarak bir düzenlemeye gidilmeli ve alanın daha bakımlı bir hale gelmesi sağlanmalıdır.

Üç Kümbetler için;

- Eserin bahçesinde bulunan *Populus alba* ağaçları kaldırılmalı bunu yerine görsel yönden çekici çalılar, çiçekler ve ağaçlarla bir düzenleme yapılmalıdır.
- Bu eserlerin 1. derece sit alanı olmalarından dolayı etrafında bulunan demir parmaklıklar bu tarihi eselerin korunmasını sağlamakta ancak görsel etkiyi azaltmaktadırlar. Bu parmaklıklar yerine canlı materyalin kullanıldığı bir çevrelemeye gidilmelidir.

- Üç kümbetler çevresinde bulunan ve tarihi değeri taşıyan eski Erzurum evleri restore edilmelidir.
- Bakımsız yollar onarılmalı ve sağlıklılaştırılmalıdır.
- Donatı elemanları yeterli sayıda alanda bulunmalıdır.

Yakutiye medresesi için;

- Yakutiye Medresesinin bahçesinde bulunan yüksek boylu ağaçlar kaldırılmalı ve yapılacak düzenlemede daha hafif tekstürlü ağaç, ağaçcık ve çalılar kullanılmalıdır.
- Çay bahçesi kullanımına sınırlama getirilmelidir. Alanın sadece bir kısmı bu kullanım için ayrılmalı ve belediye tarafından oturma bankları konulmalıdır.
- Alandaki mevcut düzenleme yürüme yollarını çok fazla bölmekte ve alanın kullanımını zorlaştırmaktadır. Bunun yerine yapılacak düzenlemede genel dolaşım sirkülasyonu ana hatlarıyla net olarak belirlenmelidir.
- Bakımsız haldeki elektrik direkleri ve çöp kutuları kaldırılmalı bunların yerine daha estetik donatı elemanları kullanılmalıdır.

Genel olarak Erzurum kentinde bulunan ve çalışma kapsamında olan tüm tarihi eserler için de aşağıdaki önerilerin uygulanması yararlı olacaktır.

- Tarihsel ve mimari değeri olan yapılar korunmalı ve gerekli restorasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Eskimiş yapılardan değersiz olanlar ve çevreye uyumsuz olanlar yıkılıp çevresel özelliklere uygun çağdaş mimari ile bütünleşmesi sağlanarak çevresel kalite yükseltilmelidir.
- Elektrik ve telefon direklerinin, reklam ve işaret panolarının ve havai hatların görsel karmaşıklığı giderilmelidir.
- İlkbahar-yaz dönemi boyunca Büyükşehir belediyesi tarafından görevlendirilecek bir yetkili tarafından tarihi eserlerin bahçelerinin günlük bakım ve sulamaları yapılmalıdır.
- Her bir alan için çöp kutularının sayıları artırılmalı ve homojen olarak alana dağıtılmalıdır.

- Otuma bankları estetik ve fonksiyonel özelliklere sahip olmalı ve alanın potansiyel kapasitesini karşılayacak sayıda olmalıdır.
- Halkın tarihi eserlerin korunması hakkında bilinçlenmesi sağlanmalıdır.
- Yapılacak düzenlemeler için kullanılacak döşeme malzemeleri doğal malzemelerden seçilmeli ve tarihi eserle uyumlu olmalıdır.
- Tarihi eserlerin çevresindeki binalara standart bir uyumlaştırma getirilmelidir.
- Yapılacak düzenlemelerde tarihi eserin görüntüsünü engellemeyecek ve yapının algılanmasına engel olmayacak bitkisel düzenlemelere yer verilmeli ve çalı grupları tercih edilmelidir.

Erzurum kent merkezinde bulunan ve diğer tarihi eserlere göre daha fazla ziyaret edilen bu tarihi eserler çevrelerinin iyileştirilmesi ile daha cazip hale geleceklerdir. Böylece daha iyi bir koruma sağlanacaktır. Tarihi eserler çevreleriyle bir bütün halinde olmalıdır. Korunmuş ve iyi düzenlenmiş çevreye sahip olan tarihi eserlerimizin görsel etkileri de daha yüksek olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, C., 1993. Trabzon-Rize Arası karayolu ve yakın Çevresinin Doğal, Sosyo-Kültürel ve Görsel Değerlerinin Peyzaj Gelişimindeki Rolü ve Peyzaj Planlama Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ahunbay, Z., 2004. Tarihi Çevre Koruma. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yapı-Yayın, İstanbul, 116-121.
- Akçura, N., 1996. Tarihi Çevrelerde Konut-Yapı İlişkileri Ulucanlar Örneği. Konut araştırmaları dizisi-12, Ankara.
- Akozan, F., 1977. Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını. No:47, İstanbul.
- Alsaç, Ü., 1992. Türkiye’de Restorasyon. İletişim yayınları, İstanbul. 66-68.
- Altunsoy, A., 2005. Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Anonim, Erzurum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erzurum Turizm Rehberi, 2005. Erzurum.
- Anonim, Erzurum Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Erzurum Çevre durum Raporu, 2005. Erzurum.
- Arriaza, M., Canas, J., Ruiz, P., 2004. Assesing The Visual Quality of Rural Landscapes. Landscape and Urban Planning, Spain 115-125.
- Arslan, G., 1990. Koruma Planlamasında İlk Aşama; Tespit ve Tescil. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, 30-32.
- Aslan, S., 2006. Anıt ve Meydanlarda Oran ve Ölçek Kavramları Taksim Cumhuriyet Anıtı İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aytem, M., 2005. Mimari Mekanda Renk, Form ve Doku Değişkenlerinin Algılanması. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aydemir, Ş., Aydemir S., Beyazlı D., Ökten N., Öksüz A., Sancar C., Özyaba M., Türk Y., 2004. Tarihi Çevre Anıt ve Sit Kavramları, Türleri. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı. Trabzon, 505, 524-526.
- Aydemir, İ., 2002. Bir Vakitler Erzurum, İstanbul, 140.
- Aydın, İ., 2000. Kentsel İmgeler ve Kent Kimliği: Bursa’da Üç Yaşam Çevresi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydınlı, S., 2004. Etik-Estetik, Yapı endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 146-149.
- Azaklı, G., 2007. Tarihsel ve Doğal Sit Alanlarında Turizm İçerikli Sunumlarda Karşılaşılan Sorunlar. Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Baytin, Ç., 1994. Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Olgusuna Bir Yaklaşım, İstanbul Örneğinde Bir Uygulama Modeli. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bektaş, C., 1992. Koruma Onarım. Literatür Yayınları: 57, İstanbul.

- Bulut, Z., 2006. Kemaliye (Erzincan) İlçesi ve Yakın Çevresinin Alternatif Turizm Kapsamında Rekreatif Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Büyüköztürk, Ş., 2005. Veri Analizi El Kitabı. Ankara, 67-69.
- Çelik, D., 2004. Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demirköken, A., Özlüdemir M., Demir H., 2005. Kapadokya Örneğinde Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması ve Bu İşlemlerde Harita Mühendislerinin Yetki ve Sorumlulukları. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita ve Bilimsel Teknik Kurultayı, Ankara.
- Doğan, İ., 2002. Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 35, (1-2), 35.
- Enön, Z., 1992. Kentsel Tasarımda Estetik-İşlev İlişkisi. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
- Erbil, Y., 1996. Tarihi Çevrenin koruma ve Kullanımında Farklı Müdahale Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Erder, C., 1971. Tarihi Çevre Kaygısı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın no:18 , Ankara.
- Fairhurst, K., 2004. Forestry 491 Visual Landscape Design Approaches, Ph. D. Candidate.
- Giritlioğlu, C., 1991. Şehirsiz Mekan Ögeleri ve Tasarımı, İstanbul, 4-6.
- Göksu, E., 1993. Mimari ve Kentsel Korumanın Kavramsal Temelleri ve İlkeleri. 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, İzmir.
- Gürer, L., 2004. Temel Tasarım, Birsiz Yayınları, İstanbul.
- Hepcan, Ç., 2003. Urla(İzmir) Kent Merkezi ve Yakın Çevresi Örneğinde Görsel Etki Değerlendirme Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kalın, A., 2004. Çevre Tercih ve Değerlendirmesinde Görsel Kalitenin Belirlenmesi ve Geliştirilmesi: Trabzon Sahil Bandı Örneği. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kanadoğlu, S., 2003. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kaplan, A., Coşkun H., 2004. Ege Üniversitesi kampüsü ‘Sevgi Yolu’ nun Görsel Etki Değerlendirme Çalışması, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41 (1):159-167.
- Kaplan, A., Taşkın, T., Önenç, A., 2006. Assessing the Visual Quality of Rural and Urban fringed Landscapes surrounding Livestock Farms.
- Kaptanoğlu, A., 2006. Peyzaj Değerlendirmesinde Görsel Canlandırma Tekniklerinin Kullanıcı Tercihine Etkileri. Doktora Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karadayı, G., 2000. Kent Kimliğinin Sürdürülebilirliği ve Görsel Etki Değerlendirmesi: Trabzon Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Karahan, F., 2003. Erzurum-Rize Karayolu Koridoru Peyzaj Planlaması ve Manzara Yolu Olarak Kullanıma Sunulma Olanakları. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Karaman, A., 1993. Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik. 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, İzmir.
- Karpuz, H., 1976. Erzurum'da Türk İslam Yapıları, Ankara.
- Kejanlı, T., 2007. Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (19), 179-196.
- Korkut, A., 1997. Ağrı Doğubayazıt İshak Paşa Sarayının Çevre Düzenleme Çalışmaları. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Krause, C., 2001. Our Visual Landscape Managing the Landscape Under Special Consideration of Visual Aspects. Landscape and Urban Planning, Germany, 54 (2001), 239-254.
- Kuban, D., 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 61-63, İstanbul
- Küçükerbaş, E., Kara B., 2001. Kent Meydanlarının Tasarımına Demokratik Yaklaşım, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kuloğlu, N., 1994. Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri Ortahisar Örnek Çalışması. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Nalbantoğlu, M., 1993. Lefkoşa Tarihsel Kent Mekanı Bütününe Yönelik İyileştirme Önerileri Konusunda Analitik Bir İnceleme ve Arab Ahmet Mahallesi Özelinde Bir Örneklem Denemesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Palmer, J., Felleman, J., Smardon, R., 1986. Foundations For Visual Project Analysis.
- Pogajnik, A., 2003. Visual aesthetic components in the cybernetics of urban planning, Univerza v Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbenistvo in geodezijo, Ljubljana, Yugoslavia.
- Önder, S., Konaklı N., 2002. Görsel Kirlilik ve Konya Kenti Örneğinde İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, S. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 16 (30), 28-37.
- Önem, B., Kılınçaslan İ., 2005. Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik. İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, Mimarlık, Planlama ve Tasarım, Cilt:4, Sayı:(1), 115-125.
- Özcan, Z., Bayraktar, N., Görür, N., Tekel A., 2003. Kente Dair Analitik Bir Çözümleme: Sokaklar İlk Yıl Şehir Planlama Atölyesi Deneyimi, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Dergisi, Cilt 18, No 2, 17-30, Ankara.
- Özek, V., 1992. Kentsel Tasarımda Koruma Boyutu-Edirne Örneği. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
- Özen, L., 2006. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Cbs Yardımıyla Saptama-Belgeleme Çalışmaları İçin Model Önerisi. 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, 13 – 16 Eylül 2006, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özerdim, B., 1983. Kentsel Mekanların Görsel Analizinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Üzerine, İzmir.

- Özgen, S., 2001. Erzurum Kenti Üç Kümbetler ve Yakın Çevresinde Geleneksel Konutlar-Sokaklar Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Shang, H., Bishop, D., 2000. Visual thresholds for detection, recognition and visual impact In landscape settings. *Journal of environmental psychology* (20), 125-140.
- Smardon, R., 1979. Our National Landscape. A Conference on Applied Techniques for Analysis and Management of the Visual Resource, California.
- Ünlü, A., 1992. Çevresel Kalite, Algı ve Kentsel Tasarım. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
- Vural, H., 2002. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama ve Erzurum Kenti Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yamaçlı, R., 1999. Mimari Tasarım ve Görsel Çevre Etkileşimi Bağlamında “Yer” Kavramı: İstanbul Edirnekapı- Fatih- Şehzadebaşı Aksı/ Örneği. Anadolu Üniversitesi Yayınları: No. 1164, Eskişehir.
- Yaşlıca, E., 1999. Sit Alanlarındaki Kamu Mekanlarında Kentsel Tasarım Uygulamaları ve Ankara’dan İki Örnek.
- Yazgan, M. E. ve Erdoğan, E., 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Yıldız, D., 1996. Peyzaj ile Mimarlık-Kentsel Tasarım İlişkileri ve Mimari Tasarıma Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, H. ve Yılmaz, S., 1999. Peyzaj Tasarım Sürecinin Üçkümbetler Parkı Örneğinde İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 177-186.
- Yücel, C., 2005. Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar. Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:18, 223-235.
- Yürekli, F., 1977. Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tanku, G., 2005. Planlama, Tmmob Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı:31, Ankara.
- Tunçer, M., 1998. Türkiye’de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu, Ankara.
- <http://www.izmir.saglik.gov.tr/ilimiz.htm>
- http://www.devletonline.com/turkiye/izmir/*****
- http://izmirmtb.org.tr/izmir/izmir_tarihieserler.htm
- http://www.kenthaber.com/IDetay.aspx?ID=652**
- http://www.asla.org/membersonly/pdf/governance/VISUAL_RESOURCES.pdf
- <http://www.esf.edu/es/via/>

EKLER

EK.1. ERZURUM KENT MERKEZİNDE BULUNAN TARİHİ ESERLERİN KULLANIMLARINI ve GÖRSEL ETKİLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK HALK ANKETİ

A.KULLANICILARIN SOSYO EKONOMİK YAPISINA İLİŞKİN BİLGİLER

- 1-Cinsiyet ?
a) Kadın b)Erkek
- 2-Yaşınız?
a)18-25 b)25-30 c)30-40 d)40-50 e)50 üzeri
- 3- Öğrenim durumunuz?
a)İlkokul b)Ortaokul c)Lise d) Üniversite e)Yüksek lisans-doktora
- 4- Mesleğiniz?
a)Serbest meslek b) Memur c) İşçi d)Ücretli e)Çalışmıyor
- 5- Aylık ortalama gelir?
a)250 ytl den az b)250-500 ytl c)500-750 ytl d)750-1,000 ytl e)1,000 ytl den fazla
- 6- Hangi semtte oturuyorsunuz?
a) Şehir merkezi b)Yenişehir c) Dadaşkent d) Diğer e)Erzurum dışında

B.KULLANICILARIN TARİHİ ESERLERİ KULLANIMLARINA İLİŞKİN BİLGİLER

- 7- Tarihi eserleri ne sıklıkla ziyaret edersiniz?
a)Ayda 1 kez b) Yılda 1 kez c) Geçerken uğrarım d) Ziyaret etmem
- 8- Ne zaman gelmeyi tercih edersiniz?
a) Hafta içi b) Hafta sonu
- 9- Buraya geliş amacınız nedir?
a) Açık havada gezmek b)Dinlenmek c)Boş zamanımı değerlendirmek d)Tarihi eseri incelemek
- 10- Erzurum kentinde bulunan tarihi eserler hakkında yeterince bilgiye sahipmisiniz?
a)Evet b) Hayır
- 11- Tarihi eserin çevresi için yapılmış bitkisel ve yapısal çevre düzenlemesi yeterlidir?
a) Yeterlidir b)Değildir
- 12-Alandaki donatı elemanları yeterlidir?
Evet Hayır
a)Çöp kutuları yeterlidir
b)Aydınlatma elemanları yeterlidir
c)Oturma bankları yeterlidir
d)Döşeme elemanları sağlamdır,alana uygundur
- 13- Alanda sizi rahatsız edici faktörler nelerdir? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
a) Kirlilik b) Gürültü c)Kalabalık d) Bakımsızlık e) Güven f) Satıcı-boyacı v.s. g)Yok

14- Alanda yapılacak olan düzenlemede nelerin olmasını tercih ederdiniz? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

a) Oturma bankları, pergoleler b) Su gösterileri c) Bitkisel düzenlemeler d) Çay bahçesi, restoran

15- Tarihi eserleri koruma hakkında ne düşünüyorsunuz?

a) Sadece tarihi eserler korunmalıdır b) Tarihi eserler çevreleri ile birlikte korunmalıdır

c) Fikrim yok

C.KULLANICILARIN TARİHİ ESERLERİ ALGILAMASINA VE TARİHİ ESERLERİN ÇEVRELERİNİN GÖRSEL ETKİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİLGİLER

16-Alana girmeden önce tarihi yapıyı algılama durumunuz nedir?

a) Hemen algılayabiliyorum (Yapı belirgindir)
b) Geç algılıyorum (Tarihi eseri alana girdikten sonra algılayabiliyorum)
c) Normal sürede algılıyorum
d) Algılayamıyorum

17- Tarihi eseri algılamanıza engel olan unsurlar nedir?

a) Ağaçlar b) Etraftaki yapılar c) Herhangi bir faktör yok

18-Alanda dikkatinizi çeken unsurlar nelerdir?

a) Tarihi yapı b) Bitkisel düzenlemeler c) Yapısal düzenlemeler (Döşeme, oturma bankı v.s.) d) Hiçbirşey

19-Tarihi eserin bahçesinin genel görüntüsünü nasıl değerlendirirsiniz?

a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü

20- Tarihi eserin çevresi için ayrılan yeşil alan yeterlidir?

a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

21- Bu tarihi eserin bahçesini 1-5 arası puan ile değerlendiriniz?

Puanlama 1 (Çok kötü) 2 (Kötü) 3 (Orta) 4 (İyi) 5 (Çok iyi)

Bakımlı- Bakımsız

Ulaşımı rahat

Düzenli

Rahatlatıcı- Sıkıcı

Uyumlu-Uyumsuz

Güvenli- Güvensiz

Yapıyı algılama

Temiz- Kirli

Güzel- Çirkin

Korunmuş-

Tahrip edilmiş

Etkileyici- Sıradan

Dinlendirici-Yorucu

İlginç- İlginç değil

22- Genel görünüm olarak (görsel açıdan) çevresi en iyi olan tarihi eser hangisidir?

a) Çifte minareli medrese b) Yakutiye medresesi c) Kale
d) Üç kümbetler e) Lalapaşa camii f) Tabyalar

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Erzurum’ da doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Erzurum’da tamamladı. 1999 yılında kazandığı Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda başladığı yüksek lisans öğrenimini 2007 yılında tamamladı.